

Katja Männistö

**Emännestä isännäksi -
Nainen itsenäisenä maatalousyrittäjänä**
Tarkastelussa naiset lypsykarjatilallisina

Opinnäytetyö

Kevät 2012

Maa- ja metsätalouden yksikkö
Maaseutuelinkeinojen koulutusohjelma

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Maa- ja metsätalouden yksikkö, Ilmajoki

Koulutusohjelma: Maaseutuelinkeinojen ko.

Suuntautumisvaihtoehto: Maatalouden tuotantotalous

Tekijä: Katja Männistö

Työn nimi: Emännästä isännäksi – Nainen itsenäisenä maatalousyrittäjänä: Tar-
kastelussa naiset lypsykarjatilallisina

Ohjaaja: Eliisa Kallio

Vuosi: 2012

Sivumäärä: 105

Liitteiden lukumäärä: 2

Tämän opinnäytetyön tarkoitus oli selvittää, kuinka syystä tai toisesta yksin maata-
loudessa toimivat naiset ovat kokeneet oman elämänsä ja ammattinsa naismaata-
lousyrittäjänä. Tutkimuksen lähtökohta oli naisyrittäjien omakohtaisten kokemusten
kerääminen avuksi naisille, jotka suunnittelevat jatkavansa kotitalallaan yrittäjinä.
Sukupolvenvaihdosprosessi ja naismaatalousyrittäjien sosiaalisen ympäristön
asenteet otettiin työssä huomioon. Lisäksi käsiteltiin monia muita naismaatalous-
yrittäjän elämään liittyviä asioita, kuten puolison merkitystä naisyrittäjälle ja perin-
teisiä maatalouden roolijakoja.

Tutkimus toteutettiin osaksi haastatteluina ja osaksi sähköpostikyselynä. Tutki-
mustapa oli teemahaastattelu ja puolistrukturoitu haastattelu. Tutkimukseen vasta-
si kahdeksan naismaatalousyrittäjää, yksi naispuoleinen agrologi (AMK) -opiskelija
ja kolme maatalousneuvojaa. Tutkimuksessa keskityttiin lypsykarjatilallisiin, sillä
nautakarjatilojen työskentelyolosuhteet ovat useimmiten haastavampia kuin mui-
den tuotantosuuntien. Haastattelut nauhoitettiin litterointia varten. Sähköpostitse
kyselyyn vastasi kaksi naismaatalousyrittäjää ja kaksi maatalousneuvojaa. Tutki-
muksesta ei voi tehdä tilastollisesti merkittäviä yleistyksiä suppean otannan vuok-
si.

Tutkimuksen tulokset olivat linjassa aiheesta aiemmin tehtyjen tutkimusten kans-
sa. Naismaatalousyrittäjät eivät itse koe olevansa erityisasemassa miesmaatalo-
usyrittäjiin nähden eivätkä korosta omaa sukupuoltaan töissä. Useat vastaajat ovat
kokeneet niin myönteisiä kuin kielteisiä asenteita ammattivalintaansa kohtaan.
Suuri osa naisista ei työskentele täysin yksin, vaan he hyödyntävät joko lähipiirin-
sä tai ulkopuolisen työntekijän apua tilan töissä. Naiset kokevat pärjänneensä ti-
lanpidossa hyvin tai kohtalaisesti. Tuloksista huomattiin, että muun muassa oman
tien löytäminen ja tukiverkoston luominen ovat tärkeitä asioita naismaatalousyrittä-
jille.

Avainsanat: nainen, maatalousyrittäjät, yrittäjyys, sukupuoliroolit, naisen asema,
sukupolvenvaihdos, asenteet, sosiaalinen ympäristö

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Agriculture and Forestry, Ilmajoki

Degree programme: Agriculture and Rural Enterprises

Specialisation: Production Economics

Author/s: Katja Männistö

Title of thesis: From a Farm Wife to a Woman Farmer – A Woman as an Independent Agricultural Entrepreneur: Observing Women as Dairy Farmers

Supervisor(s): Eliisa Kallio

Year: 2012

Number of pages: 105 Number of appendices: 2

The purpose of this thesis was to find out how women who are acting independently in agriculture have experienced their lives and profession as agricultural entrepreneurs. The main goal of the thesis was to collect personal experiences and advice from women farmers in order to help other women who are planning to take over their home farms. The generation change and the attitudes that women farmers might encounter from their social environment were important points of interest in this research. Also other aspects, e.g. the meaning of a spouse to a woman farmer and the traditional gender roles in agriculture, were discussed.

The research was implemented as personal interviews and e-mail inquiries. The research method was a theme interview or a half-structured interview. Eight women farmers, one agricultural student and three agricultural counselors participated in this research. The research focused on dairy farmers due to their challenging working conditions. The interviews were recorded and transcribed. Two women farmers and two agricultural counselors answered via e-mails. Due to the small sample group no significant generalizations based on this research can be made.

The results obtained were similar to those from previous research work. According to the results, women farmers did not perceive themselves as being special when compared to male farmers, nor did they highlight their gender while working in agriculture. Most of the participants have experienced both positive and negative attitudes towards their choice of profession. The majority of the women farmers do not work completely alone on their farms: they get help from their relatives or have an employee. Mostly the women feel that they have done well or moderately well in farming. The results showed, for example, that finding their own way and creating a proper support network are important aspects in the lives of women farmers.

Keywords: women, agricultural entrepreneurs, entrepreneurship, gender roles, status of women, generation change, attitudes, social environment

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ.....	4
Kuvio- ja taulukkoluetelo.....	6
1 JOHDANTO	7
1.1 Tausta ja tavoitteet.....	7
1.2 Viitekehys.....	8
2 TEOREETTINEN TAUSTA	9
2.1 Nainen maatalousyrittäjänä.....	9
2.1.1 Kuinka määritellään yrittäjä ja yrittäjyys?	9
2.1.2 Sukupuolten erot yrittäjyydessä	11
2.1.3 Tilastotietoa.....	13
2.2 Naisten rooli	15
2.2.1 Maatilojen naistyytit.....	16
2.2.2 Hierarkia, periyttämistapa ja työnjako	17
2.2.3 Naisten sosiaaliturva maataloudessa.....	20
2.3 Sukupolvenvaihdos	23
2.3.1 Toteuttaminen käytännössä	23
2.3.2 Henkinen valmistautuminen	24
2.3.3 Avioehto ja testamentti.....	27
2.4 Maatilan taloushallinto ja kannattavuustekijät	29
2.5 Maatilan työt.....	34
2.6 Sosiaalinen ympäristö	40
2.7 Yhteistyötahot	42
2.8 Naisten sivuansioyrietykset ja palkkatyö	43
3 TUTKIMUSMENETELMÄT	48
3.1 Teemahaastattelu ja puolistrukturoitu haastattelu	48
3.2 Osallistujat ja tutkimusprosessi	49
4 TULOKSET	53
4.1 Vastaajien taustatiedot.....	53

4.1.1	Luonteenpiirteet	54
4.1.2	Arvot ja tärkeysjärjestys	56
4.1.3	Oma kasvatus nuoruudessa	58
4.1.4	Naisyrittäjien SWOT-analyysi: vahvuudet, heikkoudet, uhkat ja mahdollisuudet.....	58
4.2	Tilojen tiedot.....	60
4.3	Naisyrittäjäyys	62
4.3.1	Perustelut jatkamispäätökselle.....	62
4.3.2	Jatkamisen epävarmuustekijät ja naisyrittäjyyden ”esteet”	64
4.3.3	Naisyrittäjyyden mahdollisuudet ja visiot tilojen tulevaisuudesta.....	67
4.3.4	Puolison tai kumppanin vaikutus tilanpidon jatkamiseen	68
4.3.5	Avioehto	71
4.3.6	Työkyvyttömyyteen varautuminen.....	71
4.3.7	Uupuminen.....	73
4.3.8	Sosiaalisen ympäristön ja yhteistyötahojen asenteet.....	74
4.4	Tilojen talous	77
4.5	Käytännön työt	78
4.6	Yleistä ja vapaa sana	81
5	POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	85
5.1	Tutkimuksen kritiikit ja kehitysehdotukset	85
5.2	Pohdintaa.....	86
5.3	Johtopäätökset.....	96
	LÄHTEET	98
	LIITTEET	105

Kuvio- ja taulukkoluetelo

Kuvio 1. Naismaatalousyrittäjän sisäinen ja ulkoinen viitekehys..... 8

Taulukko 1. Tilan omistavien naisten osuus lypsykarjataloudessa ja muussa nautakarjataloudessa 2000-luvulla (Mikkola 2011)..... 14

Taulukko 2. Yhteenveto kaikkien vastaajien luonteenpiirteistä heidän oman arvionsa mukaan. ”Kuinka vahvasti koet edustavasi seuraavia luonteenpiirteitä asteikolla 1-5? (1=en lainkaan, 5= erittäin paljon)”..... 55

Taulukko 3. Yhteenveto kysymyksen ”Miten koet sosiaalisen ympäristösi asenteet naismaatalousyrittäjäyttäsi kohtaan?” vastauksista..... 75

Taulukko 4. Yhteenveto kysymyksen ”Miten koet yhteistyötahojesi asenteet naismaatalousyrittäjäyttäsi kohtaan?” vastauksista..... 76

1 JOHDANTO

1.1 Tausta ja tavoitteet

”Emännästä isännäksi - Nainen itsenäisenä maatalousyrittäjänä” -opinnäytetyöni sai alkunsa miettiessäni omaa tulevaisuuttani. Agrologi (AMK) -opintojeni lähetessä loppuaan mieleeni nousee yhä uudelleen ajatus kotitilan ja karjatalouden jatkamisesta. Samalla kuitenkin pohdin sukupuoleeni liittyviä realiteetteja ja asenteita. Naiset pärjäävät maataloudessa siinä missä miehetkin, mutta yleensä he harjoittavat maataloutta yhdessä miesten (aviomies, isä, veli) kanssa. Entä sitten, jos naisella ei jostain syystä olekaan miestä apunaan? *Kuinka nainen pärjää ja menestyy itsenäisenä yrittäjänä nautakarjataloudessa? Kuinka naiset, jotka omistavat maatilaa ja ovat pääasiallisesti vastuussa tilan toiminnasta, ovat kokeneet elämänsä ja ammattinsa?* Olisiko muiden, syystä tai toisesta itsenäisiksi yrittäjiksi ryhtyneiden tai päätyneiden naisten opeista apua omaan tilanteeseeni?

Opinnäytetyön innoittajana toimi myös turhautuminen perinteisiin maatalouden roolijakoihin, jotka nykypäivänäkin ohjaavat maatalousyrittäjien, oheisorganisaatioiden ja jopa perheen toimintaa joko tiedostetusti tai tiedostamattomasti. Työn tarkoitus ei ole olla yltiöpäisen feministinen naisylistys vaan realiteetit huomioonottava, mahdollisesti pinttyneitä asenteita ravisteleva ”opas” naismaatalousyrittäjyyteen. Opinnäytetyössä keskitytään tarkoituksella lypsykarjataloutta harjoittaviin naismaatalousyrittäjiin, sillä nautakarjatalous luo yleensä haasteellisemmat työskentelyolosuhteet, kuten työn sitovuus, eläinten aiheuttamat tapaturmat jne., etenkin naisille. Nautakarjataloudessa yksin toimivat naiset ovatkin eräänlainen erikoistumisen muoto.

Opinnäytetyön pohjana toimivat sukupolvenvaihdos ja sen prosessit. Sukupolvenvaihdokseen liittyvät olennaisena osana talous ja hallinto. Näiden osa-alueiden tärkeimmät näkökohdat käsitellään työssä lyhyehkösti. Työssä ei kuitenkaan keskitytä vertailemaan miesten ja naisten johtamien tilojen taloudellisia arvoja ja eroja, sillä taloudelliset näkökohdat ovat sukupuolesta riippumatta pääosin kaikille samat. Sen sijaan talouteen ja hallintoon liittyvät sosiaaliset kontekstit ovat etusijalla. Näiden lisäksi tilan käytännön töiden organisointi ja naisten yleinen sosiaalinen

ympäristö ovat työn pääkohtia. Opinnäytetyön tavoite on saada kokemukseen pohjautuvaa tietoa sukupolvenvaihdoksesta ja maatalousyrittäjän arjesta naisviljelijän näkökulmasta.

1.2 Viitekehys

Opinnäytetyön viitekehys muodostuu useasta eri asiakokonaisuudesta (Kuvio 1). Naismaatalousyrittäjä itse (mm. henkilön asenne ja yrittäjyysominaisuudet) ja tilan toimintaympäristö (mm. kiinteä omaisuus, käytännön työt) kuuluvat sisäiseen viitekehykseen, jonka mukaan tilan toimintaa ohjataan. Ulkoiseen viitekehykseen luetetaan kuuluvaksi sosiaalinen ympäristö, hallinto ja talous. Sukupolvenvaihdosprosessi kuuluu osin sekä sisäiseen että ulkoiseen viitekehykseen. Maatilan sisäiset tekijät, kuten kiinteä ja irtain omaisuus, vaikuttavat muun muassa sukupolvenvaihdoksen hinnan määräytymiseen ja kuuluvat näin sisäiseen viitekehykseen. Sen sijaan ulkoiseen viitekehykseen kuuluvat sukupolvenvaihdoksessa muun muassa lait, asetukset ja määräykset, maataloustukiehdot (esim. nuoren viljelijän aloitustuen ehdot, koulutusvaatimukset) ja verotus. Ulkoiseen viitekehykseen kuuluvat asiat antavat mahdollisuuksia, mutta myös rajoittavat tilan ja naisyrittäjän toimintaa sekä sukupolvenvaihdoksen toteuttamista.

Kuvio 1. Naismaatalousyrittäjän sisäinen ja ulkoinen viitekehys.

2 TEOREETTINEN TAUSTA

Tässä luvussa perehdytään työssä mainittuihin termeihin ja pohjustetaan opinnäytetyötutkimusta esittelemällä aiemmin tehtyjä tutkimuksia. Tarkoituksenmukaista on myös valottaa hieman naisviljelijöiden asemaa Suomen maataloudessa tilastotietojen ja aiempien tutkimusten avulla. Näin ymmärretään jo kattavasti työn taustoja ja tutkimusongelmia. Kuten johdannossakin mainittiin, tässä opinnäytetyössä käsitellään lyhyehkösti talouden ja hallinnon osa-alueita naismaatalousyrittäjien ja sukupolvenvaihdoksen näkökulmasta. Varsinaisia vertailuja sukupuolten välillä ei tehdä, sillä etenkin talouden lainalaisuudet ovat pitkälti samat molemmille. Maatalousyrittäjien hallinnossa sen sijaan on oletettavasti eroja, jotka aiheutuvat osaltaan perinteisistä maatalouden rooleista. Koska opinnäytetyön pääpaino on naismaatalousyrittäjän elämässä, käytännön työtavoissa ja ympäristön asenteissa, ne käsitellään tarkemmin omista luvuistaan.

2.1 Nainen maatalousyrittäjänä

2.1.1 Kuinka määritellään yrittäjä ja yrittäjyys?

Yrittäjyyttä ja yrittäjää on tutkittu ja luokiteltu useissa eri tutkimuksissa erilaisin lähestymistavoin. Usein yrittäjää ja hänen toimintaansa tarkastellaan sosiaalisista ja psykologisista sukupuolineutraaleista näkökulmista. Henkilökohtaisille ominaisuuksille, yksilön taustalle ja kasvatukselle on annettu painoarvoa, sillä usein yrittäjien lapset hakeutuvat itsekin yrittäjiksi kotoaan saamansa arvomaailman ja kasvatuksen kannustamana. Yrittäjäksi ryhtyvän henkilön lähtökohdat ja elämänkatsomus vaikuttavat näin ollen hänen asenteeseensa yrittäjyyttä kohtaan. Sanat ”yrittäjä” ja ”yrittäjyys” koetaan usein toiminnallisiksi käsitteiksi ja liitetään vahvasti oman liiketoiminnan perustamiseen, vaikka samoja käsitteitä voitaisiin käyttää myös ulkopuolisella töissä olevasta palkansaajasta puhuttaessa. Toisen henkilön omistaman yrityksen eteen kaikkensa tekevän työntekijän yrittäjyys on sisäistä, eli hän omaksuu yrittäjämäisen toimintatavan ilman varsinaiseen yrittäjyyteen liittyviä riskejä. (Peura 1997, 3–5, 7.) Sisäistä yrittäjyyttä voidaan kutsua myös ”yrittävyy-

deksi”, joka käsittää henkilön omaamat arvot ja asenteet (Iso-Ahola, [viitattu 10.1.2012]; Timonen 2000, 16).

”Yrittäjä”- ja ”yrittäjyys”-sanoihin liitetään myös tiettyjä luonteenpiirteitä, joiden oletetaan sopivan yrittäjäksi ryhtyvään henkilöön. ”Yrittävyys” nähdään henkilökohtaisena ominaisuutena ja ns. oikeanlaisena asenteena työntekoon ja toimeentuloon. ”Yrittävyyteen” kuuluvia arvoja ovat esimerkiksi aloitteellisuus ja henkilökohtainen vastuu tuloksista. (Peura 1997, 7–8.) Käsitteisiin liittyviä piirteitä ovat mm. halu suoriutua annetuista tehtävistä kunnialla, innovatiivisuus ja hyvä riskinotto- ja sietokyky. (Peura 1997, 3–5, 7.) Muita yrittäjään ja yrittäjyyteen vahvasti liitettäviä ominaisuuksia ovat motivoituneisuus, ongelmanratkaisukyky, ahkeruus, mielikuvituksellisuus ja usko omaan kykyihin ja tulevaan (Kuisma & Kallio 2009, 50–51). Yrittäjää ei tulisi kuitenkaan määritellä pelkästään luonteenpiirteiden mukaan, sillä tällaisia piirteitä on myös palkansaajissa. Luonteenpiirteet ovat yksilökohtaisia, eikä niitä voi jaotella sukupuolen mukaan. Myös henkilön toimintatavat tulisi ottaa huomioon: yrittäjäksi määritellään henkilö, joka vastaa hoitamastaan yrityksestä kokonaisvaltaisesti niin pääoman sijoittajan, ylimmän auktoriteetin kuin yrityksen asioista päättävän henkilön roolissa. (Peura 1997, 3–5, 7.) Yrittäjäksi ja yrittäjyyteen voidaan myös kasvaa ja oppia, ei ainoastaan sisään rakennettujen arvojen ja luonteenpiirteiden myötä. Yrittäjäksi päättymisen syinä on useita molempiin sukupuoliin sopivia tekijöitä. Tällaisia perusteluita ovat mm. hyväksymisen kaipuu, itsenäisyys, itsensä kehittäminen ja roolimallien (mm. vanhemmat) jalanjalkien seuraaminen. Erityistä maatalousyrittäjäksi ryhtymisessä on usein voimakas tunteiden tilaan ja itse paikkaan yleensä. (Kuisma & Kallio 2009, 40, 50.) Etenkin kotitilaansa jatkaneet maatilan työtöt käsittelevät ja painottavat sitoutuneisuutta ja kiintymystä kotipaikkaansa enemmän kuin esimerkiksi tilalle ulkopuolelta tulleet miniät. Maatilojen tyttäret näkevät jatkavansa kotitilaansa itsensä vuoksi, mutta kokevat samalla kunnioittavansa vanhempiansa työtä. Sen sijaan miniät tekevät töitä lähinnä itseään, lapsiaan ja tulevaisuuttaan varten. (Sireni 2004, 64.)

Maatalousyrittäjyydessä, kuten monissa muissa asioissa, on niin etuja kuin haittojakin. Yrittäjänä voi saavuttaa itsenäisyyttä ja rahaa tekemällä sitä, mistä pitää. Voi myös erottua ja saavuttaa arvostusta muiden keskuudessa. Yrittäjyyden haittapuolia ovat kuitenkin tulojen epävarmuus ja yrityksen pääomavaltaisuus, unohtamatta

työpäivien raskautta. Muiden alojen yrittäjiin verrattuna maatalousyrittäjät yleensä asuvat samassa paikassa kuin heidän tilansa on, jolloin irtautuminen töistä esimerkiksi lomalla on haastavaa. Maataloustyö on fyysisesti haastavaa ja rankkaa huolimatta uuden teknologian yleistymisestä. Myös tapaturma-alttius tiloilla on yleensä suurempi kuin muun alan yrityksissä. (Kuisma & Kallio 2009, 52–53.)

2.1.2 Sukupuolten erot yrittäjyydessä

Euroopan komission lehdistötiedotteen (Mentoriverkosto auttaa naisyrittäjiä liiketoiminnan alkuun, [15.11.2011]) mukaan naisyrittäjien osuus Euroopan yrittäjistä on 34,4 % (ml. kaikki alat). Naisyrittäjien määrän kasvattamiseksi komissio käynnisti naisyrittäjien tukiverkostotoiminnan, sillä se uskoo naisyrittäjien mahdollisuuksiin talouskasvun ja uusien työpaikkojen luomisessa. Samassa yhteydessä mainitaan eroja nais- ja miesyrittäjien toimintatapojen ja yrittäjyysluonteen välillä. Toimintatavoissa on eroja sukupuolten välillä seuraavissa asioissa:

- 61 % naisista miettii tarkasti yrityksen perustamisen vaikutuksia ja seurauksia perheensä kannalta sekä tekee perinpohjaisen analyysin riskeistä ja mahdollisista kompastuskivistä ennen merkittäviä, yrityksen perustamiseen liittyviä taloudellisia päätöksiä. Vastaava osuus miehistä on 49 %.
- Naiset ovat turvallisuushakuisempia ja varovaisempia kuin miehet sekä tiedostavat yrityksen perustamisen riskit paremmin kuin miehet. Varovaisuutta kuvastaa esimerkiksi toisen työpaikan pitäminen oman yrityksen rinnalla, kunnes oma yritys saa tuulta alleen.
- Naiset tutustuvat mahdollisen toiminnassa olevan yrityksen toimintaan tarkemmin kuin miehet ennen sen haltuunottoa.
- Naisten omistamien yritysten käyttöpääoman osuus ja oman pääoman määrä on yleensä pienempi kuin miesten omistamien yritysten.
- Naisten yritykset eivät tavoittele yhtä suurta kasvua kuin miesten yritykset, mutta samalla ne ovat vakaita ja omaavat alhaisemman riskin kuin miesten omistamat yritykset. (Mentoriverkosto auttaa naisyrittäjiä liiketoiminnan alkuun, [15.11.2011].)

Nämä yllämainitut toimintatapojen erot sukupuolten välillä soveltuvat oletettavasti myös maatalouteen muiden alojen ohella. Todennäköistä on, että kotitilansa jatkajaksi ryhtyvä nainen pohtii näitä samoja asioita kuin muutkin yrittäjät. Pohtiminen voi olla intensiivisempää kuin muiden alojen naisyrittäjien juuri maatalouteen liittyvien erityispiirteiden, kuten tilaan liittyvän vahvan tunnesiteen ja perinteiden, ansiosta. Kallion (2012) mukaan naiset voivat olla parempia töiden delegoinnissa kuin miehet. Ehkä miehiin kohdistuu paineita kaikkien maatalon töiden osaamisesta, eivätkä he tämän henkisen paineen alaisina halua antaa töitään muiden tehtäväksi.

Yleisesti naisyrittäjyydestä kerrotaan Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisemassa Yrittäjyyskatsaus 2010 -tutkimuksessa (2010, 137) seuraavasti:

Kansainvälisesti naisten yrittäjyys on Suomessa korkealla tasolla, sillä naisyrittäjiä on meillä suhteellisesti enemmän kuin Euroopassa keskimäärin. Tästä huolimatta naisten yrittäjäaktiivisuus ja kasvuyrittäjyys on kaksi kertaa vähäisempää kuin miehillä.

Haapasen ja Tervon (2007) mukaan yrittäjyysaktiivisuuden ja kasvuun tähtäävän yrittäjyyden vähäisyys selitetään tutkimuksessa sukupuolten välisillä käyttäytymiseroilla. Yrittäjinä toimivat naiset eivät nosta tärkeysjärjestyksessään esiin ansiotuloja yhtä usein kuin miehet. Tulojen kasvupotentiaali houkuttelee miehiä ryhtymään yrittäjiksi, mutta naisten yrittäjyyspäätökseen vaikuttavat muut perusteet (mm. perhe) rahaa ja ansiotuloja enemmän. Perhekeskeisyys on myös yksi naisille tärkeistä asioista, ja usein yrittäjäksi ryhdytäänkin sen vuoksi, että se mahdollistaa perhe-elämän, lasten ja työn joustavan yhdistämisen. Parisuhteessa elävät ovat molempien sukupuolten kohdalla alttiimpia ryhtymään yrittäjiksi, sen sijaan yksinhuoltajien yrittäjyysaktiivisuus on vähäisempää kuin parisuhteessa elävien. Naisten yrittäjyys ei ole yhtä paljon tiettyyn paikkaan tai paikkakuntaan sidottua kuin miesten yrittäjyys. Maaseudulla miehet hakeutuvat yrittäjiksi naisia enemmän tilanteissa, jossa heille ei välttämättä ole tarjolla muita töitä. Naiset ovat sen sijaan halukkaampia ja aktiivisempia hakemaan töitä esimerkiksi toisilta paikkakunnilta. Miehet ovat myös todennäköisempiä ottamaan mallia omista vanhemmistaan, etenkin yrittäjänä toimivasta isästä, tai muista ympäröivistä vaikuttajista kuin naiset. Sen sijaan äidin yrittäjyys vaikuttaa etenkin naisten yrittäjyyspäätöksiin enemmän kuin isän yrittäjyys. Koulutuksen todettiin lisäävän naisten yrittäjyyden

todennäköisyyttä, sen sijaan miehillä korkea koulutustaso vähentää yrittäjyyttä. Myös puolison koulutuksella on merkitystä naisten yrittäjyysalttiudelle. (Haapanen & Tervo 2007, 28–39; Yrittäjyyskatsaus 2010, 138.)

2.1.3 Tilastotietoa

Naisyrittäjien lukumäärä maataloudessa on tilastojen valossa vähäinen verrattuna miesyrittäjiin. Myyrä, Pouta ja Hänninen (2008, 40) ovat 2000-luvulla tutkineet suomalaisten pellonomistajien määrää, ominaisuuksia ja pellonkäyttötavoitteita. Vuonna 2008 julkaistun tutkimuksen mukaan pellon omistajista 45 % on naisia. Tutkimuksen mukaan naiset omistavat 998 158 hehtaaria eli 40 % Suomen kokonaispeltopinta-alasta. Mielenkiintoista kuitenkin on se, että näistä naisten omistamista hehtaareista 67 % on puolison eli miehen nimissä. Selkeä ero sukupuolten välillä on havaittavissa, sillä miesten omistamasta peltopinta-alasta vain kahden prosentin alalla miehen rooliksi on merkitty puoliso. Näiden tutkimustulosten mukaan on selvää, että miehet ovat naisia useammin maatalon varsinaisia omistajia. Myyrän ym. (2008, 47) mukaan ”tulokset antavat myös viitteitä siitä, että perimistai sukupolvenvaihdoskäytännöt johtavat usein tilan päätymiseen miespuoliselle omistajalle.” Tutkimus tarkasteli kuitenkin vain pellonomistajia, ei omistajuutta tuotantosuunnan mukaan.

Tilastokeskuksen tilastoissa viljelijöiden lukumäärää on tutkittu yksityishenkilöiden omistamilla maatiloilla tuotantosuunnan ja sukupuolen mukaan (Mikkola 2011). Lypsykarjataloudessa toimivia viljelijöitä oli vuonna 2001 yhteensä 19 096, joista naisia oli 1 577 eli 8,3 %. Miehiä sen sijaan oli 17 517 eli 91,7 % lypsykarjatilallisista. Vuonna 2010 naisten osuus lypsykarjatilallisista oli edelleen 8,3 %, vaikka lypsykarjataloutta harjoittavien tilallisten yhteismäärä oli pudonnut vajaaseen 10 000:een. Kuluneen vuosikymmenen aikana prosentiosuuksiin ei siis ole tullut muutoksia huolimatta yleisestä lukumäärän alenemisesta. Muussa nautakarjataloudessa naisten osuus on hieman suurempi kuin lypsykarjataloudessa. Naisten prosentuaalinen osuus muuta nautakarjataloutta harjoittavista viljelijöistä oli vuosikymmenen alussa 9,0 %, mutta vuonna 2010 heidän osuutensa oli noussut 1,1 prosenttiyksiköllä. (Taulukko 1.) Tilastossa ei kuitenkaan mainita, ovatko otannas-

sa mukana olleet naiset tilojen omistajina täysin yksin, vai lasketaanko tilastoon mukaan myös tilat, joilla nainen omistaa *enemmistön* tilasta ja hänet on merkitty ensisijaiseksi viljelijäksi, vaikka tilasta omistaisi osan myös hänen puolisonsa ja työt tehtäisiin yhdessä. Sirenin (2001, 27) tekemässä tutkimuksessa kaikki haastateltavat naiset olivat jatkaneet poikkeuksetta kotitilaansa ja heidät oli määritelty tilojensa ensisijaisiksi viljelijöiksi. Haastatteluaineiston miehistä 76 % oli määritelty tilansa ensisijaiseksi viljelijäksi.

Taulukko 1. Tilan omistavien naisten osuus lypsykarjataloudessa ja muussa nautakarjataloudessa 2000-luvulla (Mikkola 2011).

Lypsykarjatalous	Naiset lkm	%	Miehet lkm	%	Yhteensä lkm
2010	834	8,3	9 163	91,7	9 997
2009	880	8,3	9 715	91,7	10 595
2005	1 261	8,6	13 482	91,4	14 743
2001	1 577	8,3	17 519	91,7	19 096

Muu nautakarjatalous	Naiset lkm	%	Miehet lkm	%	Yhteensä lkm
2010	350	10,1	3 110	89,9	3 460
2009	362	10,1	3 229	89,9	3 591
2005	401	9,9	3 635	90,1	4 036
2001	426	9,0	4 299	91,0	4 725

Yleisesti naisten osuus nautakarjataloudessa on pieni, etenkin jos lukua verrataan joidenkin muiden tuotantosuuntien vastaaviin lukuihin. Naisten osuus mm. hevostaloudessa on noussut menneen vuosikymmenen aikana. Kun naisten osuus hevostalouslyrittäjistä oli vuonna 2001 vain 31,3 %, se oli vuonna 2010 jo 42,8 %. Samanaikaisesti hevostalouslyrittäjien kokonaislukumäärä on laskenut, samoin kuin nautakarjatalouslyrittäjien määrä. Muita tuotantosuuntia, joissa naisia on keskimääräistä enemmän, ovat esimerkiksi lammas- ja vuohitalous (vuonna 2010

naisyrittäjien osuus oli 36,8 % yrittäjistä) sekä puutarhakasvien tuotanto (vuonna 2010 naisyrittäjien osuus oli 17,4 %). Vähiten naisyrittäjiä on sikataloudessa, jossa heidän osuutensa oli vuonna 2010 vain 5,5 %. Kaikki tuotantosuunnat huomioon ottaen naisten osuus viljelijöistä on 2000-luvulla ollut keskimäärin noin 10 %. (Mikkola 2011.) Tuotantosuuntien välisissä prosenttiosuuksissa ei ole ollut suurta vaihtelua viimeisen vuosikymmenen aikana, sillä etenkin kotieläintalouteen keskittyvät yrittäjät sitoutuvat jo EU-tukiehdossa ja investoinneissa pitkiin, vähintään 5–10 vuoden toimintakausiin. Näin myös tilastoissa lukumäärät ja osuudet pysyvät samoina pitkien toimintakausien aikana.

2.2 Naisten rooli

Naisten rooli maataloudessa on perinteisesti ollut kotitalouteen keskittyvä. Etenkin Suomessa, jossa maatalous on perheviljelmiin perustuvaa, on naisen osana ollut hoitaa kotitaloutta miesten hoitaessa maa- ja metsätaloustyöt. Toisaalta lypsytyö, erityisesti koneistamaton sellainen, on perinteisesti ollut naisten vastuulla. Aiempina vuosikymmeninä nuoret naiset kouluttautuivatkin usein karjakoiksi. Miehet sen sijaan keskittyivät peltoviljelytöihin, tilan hallintaan ja päätöksentekoon. Työnjako tapahtui siis perinteisten sukupuoliroolien mukaan. Työnjako määrittyi myös tilan valtasuhteiden perusteella. (Siiskonen 1990, 22.) Tiloilla vallitsikin patriarkaalinen eli isän ja/tai miesten valtaan perustuva hallintatapa (Siiskonen 1990, 22), jota Härkki-Santala (2002, 41) kuvaa kirjassaan aiempien tutkimusten valossa suomalaisilta tiloilta tutuksi asenteeksi, ”isäntäkeskeisyydeksi”. Tilan naisväen keskuudessa oli myös huomattavissa valtasuhteisiin perustuvaa työnjakoa, etenkin, jos tilalla oli vahvaluontoinen emäntä ja hänen alaisuudessaan työskenteli palkollisia. (Siiskonen 1990, 22.) Maamme sotien aikana naisten työpanosta tarvittiin myös peltotöissä miesten ollessa rintamalla. Tällöin useissa yhteyksissä, kuten suomalaisissa elokuvissa, suomalaiset emännät kuvattiin vahvoina naisina, jotka pyörittivät maatilaa raskasta arkea kodin- ja lastenhoidon ohella. Naisten osaa maataloudessa käsittelevät tutkimukset huomioivat asian pitkälti emäntä-käsitteen kautta. Käsite ”emäntä” tarkoittaa usein naista, joka hoitaa suurimman osan kotitaloustöistä mutta osallistuu myös maatilalla töihin. Härkki-Santala (2002, 13) kuvaa emäntää henkilönä, ”joka työskentelee maatilalla päätoimisesti ja joka on av(i)oliitossa

maanviljelijän kanssa”. Nykyisin maataloudessa työskentelevät naiset kokevat kuitenkin olevansa ammatiltaan maatalousyrittäjiä, eivät niinkään emäntiä (Mäkelä & Pulkki 2010, 18). Suuri osa naisista ja jopa erilaiset järjestöt ja media kuitenkin edelleen korostavat ja ylläpitävät miesten ja naisten välisiä biologisia, henkisiä ja sosiaalisia eroja miesten eduksi. Tällöin naisten itsensä on vaikea murtaa näitä vahvoja ennakoasenteita tai stereotypioita. (Härkki-Santala 2002, 37.)

2.2.1 Maatilojen naistyypit

Härkki-Santala (2002, 14–15) kokoaa yhteen useiden tutkijoiden tekemiä emäntäluokitteluita. Hän mainitsee useita tutkijoita, joiden luokittelut ovat osittain samankaltaisia. Näihin luokitteluihin vaikuttavat mm. naisten koulutustaso, valtasuhteet ja tilalle saapumisen ajankohta ja tapa. Härkki-Santala (2002, 14–15) viittaa muun muassa seuraaviin tutkijoihin: Gasson (1980), joka luokittelee naiset kotitaloudessa toimiviin ja siihen keskittyviin emäntiin, tilan töihin osallistuviin emäntiin ja varsinaisiin naisviljelijöihin; O’Hara (1994), joka luokittelee naiset töihin osallistuviin viljelijöiden vaimoihin, itsenäisiin ja päätoimisiin naisviljelijöihin, täysin kotitalouteen keskittyviin kotiäiteihin ja sivuansiotöitä tekeviin naisiin.

Härkki-Santalalan (2002, 15) mukaan suomalaisia emäntiä kuvaa parhaiten O’Haran (1994) luokitus töihin osallistuvista vaimoista. Lukuun ottamatta itsenäisiä naisviljelijöitä, muita luokituksia leimaa selkeästi naisen rooli vain avustavana ja omissa töissään joustavana työntekijänä, ei niinkään tasavertaisena maatalousyrittäjänä. Gassonin (Härkki-Santalalan 2002, 14 mukaan) kuvaamat itsenäiset naisviljelijät lasketaan luokituksessa tasavertaiseksi isännän kanssa niin työn- kuin vastuunjaossakin. O’Haran luokituksessa (Härkki-Santalalan 2002, 15 mukaan) itsenäisten ja päätoimisten naisviljelijöiden joukkoon katsotaan kuuluvaksi mm. lesket ja naispuoliset perilliset. Nämä naiset ovat tehneet tietoisin valinnan maataloudesta ammattina ja omistavat tilasta vähintään osan. Tämänkaltaiset naisviljelijät ovat yksin vastuussa tilasta huolimatta siitä, että he saattavat saada töihin apua toiselta osapuolelta. Kolmas tutkimus, jonka Härkki-Santala (2002, 15–16) mainitsee, on Blekesaunen, Haneyn ja Haugenin (1991) tekemä tutkimus, joka luokittelee naiset perinteisen, ammatillisen ja hallinnollisen naisviljelijän rooleihin. Perinteinen nais-

viljelijä on päätenyt tilalle avioliiton kautta ja hoitaa kotitalouden työt ja ohessa joi-takin tilan töistä. Ammatillinen naisviljelijä sen sijaan on aktiivisesti hankkinut alan koulutusta ja ylläpitää koulutuksen avulla omaa tilaansa. Hallinnollinen naisviljelijä sen sijaan käy tilan ulkopuolella töissä, mutta osaa maataloustyöt ja hallinnoi tilaa tekemällä tilan paperityöt päivätyönsä ohessa. (Härkki-Santala 2002, 14–16.)

2.2.2 Hierarkia, periyttämistapa ja työnjako

Perinteisten ja vakiintuneiden asenteiden mukaan isäntä on tilan päättäjä, perheen pää, jonka saappaisiin astuminen voi tuntua naisista vaikealta. Itsenäiseksi yrittä-jäksi ryhtyminen ei ole naiselle helppo päätös, etenkin kun yhteiskunnassa on sy-välle pinttynyt, valmiiksi pureskeltu asenne naisten ”emännyydestä” ja siihen kuu-luvista luonteenpiirteistä, töistä ja rooleista. Myös oletamus, että avo- tai avioliitto on automaattisesti emännäksi ja maatalousyrittäjäksi ryhtymisen edellytys (Härkki-Santala 2002, 37, 43, 63, 97), vahvistaa naisten itse kokemaa roolia tilan heikkona osapuolena. Sireni (2004, 64) tiivistää kotitilaansa jatkavan naisen rooliongelman haastattelemansa naisen vastauksen mukaan:

Perheettömät talon tyttäret, jotka ovat ottaneet tilan haltuunsa, tuntevat poikkeavansa tavanomaisesta maatilalla naisen roolista. Nuori, tilan viljelytöistä vastaava perheetön nainen arvioi, ettei hän ole tilan isäntä eikä emäntä, vaan hänessä on hieman näitä molempia. Vaikka hän on nainen, hän ei ole emäntä, sillä hänellä ei ole isäntää. Naisena hän puolestaan ei voi olla isäntä, vaikka isä onkin opastanut häntä isännäl-le kuuluvissa töissä.

Sanoihin ”isäntä” ja ”emäntä” liitetyistä sukupuolikäsityksistä kertoo myös se, että naista voidaan kutsua isännäksi huolimatta sanaan liittyvistä miehisis-tä, mutta miestä ei missään tapauksessa kutsuta emännäksi, sillä se nähdään miestä kohtaan heitettynä herjana (Silvasti 2001, 205). Maatiloilla pätee yhä patri-lineaalinen periyttämistapa, jonka mukaan tilan jatkajaksi toivotaan perheen van-hinta poikaa. Poikia suosivan periyttämistavan perusteena on pidetty sitä, että maatalousura on liian raskas naisille. (Härkki-Santala 2002, 27.) Hierarkiaan pe-rustuvassa periyttämistavassa ja perinteisissä ajattelutavoissa miestä ja miehisyyt-tä pidetään normina, johon naista ja naiseutta verrataan ja jonka kautta nainen ja naiseus määrittyy. Miehisyys on myös tavoiteltavan arvoinen, parempi ja arvoste-

tumpi kuin naiseus. Miehisiä töitä harjoittava nainen saa osakseen hyväksyntää ja arvostusta enemmän kuin naismaisia töitä harjoittava mies. (Rantalaiho 1994, Peuran 1997, 16 mukaan.) Naiset eivät myös itse pyri aktiivisesti eroon tämänkaltaisesta ajattelutavasta vaan jopa tukevat ajatusta, jonka mukaan maatalous on fyysisesti sopivampi ammatti miehille kuin naisille. Käytännössä tämä ajatusmaailma on ristiriidassa aiempien kokemusten kanssa (vrt. sota-aika, metsäsavotta-aika). Nykyisin isältä pojalle -ajattelutapa on jo hieman hälventynyt, osin uuden teknologian ja koulutusmahdollisuuksien vuoksi. Nykyajan tuomat helpotukset maataloustyöhön ovat myös muuttaneet työn luonnetta, jolloin naisten osuus ”ras-kaista” töistä on vähentynyt. Samalla mm. kotitalous- ja paperityöt sekä tilan ulkopuoliset työsuhteet ovat lisääntyneet. (Härkki-Santala 2002, 27–29.)

Patrilineaalinen suhtautuminen tilan jatkamiseen, perheen sisäiset suhteet ja stereotyyppiset rooli-dotukset saattavat kuitenkin kylvää naisten mieleen epäilyksen heidän kyvykkyydestään maatalousyrittäjänä. Epäily vahvistuu etenkin siinä tilanteessa, jos perheen äiti on tilalla avustavassa asemassa, ei niinkään tasapuolisena yrittäjäkumppanina. Useimmiten tilan tyttäriä myös kannustetaan opiskelemaan muuta alaa ja hankkimaan töitä täysin toiselta toimialalta. Naisten epävarmuuden yrittäjäksi ryhtymisestä huomaa myös siitä, että työiän saavuttavat naiset suuntaavat mieluummin työntekijöiksi ulkopuolisille maataloille, eivätkä ryhdy itse yrittäjiksi. (Härkki-Santala 2002, 34–37.) Perheissä, joissa on sekä poikia että tyttöjä, lapset kasvatetaan usein perinteisen sukupuoleen perustuvan työnjaon mukaan: poikalapset oppivat tilan johtamista ja hallintaa sekä kone- ja peltotöitä, tyttölapset sen sijaan oppivat perinteisiä naisen rooliin kuuluvia töitä, kuten kodinhoitoa. Näin tytöille ei yleensä kehity yhtä vahvoja tilan- ja yrityksenhallintataitoja tai tilakokonaisuuden hahmottamiskykyä kuin pojille. Tämä käytösmalli johtaa tilanteeseen, jossa avioliitto emännäksi pääsyn edellytyksenä korostuu huolimatta laissa kirjatusta tasa-arvoisesta perimysjärjestelmästä. (Silvasti 2010, 15.)

Tilojen sukupolvenvaihdos- ja tilakauppaneuvotteluissa naiset (etenkin tilalle ulkopuolelta tulleet) kokevat myös usein jäävänsä taka-alalle ja huomiotta mielipiteidensä kanssa, jolloin tilanteissa on havaittavissa perinteisen patrilineaalisen suhtautumisen ja rooli-jaon piirteitä (Honkala 2007). Kotitilaansa jatkaneilla tai tilansa ulkopuoliselta ostaneilla naisilla on kuitenkin päätöksenteossa ja tulonjaossa

muita naisia vakaampi asema. Vakiintunut asema maatilalla liittyy selkeästi omistajuuden arvostamiseen ja maatilalla vallitsevaan tasa-arvoon. Tällaisen arvostuksen naiset hankkivat tekemällä tietoisin valinnan maatalousyrittäjäksi ryhtymisestä ja osoittamalla motivaationsa tilanpitoa kohtaan. (Sireni 2002, 117.)

Nykyisin maatilojen emäntiä pidetään kaikesta huolimatta aiempaa tasa-arvoisempina maatilalan jäseninä. Naiset eivät itsekään koe olevansa alempiarvoisia kuin miehet eivätkä nosta esille sukupuolesta kumpuavia tasa-arvoeroja. (Silvasti 2010, 15–16.) Kallio (2011 a) kertoo havainneensa, että naiset, etenkin tilalle ulkopuolelta tulleet, hakevat aktiivisemmin tietoa ja koulutusta alasta kuin miehet. Miesten vähäisempään määrään on oletettavasti syynä se, että tiloille tulee harvemmin miehiä täysin maatalouden ulkopuolelta. Naisten tiedonhakuinto kertoo siitä, että naiset ovat entistä halukkaampia osallistumaan tilan päätöksentekoon ja johtamiseen etenkin nykyisin, jolloin heillä on enemmän aikaa ja mahdollisuuksia kouluttautumiseen kuin aiemmilla sukupolvilla. Myös oman työn arvostuksen lisääntyminen ja oman aseman varmistaminen sosiaalisessa ympäristössä ovat syynä kouluttautumiseen (Härkki-Santala 2002, 106–113). Tiedonhaun syynä on myös se, että naiset tekevät tiloilla usein kirjanpidollisia töitä ja haluavat kouluttamisella saada lisää tietoa ja taitoa. Tällaisissa tilanteissa nainen nähdään kuitenkin hyvin perinteisessä naisiin liitettyssä roolissa – sihteerinä.

Patrilineaalisen suhtautumisen vallitessa kuitenkin edelleen hyvin vahvana suomalaisessa maataloudessa eivät isäntä ja emäntä välttämättä edes ajattele mahdollisuutta, että tytär jatkaisi tilaa yksin. Härkki-Santala (2002, 175) kuvaa tilannetta seuraavasti: ”Vanhempien tahtoessa poikaa työnsä ja tilan jatkajaksi saatetaan olla tilanteessa, että tyttäreltä ei pidetä jatkajana, ei ainakaan tilan hallinnollisena isäntänä”. Tilalla odotetaan usein tyttären naivan miehen, josta tulisi tilan isäntä. Jos tilan tytär on kuitenkin halukas jatkamaan tilaa yksin, hänen odotuksensa ja vanhempiensa asenteet voivat aiheuttaa suuriakin sopeutumiso ongelmia sukupolvenvaihdoksessa. (Härkki-Santala 2002, 175.) Jos maatilalle ei ole siunaantunut poikalapsia, tilan väki voi olla tilanteessa, jossa ainoa mahdollinen jatkaja on perheen tytär. Pojattomilla tiloilla tyttäret onkin usein opetettu tekemään erilaisia töitä, myös ns. miesten töitä. Tällaisilla tiloilla tytöt saattavatkin nähdä tilan työt sukupuolineutraaleina. Näin heidän on mahdollista murtaa ja uudistaa työnteon rooleja

ja löytää itselleen sopivat tilanhallintatavat ja ”isännöys” omaa naiseuttaan unohtamatta. (Silvasti 2010, 15–16.)

2.2.3 Naisten sosiaaliturva maataloudessa

Naisten rooli emäntänä on perinteisesti koettu henkilökohtaiseksi elämäntapavalmaksi. Avioliiton kautta emännäksi päätyminen on usein myös tarkoittanut sitä, että emännäksi ryhtynyt nainen ei ole saanut palkkaa tekemästään maataloustyöstä, saati sitten päässyt osalliseksi tilan omistajuuteen. Etenkin aikaisempina vuosikymmeninä oli tavallista, että naiset eivät pitäneet huolta oikeuksistaan tilan työntekijöinä, vaan ajattelivat vain tilan taloudellista etua. Nykyisin suuntaus on kuitenkin muuttunut yhteiskunnan sukupuolitasa-arvon noustessa esille. Myös uudistuneet eläke- ja verotuskäytännöt (esim. erillisverotus) ovat helpottaneet naisten asemaa tiloilla. Yhä useampi emäntä pitää puoliaan palkan ja loma- ja eläketuujen suhteen. Nykyemännätkin kuitenkin nostavat tilan edun omaa etuaan tärkeämmäksi, jos tilanne niin vaatii. Myös muut kuin rahalliset arvot huomioidaan palkansaantia tärkeämmiksi. Useimmiten tällaisessa tilanteessa emännät puolustelevat ja näin kompensoivat tilan huonohkon taloudellisen tilanteen aiheuttamaa henkistä painetta. (Härkki-Santala 2002, 113–118.) Lomitusjärjestelmän ja erityisesti äitiyslomajärjestelmän kehittyminen ja ulottuminen myös maatalojen naisiin 1970- ja 1980-luvuilla on vaikuttanut naisten rooliin maaseudulla. Kotihoidontuki ja oikeus tuettuun kunnalliseen päivähoitoon ovat myös olleet tärkeitä osia kodinhoidon järjestämisessä ja maatalojen naisten elämässä. Tämänkaltaiset uudistukset ovat lisänneet naisten vapautta ja työn joustavuutta. Toisaalta lomitusjärjestelmä ei kata tilan hallinnollisia töitä, vaan ainoastaan tilan käytännön työt. Näin ollen tilan hallinnolliset työt on kuitenkin yrittäjän itse hoidettava myös mahdollisen äitiys- tai sairausloman aikana. (Kallio 2011 a.) Sirenin (2002, 93) mukaan kuitenkin yllättävän harvat maanviljelijäperheet hyödyntävät julkisen sektorin tarjoamia tai muita ulkopuolisia lasten päivähoitomahdollisuuksia. Yli 80 prosenttia Sirenin (2002, 93) haastattelemista maanviljelijäperheistä hoitaa lapset kotona, ja hoidosta vastaa enimmäkseen emäntä.

Maatalousyrittäjien lakisääteisestä työeläkevakuutuksesta eli MYEL-vakuutuksesta huolehtii Maatalousyrittäjien eläkelaitos Mela. Maatalousyrittäjät maksavat itse MYEL-vakuutusmaksunsa vakuutuslaitokselle. MYEL-vakuutus toimii maatalousyrittäjien eläketurvan pohjana ja MYEL-työtulon perusteena. Maataloudessa työskentelevien naisten onkin otettava huomioon, että MYEL-työtulo vaikuttaa sairauspäivärahan lisäksi myös Kansaneläkelaitoksen maksamien äitiys- ja vanhempainpäivärahojen määrään. MYEL-vakuutetut karjatalousyrittäjät ovat myös oikeutettuja 26 vuosilomapäivään vuodessa ja voivat saada sijaisapua sairastuessaan tai esimerkiksi äitiysloman ajaksi. MYEL-vakuutuksen ja näin ollen työtulon suuruus määritellään pelto- ja metsähehtaareiden sekä yrittäjän itse määrittelemän työpanoksen mukaan. Perheenjäsenen työtulo perustuu maksettuun palkkaan tai hänen tekemäänsä työpanokseen. Näin etenkin emäntien tulisi kiinnittää erityistä huomiota oman MYEL-työtulonsa karttumiseen ja mitoittamiseen, sillä heidän MYEL-työtuloonsa perustuvat etuutensa, kuten päivärahat, eläkkeet ja korvaukset, voivat olla pienempiä kuin miesten, jotka yleensä ovat tilan päätoimisia yrittäjiä. Yrittäjän itselleen ja puolisolleen valitsemat työtulotasot vaikuttavat lopulta myös eläkkeisiin, joten jos pariskunta haluaa viettää eläkepäiviä yhtäläisin eläketuloin, tulisi maatalousyrittäjän huolehtia myös puolisonsa riittävästä työtulotasosta. MYEL-vakuutus tuli voimaan vasta vuonna 1970. Tuolloin emäntien saama työtulo oli määritelty laissa hyvin pieneksi. Myöhemmin tilanteeseen tuli parannusta ja emäntienkin oli lopulta mahdollista saada aiempaa suurempi työtulo, joka vastasi myös heidän työpanostaan. (Mela 2011.) Näiden tietojen valossa on selvää, että emäntien asemaa ja roolia pidettiin vielä 1970-luvullakin marginaalisena tilan pidossa, vaikka he tekivät karjatalouden töitä kodinhoidon ohella.

Naisten marginaalinen asema maatalousyrittäjänä on ollut havaittavissa myös esimerkiksi Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK:n ja muiden maatalouteen liittyvien järjestöjen toiminnassa. Naiset ovat osallistuneet tuottajajärjestöjen toimintaan aiempaa aktiivisemmin vasta 1970-luvulta alkaen (Sireni 2001, 18). MTK:n jäsenistä on nykyisin naisia 42 prosenttia, mutta järjestön asioista päättävän valtuuskunnan jäsenistä naisia on 22 prosenttia. Kaikista MTK:n, tuottajaliittojen ja -yhdistysten luottamustoimista on naisten hallussa 26 prosenttia. Sen sijaan yhdistysten sihteereinä naisia on 38 prosenttia. MTK:n johtokunnassa toimii tällä hetkellä ainoastaan yksi nainen, samoin kuin MTK:n metsäjohtokunnassakin.

(Naisia luottamustoimissa MTK-järjestössä, [viitattu 13.1.2012].) Lukemat ovat siis linjassa naisille määriteltyjen perinteisten roolien kanssa: eniten naisia on järjestön sihteereissä eli avustavissa rooleissa, mutta päättävillä paikoilla naisia ei ole kuin muutamia. Tuottajajärjestö on aiemmin sitoutunut tasa-arvo-ohjelmaan tavoitteenaan naisten luottamustehtäväosuuden nostaminen (Naisia luottamustoimissa MTK-järjestössä, [viitattu 13.1.2012]). Järjestön sitoutuminen ei kuitenkaan tarkoita, että naiset olisivat itse halukkaita osallistumaan järjestön päätöksentekoon. Ehkä maataloudessa toimivien, politiikasta kiinnostuneiden naisten määrä vain on niin pieni? Ehkä naisyrittäjät eivät usko mahdollisuuksiinsa päättävissä luottamustehtävissä piintyneiden roolijakojen vuoksi?

Naisten osuus yleisesti esimiestehtävissä, etenkin isoissa yrityksissä, on edelleen pienempi verrattuna miehiin, joten naistoimijoiden määrä maatalouden johtavissa tehtävissä on linjassa yleisen suuntauksen kanssa. Suomessa naiset toimivat kuitenkin muita EU-maita useammin esimiestehtävissä. (Lehto 2009.) Epätasa-arvoa on havaittavissa myös sukupuolten välisessä palkkaerossa palkansaajien keskuudessa: Euroopan unionin maissa vähintään 10 hengen yrityksissä työskentelevät naiset ansaitsivat keskimäärin 17,1 prosenttia vähemmän kuin miehet vuonna 2009 (keskimääräinen bruttotuntiansio). Suomessa vuonna 2010 naiset ansaitsivat 19,4 prosenttia vähemmän kuin miehet. (Gender pay gap in unadjusted form 20.12.2011.) Palkkatulojen epätasa-arvoisuus on mahdollisesti yksi syy, miksi naiset hakeutuvat yrittäjiksi. Yrittäjinä he voivat itse päättää tuloistaan. Esimerkiksi naisten yrittäjyyttä ja sukupuolten välistä tasa-arvoa työmarkkinoilla on pyritty nostamaan esiin ja tukemaan mm. Winnet8-hankkeen avulla, joka on Euroopan unionin osarahoittama hanke (Winnet8, [viitattu 15.1.2012]).

Väestölaskennassa vuodesta 1950 vuoteen 1990 käytössä olleen luokitusjärjestelmän mukaan maatalojen emännät luokiteltiin avustaviksi, eli automaattisesti toissijaisiksi perheenjäseniksi ja isännät pääasiallisiksi, eli ensisijaisiksi viljelijöiksi. Tämän luokittelun vaikutus on nähtävissä yhä edelleen tiloilla, huolimatta järjestelmään tehdyistä muutoksista. Nykyisin viljelijäpariskunnan tulee päättää, kumpi pariskunnan osapuolista on viljelijä ja kumpi puoliso. Tämä jako puolestaan vaikuttaa, ellei tietoisesti, niin alitajuntaisesti, tilan päätöksentekoon ja tulonjakoon. Jalkoa puoltavat myös yhä ylläpidettävät perinteiset sukupuoliroolijaot maatalan töis-

sä. Sen sijaan itsenäisten naismaatalousyrittäjien tai yrityksen naisosakkaiden asema on huomattavasti parempi, sillä he ovat mukana päätöksenteossa ja saavat ansaitsemansa osan myös tuloista. (Högbacka 2003, 102–103.)

2.3 Sukupolvenvaihdos

2.3.1 Toteuttaminen käytännössä

Jatkaja on sukupolvenvaihdoksen edellytys (Silvasti 2004, 82). Sukupolvenvaihdos tarkoittaa käytännössä tilan myymistä tai siirtämistä jatkajalle, joka useimmiten on luopujan lapsi tai muu perheenjäsen. Sukupolvenvaihdos voidaan kuitenkin tehdä myös ulkopuolisen henkilön kanssa. Sukupolvenvaihdosprosessi käynnistyy viljelijän päätöksestä toteuttaa sukupolvenvaihdos. Tämän jälkeen tehdään tarvittavat suunnitelmat ja laskelmat mm. neuvontajärjestön, pankin ja ELY-keskuksen kanssa. Näiden suunnitelmien ja laskelmien perusteella tehdään luonnoskauppa-kirja. Tämän jälkeen haetaan ennakkopäätökset rahoituksesta, verotuksesta ja eläkkeestä. Ennakkopäätösten perusteella joko palataan suunnitteluvaiheeseen tai tehdään varsinaiset kauppakirjat. (ProAgria 2005.)

Sukupolvenvaihdos voidaan toteuttaa seuraavilla tavoilla: siirtämällä tilan hallinta-oikeus jatkajalle, tekemällä suora tilakauppa käypään hintaan, lahjoittamalla tila vastikkeettomana lahjana, tekemällä lahjaluontoinen kauppa, toteuttamalla sukupolvenvaihdos vaiheittaisena luopumisena tai yhtiöittämällä tila (Kuisma & Kallio 2009, 144). Sukupolvenvaihdoksessa maatalan kauppahinta määräytyy pellon, metsän, maatalousrakennusten, koneiden ja kaluston, asuinrakennuksen, rakennuspaikan, eläinkannan, tuotantokiintiöiden ja tuotevarastojen arvojen perusteella. (ProAgria 2005.) Kauppahinta on kuitenkin tilakohtainen. Osa tilakokonaisuudesta on mahdollista myös lahjoittaa jatkajalle tai jättää kokonaan kaupan ulkopuolelle edellyttäen, että tilan elinkelpoisuus säilyy toimenpiteen jälkeenkin. (Kallio 2011 c.)

Sukupolvenvaihdoksessa on kyse tarkasti määritellystä prosessista, johon sisältyy paljon byrokratiaa ja ehtoja. Koska kyseessä on kiinteistökauppa, ehtojen noudattamatta jättäminen voi aiheuttaa kaupan mitätöimisen. Kauppaan tarvittavia asia-

kirjoja ovat lainhuuto- ja rasiustodistus, kiinteistörekisteriote ja -kartta sekä rakennuspiirustukset ja -luvat. Kaupan toteutumisprosessi etenee Kuisman ja Kallion (2009, 145) mukaan seuraavasti:

Kiinteistökauppa on tehtävä kirjallisella sopimuksella, jonka ostaja ja myyjä allekirjoittavat. Julkinen kaupanvahvistaja vahvistaa kaupan kaikkien osapuolten läsnä ollessa. Kaupan ehdoista tärkeimpiä ovat luovutustarkoitus, luovutettavan kiinteistön yksilöintitiedot, myyjän ja ostajan tiedot sekä kauppahinta. Luovutustarkoituksella selvitetään, onko kyseessä kauppa, lahja vai vaihto. Muita kauppakirjan ehtoja ovat kauppahinnan maksamista koskevat ehdot, omistus- ja hallinto-oikeuden siirtymisajankohdat sekä määrittely siitä, kumpi maksaa kiinteistöveron luovutusvuodelta.

Jatkajan ja maatilan on mahdollista saada tukea Euroopan unionilta sukupolvenvaihdostilanteessa. Sekä jatkajan että tilan täytyy kuitenkin täyttää tietyt ehdot saadakseen ns. nuoren viljelijän aloitustukea. Jatkajan on oltava alle 40-vuotias ja aloitettava tilanpito ensimmäistä kertaa sekä ansaittava vähintään 25 prosenttia yrittäjätulostaan ja muista tuloistaan maataloudesta. Lisäksi hänellä on oltava riittävä alan koulutus. Tilan on oltava elinkelpoinen ja toiminnan on jatkuttava myös sukupolvenvaihdoksen jälkeen. Tilan elinkelpoisuus todetaan tilan elinkeinosuunnitelmasta, joka sisältää mm. tilan ja jatkajan perustiedot, tulos- ja taselaskelmat sekä kannattavuus-, maksuvalmius- ja vakavaraisuuslaskelmat. (Alkuvoimaa aloitustuesta 2010.) Luopuja saa sukupolvenvaihdoksessa luopumistukea tietyin edellytyksin. Jatkaja voi tietyin ehdoin saada verohuojennuksia lahjaverotuksessa ja etuja varainsiirto- ja arvonlisäverotuksessa. Esimerkkinä mainittakoon neljän prosentin varainsiirtoverovapaus kiinteän omaisuuden kauppahinnasta. Luopuja sen sijaan voi saada etuja luovutusvoittoverotuksessa. (ProAgria 2005.)

2.3.2 Henkinen valmistautuminen

Tilan jatkuvuus on yleensä yksi perimmäisistä sukupolvenvaihdoksen syistä. Jatkuvuus taataan maatalousyrittäjän elämässä kolmen eri elämäntilanteen sanelemana. Ensimmäinen tärkeä hetki tilan jatkuvuuden kannalta on tilan siirtyminen luopujilta jatkajalle, toinen hetki on tilan toiminnan ja jatkuvuuden turvaaminen päivittäisessä elämässä ja kolmas hetki tilan siirtäminen seuraavalle sukupolvelle.

Maatalousyrittäjän elämään kuuluu siis kolme erilaista roolia tilan ja sukupolvenvaihdoksen tiimoilta: jatkaja, ylläpitäjä ja luopuja. Jatkuvuuden ylläpitämiseksi maatalojen lapsille halutaan - tietoisesti tai tiedostamattomasti - opettaa tilan pidossa tärkeitä tietoja, taitoja ja tapoja sekä tilanpitoon vahvasti liittyviä arvoja ja vastuita. Raa'asti yleistämällä voidaan sanoa, että lapsi tai lapset ovat maatalon eli tuotantoyksikön tuotantopanoksia, joilla turvataan tilan tuleva kehitys. Omaisuuden siirto luopujalta jatkajalle sukupolvenvaihdoksessa kannustaa lapsia toimimaan ns. tuotantopanoksina. Lapset sen sijaan toimivat tilan strategisen kehittämisen kannustimena. Tuleva jatkaja kokee usein investoivansa tulevaisuuteen lahjoittamalla työvoimansa tilan käyttöön. (Silvasti 2001, 105–110; 2004, 79–81, 86.) Sukupolvenvaihdoksessa onnistuminen riippuu luopujan kohdalla hänen asenteestaan jatkajaa, tilaa ja omaa tulevaisuuttaan kohtaan. Jatkajan kohdalla onnistumiseen vaikuttavat hänen mielenkiintonsa alaa kohtaan, alaan liittyvät taidot ja muut houkuttelevat työtarjoukset. (Fennell 1981, Silvastin 2001, 106–107 ja 2004, 82 mukaan.) Lisäksi Silvasti (2004, 82) tarkentaa, että Hutsonin (1987) mukaan myös lasten sukupuoli ja ikä ovat yhteydessä onnistuneeseen sukupolvenvaihdokseen. Käytännössä sukupolvenvaihdoksen toteuttamisessa tulevan jatkajan ja luopujan välillä voi tulla vaikeuksia sen vuoksi, että elämäntilanteiden ja sukupolvenvaihdoksen ajoitus ja yhteensovittaminen eivät onnistu (Silvasti 2004, 83). Jatkajan kohdalla ongelmaksi voivat muodostua hänen tiedostamansa muut mahdollisuudet ja avautuvat ovet elämässä sekä jo tehdyt elämänvalinnat. Usein päätöksenteon taustalla kuitenkin vaikuttavat hänen tiedostamattaan omaksumansa mallit ja näkemyksensä elämästä, huolimatta siitä, että jatkaja itse kokee saavansa valita tulevaisuutensa ilman painostusta. (Silvasti 2001, 78, 121.) Luopujien puolelta ongelman voi aiheuttaa sukupolvenvaihdoksen pitkittyminen tai viivästyminen, jotka puolestaan aiheuttavat turhautumista ja epävarmuutta jatkajassa (Fennell 1981, Silvastin 2001, 132 mukaan).

Sukupolvenvaihdoksen suunnitteluvaiheessa eri tahojen asettamien vaatimusten lisäksi on niin jatkajan kuin luopujankin mietittävä omia henkilökohtaisia ominaisuuksiaan ja valmiuksiaan. Tuleva yrittäjyys vaatii jatkajalta henkistä valmistautumista, mutta myös luopujan on kiinnitettävä huomiota henkiseen puoleen. Jo ennen kauppakirjojen tekemistä on jatkajan ja luopujan syytä käydä tarkasti läpi molempien osapuolien toimeentulon turvaaminen, sukupolvenvaihdoksen jälkeiset

asumisjärjestelyt, omaisuuden määräysjärjestelyt avioehdon ja/tai testamentin avulla, rahoitus- ja verotuskuviot, muut erityisehdot sekä vakuutusasiat. (ProAgria 2005.) Sukupolvenvaihdokseen valmistauduttaessa on muistettava ottaa huomioon jatkajan mahdolliset sisarukset ja heidän lakimääräinen perintöoikeutensa. Sisaroikeuksia ei ole nykyisin pakko maksaa, mutta sekä luopujien että jatkajien on ymmärrettävä, että myös mahdolliset sisarukset kokevat suuren muutoksen sukupolvenvaihdoksen myötä. Onhan kyseessä useimmiten heidän lapsuudenkotiinsa, johon liittyy paljon muistoja, perinteitä ja tunnearvoa. Keskustelemalla kaikkien asianomaisten kanssa saadaan jo ennen sukupolvenvaihdoksen toteuttamista kuva siitä, mitkä osallisten odotukset ovat asian suhteen. Luopujien on oltava todella valmiita luopumaan tilanpidosta, mutta jatkajien on myös oltava valmiita ottamaan tilanpitoon liittyvä vastuu itselleen. Vastuun mukana jatkajat ottavat kontolleen henkisesti raskaat tekijät, kuten taloudelliset riskit ja suuren työmäärän. Sen vuoksi uuden yrittäjän on mietittävä jo etukäteen sitä, miten ehkäisee uupumista. (Kuisma & Kallio 2009, 144–145.)

Sukupolvenvaihdosprosessi ei sinänsä ole sukupuolesta riippuvainen, vaan kaikki prosessiin kuuluvat osa-alueet (mm. suunnittelu, kauppakirjojen teko ja henkinen valmius) pätevät niin naisiin kuin miehiinkin. Luvussa 2.2 mainitut sukupuolten rooli-dotukset voivat kuitenkin heittää varjonsa sukupolvenvaihdosprosessin ylle. Etenkin tilanteessa, jossa perheen tytärtä ei ole pidetty potentiaalisena jatkajana eikä häntä ole otettu tilan töihin mukaan, luopujien luottamus jatkajaa kohtaan voi olla koetuksella. Tämä luottamuspula vaikuttaa luonnollisesti myös jatkajan mielialaan kielteisesti. Haugen (1994, Silvastin 2001, 206 mukaan) kuitenkin näkee, että kotitilaansa jatkava nainen kaipaa erityisesti isänsä ja muiden lähipiirinsä maatalousyrittäjämiesten kannustusta, sillä hänellä ei ole muita samassa tilanteessa olevia tai olleita naisia roolimalleinaan. Naismaatalousyrittäjien vähyyden vuoksi kotitilaansa jatkavalle naiselle ei useinkaan ole vertaistukea muista naismaatalousyrittäjistä sukupolvenvaihdosprosessin aikana.

Perinteinen patrilineaalinen eli poikia suosiva periytämistapa ja tytärtien kannustaminen pois maataloilta ovat nykyisin kääntyneet jo itseään vastaan. Maaseudulta opiskelujen vuoksi lähteneet naiset eivät enää palaa takaisin maaseudulle. Tällöin ongelmaksi nousevat ”emännättömät” maatilat, joiden jatkuvuus ei olekaan enää

itsestäänselvyys. Lisäksi suomalaisten perheiden lapsimäärä on alentunut, jolloin perheen jatkajaksi ei välttämättä ole poikaa yhtä suurella todennäköisyydellä kuin aiempina vuosikymmeninä. Naisten ryhtyminen maataloille jatkajiksi tulisi näin ollen hyväksyä aiempaa vaivattomammin, sillä heidän mukanaan taataan maatalojen jatkuvuus. (Silvasti 2001, 297.)

Jatkajaksi ryhtyvä nainen tekee jatkamispäätöksensä rakkaudesta kotipaikkaansa sekä velvollisuudentunnostaan vanhempiensa työtä kohtaan. Kotitilan jatkamisella jatkaja, niin mies kuin nainenkin, ilmaisee vanhemmilleen myös kunnioitusta, välittämistä ja rakkautta. Samalla hän kuitenkin voi myös tavoitella vanhempiensa hyväksyntää ja rakkautta ja haluaa vastaanottaa yhtäläisesti kunnioitusta ja välittämistä. (Silvasti 2001, 216–217.) Sukupolvenvaihdokseen liittyy siis monia tiedostettuja ja tiedostamattomia viestejä.

2.3.3 Avioehto ja testamentti

Varautuminen tulevaisuuden ongelmiin on aloitettava jo sukupolvenvaihdoksen suunnitteluvaiheessa. Avioehto ja testamentti ovat hyödyllisiä apukeinoja tulevaisuuden varalle. Testamentilla luopuja ja jatkaja voivat turvata mahdollisten lasten ja puolison tilannetta ja maatalan toiminnan jatkuvuutta kuolemantapauksen yhteydessä. Testamenttia hyödynnetään myös maatalan jatkajan kannalta tärkeässä perintöverosuunnittelussa. Jos maatalousyrittäjällä on puoliso, tilan toiminnan jatkuvuus voidaan varmistaa puolisoitten keskinäisellä testamentilla. Ellei keskinäistä testamenttia ole, puoliso saa avio-oikeuden turvin vain puolet kuolinpesästä toisen puolen jäädessä perillisille. Testamentin lisäksi puolisoitten välinen hallintaoikeus-testamentti turvaa tilannetta, kun perheessä on vielä alaikäisiä perillisiä. Näin leski pystyy jatkamaan tilan toimintaa, eikä hänen tarvitse pyytää maistraatilta hyväksyntää maatalousyritykseen liittyvien toimien toteuttamiselle. Maistraatin lupa tarvitaan kuitenkin alaikäisten perillisten osalta siinä tapauksessa, jos kiinteää omaisuutta halutaan myydä tai pantata. Ellei puolisoitten välillä ole minkäänlaista sopimusta tilan asioiden määräämisoikeudesta kuolemantapauksessa, maatala on kuolemantapauksen jälkeen osa kuolinpesää ja laissa määrättyä perimysjärjestystä. Tällöin mahdollisille alaikäisille lapsille määrätään maistraatista lasten etua valvo-

va virkaholhooja, jolta lesken on pyydettävä hyväksyntä tilan pyörittämiseen liittyviin toimiin, kuten investointeihin ja lainahakemuksiin. (Hommat hanskaan 2007, 20, 22.)

Testamentin kautta voidaan taata myös koko omistusoikeuden siirtyminen puolisolalle pariskunnan toisen osapuolen menehtyessä. Tällöin leski saa täyden omistus- ja hallintaoikeuden omaisuuteen, mutta perintöverotuksellisesti täyden omistusoikeuden siirto on erittäin raskas: sekä leski että tulevat perilliset maksavat perintöveroa koko perinnöstä, jolloin verotukselliset seuraamukset ovat kahdenkertaiset. Sukupolvenvaihdokseen luopuja voi varautua tekemällä testamentin jatkajan hyväksi, mutta huomioon on otettava tällöin rintaperillisten lakiosaoikeus, jota ei voida testamentillakaan syrjäyttää. Testamentin tekoa suositellaan harkittavaksi mm. seuraavissa tapauksissa: maatilain toiminta ja avio- tai avopuolison toimeentulo halutaan turvata ongelmatilanteissa, perintöverotuksen huojentamistarkoituksessa, naimattoman ja lapsettoman viljelijän ollessa kyseessä tai jos halutaan estää lasten aviopuolisoiden avio-oikeus perinnöksi jätettyyn omaisuuteen avioeron sattuessa. Testamenttia kannattaa harkita myös tilanteessa, jossa yrittäjällä on avioehtosopimus. (Hommat hanskaan 2007, 20–21.)

Avioehtosopimuksen lähtökohtana on puolisoitten välisen, lakiin kirjatun avio-oikeuden syrjäyttäminen avioerotilanteessa yhteisen sopimuksen perusteella. Normaalisti puolisoitten omaisuus jaetaan tasan puolisoitten kesken avioeron tullessa tai puoliksi lesken ja perillisten kesken kuolemantapauksen kohdatessa. Avioehtoon voidaan määritellä, mitkä omaisuuden osat kuuluvat avio-oikeuden piiriin ja näin avioeron jälkeiseen ositukseen, tai avio-oikeus voidaan syrjäyttää täysin. Näin voidaan välttää avioerotilanteissa usein vastaan tuleva tasingon maksaminen tilan omistussuhteiden ollessa epätasaiset. Tasinkoa maksettaessa tilan talous yleensä kärsii, ja jopa tilan toiminnan jatkuvuus voi olla vaarassa talouden rasituessa. Avioehtosopimuksen tekemistä kannattaa harkita, jos on aikeissa jatkaa kotitilaansa tai perii tai saa lahjaksi arvo-omaisuutta. Avioehdon laatiminen ei kuitenkaan muuta mahdollisten lasten perimysoikeutta. Avioehto voidaan myös laatia niin, että se pätee vain avioerotilanteissa, jolloin kuolemantapauksen sattuessa lesken avio-oikeus on yhä voimassa. Puolison motivaation turvaaminen on tärkeää etenkin tiloilla, joilla omistajuus säilyy avioliiton solmimisenkin jälkeen vain

tilan alkuperäisellä jatkajalla tai sukupolvenvaihdoskauppa tehdään vain kotitilaansa jatkavan nimiin, ei yhteisesti pariskunnan nimiin. Omistajuuden säilyessä vain jatkajalla erityistä huomiota on kiinnitettävä avio-oikeuden ulkopuolelle jäävän puolison työpanokseen tilalla: työstä olisi tällaisessa tilanteessa saatava korvaus, joka turvaa kyseenomaisen puolison taloudellisen tilanteen esimerkiksi toisen puolison menehtyessä. (Hommat hanksaan 2007, 21.) Puolisoön liittyvät palkka-, verotus-, avioehto- ja testamenttiasiat on käsiteltävä jo sukupolvenvaihdosta suunniteltaessa, sillä ne voivat vaikuttaa sukupolvenvaihdoksen onnistumiseen, ja niistä keskusteleminen voi tulla entistä vaikeammaksi ajan myötä. Työstä puolisolle maksettavaa korvausta miettiessä on otettava huomioon verotukselliset näkökohdat. Vain toisen puolison omistuksessa olevalta tilalta tulevat pääomatulot on mahdollista laittaa verotuksessa vain omistajan nimiin, mutta ansiotulot voidaan jakaa myös puolisolle. Ansiotulon jakaminen puoliksi puolisoitten kesken on veroprogressiohuomioiden edullisin vaihtoehto tällaisessa tilanteessa. Huomattava on kuitenkin, että puolisolle maksettava palkka ei ole verotuksessa vähennyskelpoinen kulu. (Kallio 2011 b.) Kaiken kaikkiaan testamenttiin, avioehtoon ja muihin perheen sisäisiin sopimuksiin kannattaa pyytää asiantuntijoiden apua, sillä jokainen tilanne on tilakohtainen, eikä yksiselitteisiä vastauksia ole olemassa.

2.4 Maatilan taloushallinto ja kannattavuustekijät

Maatila on kannattava silloin, kun tilan tuotot ylittävät kustannukset, eli tila tuottaa voittoa (Taloussanakirja: kannattavuus, [viitattu 16.1.2012]). Maatilayrityksen johtaminen koostuu eri osa-alueista, joista kaikilla on vaikutuksensa tilan taloudelliseen tulokseen ja kannattavuuteen. Yrittäjän on seurattava yrityksen toimintaympäristöä, ennakoitava ja analysoitava ympäristössä tapahtuvia muutoksia. Yrittäjän on sitten tehtävä yrityksen toimintaa ja tulevaisuutta koskevia päätöksiä tekemiensä tulkintojen perusteella. Maatalousyrityksen toimintaympäristöön eli kannattavuustekijöihin kuuluvat markkinat (mm. tuotteista saatava hinta ja panoksista maksettava hinta), resurssit (mm. työvoima, sijoitettu pääoma, ilmasto), instituutiot (mm. rahoituslaitokset) ja teknologia (mm. mekaaniset, fyysiset ja biologiset prosessit). Resursseista on nostettava esiin etenkin yrittäjän omat kyvyt ja taidot, eli maatalousyrittäjän ammattitaito, joka on yksi tärkeimmistä tilojen kannattavuusteki-

jöistä. (Ryhänen, Närvä & Sipiläinen 2011, 9-10; Karttunen 2004, 9.) Toimintaympäristö voidaan Silvestin (2001, 23–36) mukaan tiivistää hallinnolliseen, taloudelliseen, poliittiseen ja maatalousyrittäjän identiteettiä rakentavaan ympäristöön. Kannattavan maatilalan lähtökohdaksi onkin erilaiset ympäristötekijät huomioon otettava johtaja, joka kehittää ja luotsaa yritystään strategisilla ja operatiivisilla keinoin eteenpäin. Tuotantoa suunnitellessaan yrittäjällä on asetettava tavoitteita. Hän pyrkii niitä kohti tekemillään päätöksillä toimintaympäristön ja itse tilan asettamien rajoitteiden ja mahdollisuuksien puitteissa. Strategisilla tavoitteilla pyritään parantamaan tai pitämään yllä tilan kilpailukykyä. Taloudellisilla tavoitteilla sen sijaan pyritään pitkän aikavälin tavoitteeseen, kannattavuuteen. (Ryhänen 2010; Ryhänen & Sipiläinen 2010.)

Maatilayrityksen taloushallinnon avulla analysoidaan ja ohjataan tilan toimintaa. Taloushallinnosta saatujen tietojen valossa voidaan myös suorittaa vertailua eli ”benchmarkingia” muihin vastaavan alan yrityksiin ja pyrkiä kehittämään yritystä asettamalla tavoitteita. (Kuisma & Kallio 2009, 83.) Benchmarkingia voidaan käyttää myös muiden kuin taloudellisten aspektien vertailuun, kuten tilojen välisen käytännön töiden vertailuun. Parhaat käytänteet tilan selviytymiseen nykyisillä markkinoilla pyritään löytämään toiminnallisen eli yleisen muodon avulla, jossa tehdään mm. yhteistyötä saman alan yritysten kanssa. Benchmarkingin eduksi luetaan muutosmotivaation luominen, yrityksen vision selkeytyminen, kannustavien tietojen ja todisteiden aikaansaama inspiraatio, muutosprosessin hallintakeinojen tunnistaminen ja vertailukohtien tarjoaminen myös aiempien muutosten vaikutuksille. (Bogan & English 1994, 211, Jackin 2009, 3 mukaan.)

Tilan taloudellisen tilanteen ja kannattavuuden vertailuun voidaan käyttää mm. maatalojen kannattavuuskirjanpitoa, joka on yksi benchmarkingin muoto. Maatalojen kannattavuuden seuraaminen kannattavuuskirjanpidon avulla alkoi Suomessa jo 1910-luvulla. Sen ylläpitäjänä toimii nykyisin MTT Taloustutkimus, joka kerää maa- ja metsätalouden eri aloilla sekä muilla aloilla toimivilta yrityksiltä kannattavuuteen liittyviä kirjanpitoaineistoja. Aineistoista koostetaan tilastoja ja niitä hyödynnetään mm. taloustutkimuksessa, opetuksessa, hallinnossa ja neuvonnassa. Tällä hetkellä kannattavuuskirjanpitoon kuuluu noin 1 000 eri yritystä. Uusia tiloja otetaan mukaan kirjanpito tutkimukseen valintasuunnitelman perusteella suoritetta-

van otannan mukaan. (Kannattavuuskirjanpito, [viitattu 14.1.2012].) Kannattavuuskirjanpitoon vuonna 2010 kuuluneista lypsykarjajäsenistä vain 13 tilaa on ilmoittanut viljelijäksi vain naisen tai naiset. Otanta on siis todella pieni, eikä tilojen tunnusluvuista voi näin ollen tehdä laajempaa yleistystä. Näillä kannattavuuskirjanpidossa mukana olleilla tiloilla lehmien määrän vaihteluväli oli 21–77. (Latukka 2012.)

Kannattavuuskirjanpitoon kuuluvilla maataloilla taloudellista tilannetta ja asetettujen tavoitteiden toteutumista seurataan erilaisten tunnuslukujen avulla. (Tunnusluvut 2011.) Tunnuslukuja aiemmin asetettuihin tavoitteisiin, edellisten vuosien lukuihin tai muiden tilojen tai alan yritysten samanaikaisiin lukuihin verratessa saadaan vertailukohtia, joiden avulla analysoidaan tilan toimintaa (Kuisma & Kallio 2009, 87). Tunnusluvuilla kuvataan mm. yrityksen tulosta, kannattavuutta, maksuvalmiutta ja vakavaraisuutta. Seuraavassa on selitetty tarkemmin muutamia tärkeimpiä tunnuslukuja. Maatalousyrityksen tulosta seurataan mm. yrittäjätulon avulla. Yrittäjätulolla tarkoitetaan maatalouden kokonaistuotosta yrittäjälle työpalkaksi ja oman pääoman koroksi jäävää osaa. Yrityksen kannattavuutta eli pitkän tähtäimen tuottamiskykyä kuvataan mm. kannattavuuskertoimella, työ- ja työtuntiansiolla sekä oman pääoman tuotolla ja tuotto prosentilla. Kannattavuuskerroin kuvaa, ”kuinka suuri osa palkkavaatimuksesta ja oman pääoman korkovaatimuksesta on saavutettu” (Tunnusluvut 2011). Kannattavuuskerroin ottaa huomioon myös työn ja pääoman määrien muutokset, jolloin se soveltuu kannattavuuskehityksen vertailuun myös erikokoisten ja eri tuotantosuuntia edustavien yritysten välillä. Työ- ja työtuntiansio kuvaavat yrittäjäperheen maataloustyölle saamaansa tuloa kokonaisuutena ja työtuntien määrään suhteutettuna. Oman pääoman tuotolla tarkoitetaan korvausta, jonka yrittäjäperhe saa omalle pääomalleen. Oman pääoman tuotto prosentti kuvaa tilannetta, jossa oman pääoman tuotto suhteutetaan oman pääoman määrään. Vakavaraisuutta kuvaavat tunnusluvut ovat omavaraisuusaste ja suhteellinen velkaantuneisuus. Omavaraisuusasteella tarkastellaan mm. yrityksen rahoitusriskiä. Omavaraisuusaste saadaan suhteuttamalla oman pääoman määrä kokonaisvarojen määrään vuoden lopussa. Suhteellinen velkaantuneisuus tarkastelee yrityksen velkojen määrää suhteessa yrityksen toiminnan laajuuteen. (Tunnusluvut 2011.)

Maatalouden tunnuslukuihin yrittäjän sukupuolella ei ole merkitystä. Tuotantosuuntien sisällä ja tilojen välillä on laajaa vaihtelua tunnusluvuissa. Yrittäjän henkilökohtaisilla yrittäjäyysominaisuuksilla ja tilan lähtökohtaisilla kannattavuustekijöillä on sen sijaan vaikutusta tunnuslukuihin. Kannattavuuskirjanpidossa mukana olleiden 13 naisyrittäjän tilojen yrittäjätulo vaihteli negatiivisesta tulosta noin 76 000 euroon. Kannattavuuskertoimen vaihteluväli samaisilla tiloilla oli $-0,029$ – $1,682$. Työtuntiansiot vaihtelivat kannattavuuskerrointa mukaillen $-5,55$ ja $24,39$ euron välillä. (Rantala 2012.) Vaihteluvälit ovat siis merkittäviä, ja tunnusluvut näin tilakohtaisista tekijöistä riippuvaisia.

Maitotilallisten yrittäjätulo oli vuonna 2011 korkeampi kuin muiden maatalouden tuotantosuuntien. Lypsykarjatilojen yrittäjätulo oli vuodelle 2011 asetetun ennusteen mukaan 41 700 euroa. Edellisenä vuonna samainen yrittäjätulo oli 43 600 euroa. Esimerkiksi sikatalouden yrittäjätulon ennuste vuodelle 2011 oli 31 900 euroa ja viljanviljelyn 11 200 euroa. (Yrittäjätulo tuotantosuunnittain, [viitattu 16.1.2012].) Yrittäjätulo ei kuitenkaan kuvaa tilan kannattavuutta, sillä yrittäjätulon laskennassa ei huomioida yrittäjän työmäärää tai hänen yritykseen sijoittamansa oman pääoman määrää (Tunnusluvut 2011). Lypsykarjatiloihin työn ja sijoitetun pääoman määrä on muiden kotieläintilojen tapaan suurempi kuin muilla tuotantosuunnilla. MTT Taloustohtorin tunnuslukujen selityksen (2011) mukaan yrittäjätulo ei siis kerro kannattavuuskehitystä tilakohtaisesti tarkasteltuna, koska työmäärät ja pääomat voivat vaihdella. Sen sijaan tilastoihin kerätyt keskimääräiset, pidemmän aikavälin yrittäjätulotiedot voivat antaa osviittaa tuotantosuunnan kannattavuuskehityksestä. (Tunnusluvut 2011.) Esimerkiksi lypsykarjatalouden yrittäjätulo on ollut nousujohteista vuodesta 1998 alkaen (Yrittäjätulo tuotantosuunnittain, [viitattu 16.1.2012]).

Lypsykarjatilojen kannattavuuskerroin on pysytellyt viimeisen kymmenen vuoden ajanjakson aikana melko tasaisesti $0,45$ – $0,65$ välillä. Keskimäärin suuria heilauksia kannattavuuskertoimessa ei siis lypsykarjatiloihin ole nähty, mutta kannattavuuskerroin vaihtelee suuresti tilojen ja niiden taloudellisten tilanteiden mukaan. Verrattuna esimerkiksi kymmenen vuoden aikana tapahtuneisiin kannattavuuden heilahteluihin viljanviljelyssä ($0,04$ – $0,89$) tai sikataloudessa ($0,24$ – $1,02$) lypsykarjatalous on osoittautunut tasaisen kannattavaksi tuotantosuunnaksi. (Kannattavuus-

kerroin tuotantosuunnittain, [viitattu 16.1.2012].) Lypsykarjatalouden tasainen kannattavuus sopii naisille, sillä naiset nähdään yrittäjyysominaisuuksiltaan varovaisempina ja harkitsevampina kuin miehet. Oletettavasti he myös arvostavat vuoden ympäri tasaisesti jakaantuvien tulojen tuomaa turvallisuutta ja taloudellista riskinhallintamahdollisuutta.

Oman pääoman määrä lypsykarjataloudessa on suuri, aivan kuten muillakin kotieläintiloilla. Vuoden 2011 ennuste oman pääoman määrästä lypsykarjatiloilta oli 348 100 euroa, kun se vuonna 2001 oli vain 170 000 euroa. Esimerkiksi viljanviljelyssä vuoden 2011 vastaava luku oli 292 300 euroa ja sikataloudessa 471 000 euroa. (Oma pääoma tuotantosuunnittain, [viitattu 16.1.2012].) Maatalouden verotuksellinen tulos tai tappio ei välttämättä kerro totuutta maatilayrityksen kannattavuudesta, sillä siihen vaikuttavat mm. maatalousverotuksen erilaiset käytännöt, kuten poistojen, vähennysoikeuden ja tasausvarausten käyttö.

Maatilan taloudellisiin aspekteihin sukupuolella ei ole merkitystä. Niin miehet kuin naisetkin voivat pyörittää tilaansa yhtä menestyksekkäästi. Yrittäjän henkilökohtaisilla ominaisuuksilla, kuten johtajuuspiirteillä, sen sijaan on vaikutusta siihen, kuinka tila menestyy. Naisyrittäjien yritykset yleensä ovat, kuten aiemmin tässä työssä kerrottiin (kappale 2.1.2), pienempiä ja vähemmän riskialttiita kuin miesten yritykset. Koko- ja toimialaerot ynnä muut vaikuttavat tekijät huomioon otettuna suomalaisten naisten johtamat yritykset ovat kuitenkin keskimäärin prosenttiyksikön kannattavampia kuin miesten johtamat vastaavanlaiset yritykset (Kotiranta, Kovalainen & Rouvinen 2007, 1.) Naisiin liitetyt yrittäjäominaisuudet, kuten tarkkuus, harkinta, varovaisuus, turvallisuushakuisuus, riskien tiedostaminen ja tunnesiteet maatilaan, sopivat yhtäläillä miehiin. Tarkkuus, harkinta ja varovaisuus nähdään usein myönteisinä piirteinä, sillä ne estävät yrittäjää tekemästä liian riskialttiita päätöksiä. Sen sijaan esimerkiksi liiallinen turvallisuushakuisuus ja tunneside yrittäjän ja maatilan välillä voi jopa estää maatilan kehittämisen. Jos yrittäjä näkee kehittämistoimet perinteitä rikkovina tekijöinä, ei hän välttämättä turvallisuushakuisena henkilönä halua muuttaa jo olemassa olevia työskentelytapoja.

Maatilan kannattavuuteen ja menestymiseen vaikuttavat tilan omistajan yrittäjäominaisuudet. Menestyminen jaetaan Timosen (2000, 21) mukaan osa-alueisiin, mm. tekniseen menestymiseen eli tuottavuuteen ja taloudelliseen menestymiseen

eli kannattavuuteen. Menestyminen on kuitenkin suhteellinen käsite, joka voidaan määritellä usein eri tavoin ja muodoin: menestystä ei siis tulisi käsitellä pelkästään voiton maksimointina tai tuotannon laajentumisena, vaan jokaisen maatalousyrittäjän tulisi itse määritellä oman menestyksensä mittarit (Olson 2004, 369–370). Näitä menestyksen mittareita voivat olla muut kuin rahalliset arvot, kuten perhe-elämän tasapainoisuus tai yrittäjän elämässään vaalimien arvojen toteutuminen. Yrittäjän itse määrittämää menestystä tavoitellaan yrityksen strategisilla päätöksillä. Yrittävyys eli yrittäjän omaamat arvot, asenteet ja ominaisuudet voivat olla Timosen (2000, 92–93) mukaan myös yhteydessä siihen, onko yrittäjällä puolisoa:

Toinen mielenkiintoinen tulos on se, että maatilayrittäjän yrittävyydellä ja sillä, onko hänellä puoliso, on yhteyttä keskenään. Alle 35-vuotiaiden ikäluokassa nimittäin on tilastollisesti merkitsevä ero ... yrittävyydessä sen mukaan, onko yrittäjällä puolisoa vai ei. Niiden, joilla on puoliso, yrittäjyysideologiapistemäärä on 11.58, kun se ilman puolisoa olevilla on 5.73. Koska mittaus on tehty vain jälkikäteen ei voida väittää, että yrittävyys on puolison "saannin" syy tai että yrittävyys on puolison "ottamisen" seuraus. Kumpikin selitys on mahdollinen: puolison hankinnassa tarvitaan yrittävyyttä ja perheen perustaminen lisää motivaatiota yrittämiseen.

Tämän tuloksen myötä voidaan pohtia myös naismaatalousyrittäjien sosiaalista menestymistä teknisen ja taloudellisen menestymisen ohella: jos naisyrittäjällä ei ole puolisoa, onko naisten yrittävyys ja tällöin myös tilan menestyminen alhaisempi kuin tilanteessa, jossa naisyrittäjällä on puoliso?

2.5 Maatilan työt

Maatilat eli alkutuotannon yritykset jaotellaan Suomessa toimialojen (tai tuotannon-suuntien) mukaan. Toimialoja ovat kasvinviljely ja puutarhatalous, kotieläintalous ja yhdistetty kasvinviljely- ja kotieläintalous. Etenkin toimipaikkojen ja alalla työskentelevien henkilöiden määrällä mitattuna yhdistetyllä kasvinviljely-kotieläintaloudella on merkittävä osa maatalouden toimialoissa. (Yrittäjyyskatsaus 2011, 86.) Kotieläintalouden sitovan luonteen vuoksi kyseisen toimialan työmäärä on suurempi kuin työmäärä kasvinviljelyssä. Yhdistetyssä kasvinviljely-kotieläintaloudessa työmäärä on luonnollisesti vieläkin suurempi. Yhdistelmätoimialaan kuuluvalla tilalla töihin kuuluvat karjanhoitotöiden, kuten lypsyn, ruokin-

nan, lannanpoiston ja tilan pitoon kuuluvien hallinnollisten töiden lisäksi kasvinviljelyn työt, kuten nurmiviljelyn ja viljanviljelyn eri työvaiheet. Karjanhoitotöissä erikoistilanteita aiheuttavat eläinten siirtely, lääkintä ja hoito sekä mm. poikimiset ja vaskoiden nupoutukset. Sekä karjataloustöissä että kasvinviljelyn töissä koneiden ja rakennusten huollot tuovat oman osansa töiden kirjoon. Naisten osa tilan töissä rajoittuu usein karjatalouden töihin, kuten lypsyyn, ja heidän taitonsa mm. koneiden käyttöä vaativissa töissä on pinnallista perinteisten roolien mukaisesti.

Toimialojen sisällä viljanviljely oli vuonna 2010 eniten henkilöitä työllistävä maatalouden tuotantosuunta melkein 40 prosentin työvoimaosuudella. Toiseksi suurimpana työllistäjänä tulivat lypsykarjatilat. Tuotantosuuntien väliset työmääräerot ovat kuitenkin huomattavia: viljanviljelytilojen työllistämällä henkilöillä maatalouden töihin kului aikaa 34 prosenttia kokonaistyömäärästä, kun lypsykarjatilalla vastaava prosentti oli 90. Vuodessa lypsykarjatilalla kertyi työtunteja henkilöä kohden 2 044 tuntia, kun viljanviljelytiloilla tunteja kertyi vain 487 tuntia/henkilö. Muun nautakarjatalouden työtuntimäärä vuodessa henkilöä kohden oli noin 1 460 tuntia. Lypsykarjatilalliset siis tekivät 8 tunnin työpäiviä 255 kappaletta vuodessa, kun viljanviljelijöillä vastaavia päiviä oli vuodessa 61. (Maatalouslaskenta 2010, 6.) Maatalouden töihin kuluvat ajat vaihtelevat suuresti toimialan sisällä. Karjatilalle valitut työskentelytavat ja koneistus vaikuttavat tilan työmenekkiin ja näin ollen työn raskauteen. Karjatalouden töissä lypsy, rehujen käsittely, puhtaanapitotyöt, navetan rakenne ja navettatyyppi ovat työmenekkiin vaikuttavia tekijöitä. Esimerkiksi koneellistetun automaattilypsypihaton (eläimiä yhteensä 125) työmenekki on noin 7,0 tuntia vuorokaudessa, kun koneellistetussa putkilypsyparsinavetassa (eläimiä yhteensä 125) työmenekki on noin 9,5 tuntia vuorokaudessa. Koneellistamalla ja automatisoimalla töitä sekä tehostamalla niitä voidaan päästä naismaatalousyrittäjillekin soveltuviin työmenekkeihin ja fyysisesti kevyempiin työskentelytapoihin. (Karttunen 2004, 38–54, 59–62.)

Maatalouteen ja toimialaan kuuluvien töiden ohella yrittäjän arkeen kuuluvat luonnollisesti kotitaloustyöt aivan kuin muillakin ihmisillä. Kotitaloustöihin luetaan mukaan mm. siivous, pyykinpesu, ruoanlaitto ja lastenhoito. Kotityöt katsotaan usein kuuluvaksi automaattisesti emännän eli naisen töihin. Maatilan ja kotitalouden töihin kuluvaa aikaa ei myöskään eritellä, vaan kaikki aika lasketaan työajaksi. Maati-

lojen naiset kuitenkin kokevat itsenäisyyttä ja omaehtoisuutta, sillä he pystyvät rytmittämään työnsä kuten haluavat. Karjataloilla naisten vapaa-aika jää luonnollisesti vähäisemmäksi, mutta naiset eivät jaottele töitään maatalon ja kotitalouden tai vapaa-ajan ja työajan välillä. (Härkki-Santala 2002, 119–122.) Erilaiset työt jaotellaankin enemmän varsinaiseksi työksi ja erilaisiksi askareiksi, joiden ei koeta olevan tuottavaa työtä. Kotityöt vievät maanviljelijäperheissä keskimääräistä enemmän aikaa kuin normaaleissa palkansaajaperheissä, mutta silti kotitöitä ei arvosteta eikä niitä pidetä ”oikeina” töinä. Maatalojen naiset eivät tämän vuoksi korosta niiden osuutta elämässään. (Sireni 2004, 75.)

Urakointipalveluiden hyödyntäminen on kasvattanut suosiotaan maataloudessa. Niiden käyttäminen onkin nostettu esiin useissa yhteyksissä yhtenä taloudellisen toiminnan keinona. Urakointi ja töiden ulkoistaminen on miesvaltaisillakin tiloilla nykypäivää. Töiden ulkoistaminen keskittyy kuitenkin pitkälti kasvinviljelytöihin, ei niinkään karjatalouden puolelle. Euroopassa osalla tiloista karjataloustöitäkin, kuten ruokinta, on jo ulkoistettu, ja urakoitsijoiden käyttö karjataloustöissä näyttäisi olevan tulevaisuuden suuntaus talouden haasteisiin vastaavilla tiloilla (Oostdam 2011). Urakoinnin hyödyntäminen nähdään tulevaisuuden kannattavuuskeinona, eikä enää ole tarpeen tehdä kaikkea itse. Näin naismaatalousyrittäjillä on yhtäläiset mahdollisuudet töiden suorittamiseen urakoitsijoiden avulla kuin miesmaatalousyrittäjilläkin. Sirenin (2004, 69) mukaan kotitilaansa jatkaneet naisyrittäjät tiedostavat, että osa tilan töistä voi aiheuttaa heille pitkällä aikavälillä terveydellisiä haittoja. Usein naisyrittäjät palkkaavatkin tilalle ulkopuolisia työntekijöitä tai tukeutuvat naapurien, sukulaisten ja tuttavien apuun vähentääkseen tilan töiden aiheuttamaa fyysistä kuormitusta. Tilayhteistyöllä alennetaan myös tilan työmenekkejä (Karttunen 2004, 21).

Sukupuolten välisiä eroja töiden teossa ei tutkimuksissa painoteta, vaan naiset nähdään yhtä kyvykkäinä maatalousyrittäjinä kuin miehetkin. Molemmilla sukupuolilla on omat vahvuutensa: miehillä esimerkiksi fyysinen voima ja naisilla taito hankkia apua ja tietoa. Maatalousyrittäjän töissä onnistumisen koetaan enemmänkin liittyvän henkilökohtaisiin ominaisuuksiin ja yksilöiden välisiin eroihin, ei niinkään sukupuoleen. Naisten vahvuudeksi nähtiin myös edistyskellisyys, joka tosin voi olla yksilökohtainen piirre. Naisten heikkouksiin töiden osalta luetaan sen

sijaan kuuluviksi koneiden korjaustyöt ja tavalliset pelto- ja konetyöt. (Sireni 2002, 144–147.) Sirenin (2002, 147) haastattelemien miesten mukaan naiset kyllä oppisivat pelto- ja konetyötkin. Naiset sen sijaan kertovat syyn miksi eivät opettele näitä miehisiä töitä: heidän työmääränsä lisääntyisi, mutta miehet eivät heidän käsi-tyksensä mukaan kuitenkaan lisäisi osallistumistaan naisten töihin.

Naisten omistamilla maatiloilla ulkopuolisen työvoiman käyttäminen kietoutuu vahvasti myös mahdollisen puolison tai kumppanin työskentelyyn tilalla ja hänen kokemuksiinsa tunteisiin. Mies voi kokea menettävänsä perinteisen miehisen statuksensa ja tuntee mahdollisesti alemmuutta allekirjoittaessaan naisryhtäjän vaatiman avioehtosopimuksen. Jos naisryhtäjällä on kumppaninaan mies, joka pitkällä aikavälillä toimii tilalla ryntekijän roolissa, hänen itsetuntonsa täytyy olla kunnossa kyetäkseen työskentelemään tilan hyväksi ilman katkeria tunteita tilan omistavaa naista kohtaan. Etenkin, jos miehellä on oma ura tilan ulkopuolella, voi parisuhteen kannalta varteenotettava vaihtoehto olla ulkopuolisen ryntekijän palkkaaminen tilan töihin. Tällöin mies säilyttää ns. reviiirinsä ja itsetuntonsa, ja parisuhde ei kärsi pariskunnan välisistä tilaan liittyvistä valta-asetelmista.

Sirenin (2002, 90–92) tekemän tutkimushaastattelun mukaan työt jaotellaan miesten ja naisten töihin sekä yhteisiin töihin yhä samalla tavalla kuin aiemmin, huolimatta maatilojen naisten kyseiselle alalle suuntautuvasta, aiempaa korkeammasta ammatillisesta koulutustasosta. Haastattelun mukaan miesten töihin kuuluvat edelleen kasvinviljely, koneiden huolto ja korjaus sekä metsätyöt. Yhteisiin töihin lukeutuvat lypsykarjan ruokinta ja lypsy sekä yhteydenpito sidosryhmiin ja kouluttautuminen. Naisten töihin sen sijaan kuuluvat mahdollisten muiden eläinten hoito ja karjanhoito. Tutkimuksessa kävi ilmi, että aiemmin miehille kuuluneet kirjanpidolliset työt ovat siirtyneet enenevässä määrin naisten hoidettaviksi. Tutkimuksessa kävi myös selväksi, että kotityöt ovat sekä miesten että naisten mielestä vain naisille kuuluvia tehtäviä. Vastuu kotitöistä on siis naisilla. (Sireni 2002, 90–93.) Maatalouden rakennemuutoksen, tilojen vähenemisen ja uuden tekniikan yleistymisen seurauksena naiset ovat lähteneet töihin ulkopuoliselle tai perustaneet sivuansioyhtyksiä, jolloin vastuuta kotitöistä on kuitenkin siirtynyt myös miehille. (Peura 1997, 20.) Myös kirjanpidollisten töiden siirtyminen naisten vastuulle on huomioitava, sillä niistä on tullut vuosien varrella yhä vaikeampia ja haastavampia jatkuvine

muutoksineen ja byrokratioineen. Kirjanpidon ylläpitäminen vaatii naisilta ajan tasalla pysymistä ja koulutuksen hankkimista, jolloin heidän tekemänsä työmäärä kasvaa verrattuna miesten työmäärään. Kuinka tilan- ja kodinhoito onnistuu siinä tapauksessa, jos nainen toimii yksin yrittäjänä? Hoitaako hän kaiken itse vai hyödyntääkö hän palkattua työvoimaa myös kotitalouden töissä ja kirjanpidossa? Entä jos yhtälöön lisätään lapset?

Nykyisin maatilojenkin naisilla on oikeus kunnalliseen päivähoitoon, jolloin optimaalisessa tilanteessa yrittäjä voi keskittyä tilan töihin lasten ollessa hoidossa. Sirenin (2002, 96) tutkimuksessa kuitenkin todetaan, että naisen saamat avustukset, kuten äitiyspäiväraha, vähentävät naisen aktiivisuutta maatalouden töitä kohtaan. Toisaalta tutkimuksessa todetaan myös, että kotitilaansa jatkaneet, ensisijaisiksi viljelijöiksi määritellyt naiset ovat keskimääräistä innokkaampia tekemään alansa töitä. Samoin he ovat yhtäläisesti kiinnostuneita oppimaan ja tekemään perinteisiä miesten töitä. (Sireni 2002, 97.) Silvastin (2001, 294) tutkimuksessa naiset eivät korosta sukupuolten välistä epätasa-arvoa, vaan huomioivat enemmänkin naisiin kohdistuvia yhteiskunnallisia epäkohtia. Huolimatta sosiaaliturvan kehittymisestä myös maatilojen naisten kohdalla, eivät esimerkiksi äitiyslomien pitäminen tai lapsille hoitopaikkojen löytäminen maaseudulla onnistu aivan yhtä vaivattomasti kuin on ajateltu.

Maataloustyöt luokitellaan EU:n komission työterveys- ja turvallisuusstrategiassa yhdeksi vaarallisimmista toimialoista. Melu, altistuminen sään ja olosuhteiden vaihteluille, eläinvalitteiset taudit, kemikaalit ja kasvinsuojeluaineet, allergiariski ja stressi ovat vain joitakin maatalousyrittäjän ammattiriskejä. Naismaatalousyrittäjillä työhön kuuluu myös joitakin työsuojelullisia erityispiirteitä, joita miesmaatalousyrittäjien ei tarvitse miettiä. Perinteisen työnjaon mukaan naiset tekevät miehiä enemmän karjataloustöitä, jolloin myös niihin liittyviä tapaturmia ja päivittäisiin toistoihin perustuvia ongelmia tavataan enemmän naisilla kuin miehillä. Perinteisesti miehisellä alalla naisten on vaikea löytää itselleen mitoitettuja, sopivia suoja- ja työvälineitä. Ammatillisten töiden, mahdollisten lasten hoidon ja kotitöiden yhteenlaskettu työmäärä voi aiheuttaa naisille enemmän uupumista ja stressiä kuin miehille. (Kallioniemi 2009, 7-10.) Esimerkkinä mainittakoon, että naisista 41 prosenttia hoitaa lapsia vähintäänkin tunnin päivässä, kun miehistä vastaavan määrän

lastenhoitotöitä tekee vain 24 prosenttia. Kotitöiden osuus naisilla on vieläkin suurempi: 68 prosenttia naisista hoitaa kotitaloutta vähintään tunnin päivässä, kun miehistä vain 12 prosenttia tekee vastaavan määrän kotitöitä. (Karnaki, Polychronakis, Lions & Kotsioni 2008, Kallioniemen 2009, 10 mukaan.)

Naisten fysiologiset erot verrattuna miehiin aiheuttavat eron vaaralle altistumisessa. Naisten koko, lihasmassa ja hapenottokyky ovat miesten vastaavia ominaisuuksia pienemmät. Naisten kehon kudokset sitovat itseensä kemikaaleja herkemmin ja munuaiset puhdistavat kehoa hitaammin kuin miehillä. Myös veren plasmamäärässä ja hormonitoiminnassa on eroa, jolloin kemikaalit voivat herkemmin aiheuttaa naiselle myrkytysoireita. (Kallioniemi 2009, 10.) Fysiologisiin eroihin voitaneen laskea myös lisääntymiskyky. Raskaana olevan naismaatalousyrittäjän onkin oltava erityisen tarkka ammattiinsa liittyvistä riskeistä kaikissa maatalouden töissä. Suomen lainsäädännössä ja Euroopan unionin direktiiveissä on otettu huomioon tämänkaltaiset erityistilanteet. Erityisen vaarallisissa työskentelyolosuhteissa toimiva naismaatalousyrittäjä voikin hakea erityisäitiysvapaata tai -päivärahaa. Suurimpia riskejä raskaana olevalle naisyrittäjälle maataloudessa ovat Kallioniemen (2009, 29–48) mukaan esimerkiksi seuraavat tekijät:

- kasvien torjunta-aineiden levittäminen ja muut kemikaalit,
- tarttuvat eläinperäiset taudit ja muut taudit,
- raskaat nostot,
- tärinä,
- iskut,
- liukastuminen ja kaatuminen,
- koneet,
- pitkät työpäivät ja
- liian vähäinen lepo.

Naiseen itseensä kohdistuvien riskien lisäksi myös maatilalla pienet lapset ovat työssä lisää stressiä aiheuttava turvallisuuskysymys. Tilalla leikkivät lapset ovat erityisen suuressa vaarassa joutua tapaturmaan tai onnettomuuteen. (Kallioniemi 2009, 18.) Sen vuoksi maatalojen naisten olisikin hyvä käyttää hyväksi heille oikeutettuja hoitopaikkoja. Usein liian pitkät välimatkat ja käytännössä töiden ja hoitopaikan yhteensovittaminen eivät onnistu. Joskus naiset voivat myös törmätä asen-

teisiin, joiden mukaan he eivät olisi oikeutettuja lastenhoitopaikkoihin, koska he työskentelevät kotona. Nämä asenteet voivat edelleen vähentää hoitopaikkojen hyödyntämistä.

2.6 Sosiaalinen ympäristö

Naisyrittäjien sosiaalinen ympäristö koostuu useimmiten mahdollisesta puolisoista, lapsista, vanhemmista ja muista sukulaisista. Sosiaaliseen ympäristöön kuuluvat myös ystävät ja tuttavat sekä ”kylän miehet”. Usein naisyrittäjän vanhemmat asuvat sukupolvenvaihdoksen jälkeen yhä tilalla tai vaihtoehtoisesti tilan välittömässä läheisyydessä. Syytinki eli sukupolvenvaihdoksen yhteydessä allekirjoitettu sopimus luopujien elinaikaisesta asumisoikeudesta tilalla vaikuttaa myös usein maatalousyrittäjän sosiaalisen ympäristön muodostumiseen. Perheen asenne vaikuttaa tulevan naisyrittäjän uran alkuun. Kuten aiemmissa kappaleissakin on jo kerrottu, vanhempien asenteet voivat joko kannustaa tai vähätellä naisten osallistumista maatalouden töihin.

Maatalouden erityispiirre on, että maatalousyrittäjä useimmiten asuu yrityksensä pihapiirissä. Näin ollen tila on samanaikaisesti sekä koti että työpaikka. Maatalousyrittäjien päivittäin tapaamat sosiaaliset kontaktit voivat olla erittäin suppeat riippuen tietenkin yrittäjän omasta sosiaalisuudesta ja aktiivisuudesta. Sopivan puolison löytäminen tilanpidon ohessa voi muodostua käytännön syistä vaikeaksi: harrastustoiminta ja muut sosiaaliset tapahtumat ovat usein juuri niihin aikoihin, kun maatalousyrittäjä on töissä. Etenkin karjatiloilta työt tehdään säännöllisesti samoihin aikoihin ja eläinten kanssa työskennellessä yllättäviä esteitä ilmenee, jolloin tarkkojen vapaa-ajan suunnitelmien teko ei ole helppoa. Itsenäiset maatalousyrittäjät voivatkin tuntea yksinäisyyttä, ellei heillä ole uskottuja henkilöitä elämässään. Näin maatalousyrittäjällä – niin mies- kuin naisyrittäjälläkin – tulee olla ystäviä ja tuttavuuksia, jotka kannustavat ja tukevat heidän valitsemaansa polkua.

Ilman miestä tilan pidon aloittavien naismaatalousyrittäjien on pohdittava, voiko naisyrittäjyys perinteisesti miehisellä alalla vaikuttaa puolison löytymiseen. Kokevatko miehet maataloudessa toimivat vahvat naiset pelottaviksi ja liiaksi perinteisestä roolistaan poikkeaviksi? Voiko naisyrittäjyys maataloudessa olla onnellisen

parisuhteen löytämisen este? Maatalous toimialana voi sekin asettaa rajoituksia tai luoda esteitä parisuhteen luomiselle. Jos mahdollinen puoliso ei ole tietoinen maatalousyrittäjyyden erityispiirteistä ja sitovuudesta tai häntä ei kiinnosta kyseinen ala, hänen voi olla vaikea ymmärtää maatalousyrittäjän elämää. Tällainen tilanne vastaavasti aiheuttaa ongelmia parisuhteeseen. Silvastin (2001, 213) haastatteleman naisyrittäjän mukaan maatalousammatti ja -elämäntapa kuitenkin paljastavat kohtuullisen pian kumppania etsivälle naisyrittäjälle, onko mahdollinen kumppaniehdokas valmis tilanpidon arkeen rakkaansa vierellä. Optimaalinen tilanne yksin toimivalle naisyrittäjälle olisikin, että hän löytäisi kumppanin ja työntekijän samassa paketissa. Useinkaan maatilojen tyttäret eivät ryhdy kotitilansa jatkajiksi sen vuoksi, että he eivät usko löytävänsä miestä, joka sopeutuisi maatalouteen (Haugen 1994, 93, Sirenin 2002, 122 mukaan).

Naisjatkajien ongelmaksi nousevat myös perheen perustamisen ja yrittäjäksi ryhtymisen ajankohdat: naisten pitäisi jatkaa tilalla yrittäjänä jo ennen perheen perustamista. Mahdollisen tulevan lastenhoidon sovittaminen yhteen maatalousyrittäjyyden kanssa arveluttaa heitä siinä määrin, että he eivät ryhdy jatkajaksi. Naiset kokevat joutuvansa valitsemaan perheen perustamisen ja yrittäjyyden välillä – asia, jota miesten ei juuri tarvitse pohtia. Vaatimus jatkajaksi ryhtymisestä ja siihen liittyvä päätös tulevat naisten elämään usein hankalassa vaiheessa verrattuna miehiin. Naisen näkökulmasta tilan jatkaminen yksin tai kumppanin kanssa ovat täysin eri vaakakupeissa mm. epävarmuuden kannalta. (Sireni 2002, 141–142, 260.) Naisyrittäjyys vaikuttaa myös siihen, kuinka yrittäjän naiseus määritetään: miehiseksi tulkittu ammatti voi aiheuttaa naiselle henkisen paineen, jonka mukaan hänen tulee myös käyttäytyä miesmäisesti. Miehisellä alalla työskentelevä nainen voi myös kokea kadottaneensa naiseutensa ja seksuaalisen vetovoimansa, jolloin puolison löytäminen voi vaikeutua entisestään. Samoin tilalle saapuvat puolisoehdokkaat voivat kokea, että heidän miehisyttään uhataan. Tällaisessa tilanteessa niin yrittäjän lähipiirin kuin yhteistyötahojenkin perinteisiin roolimalleihin perustuva alentuva suhtautuminen ”emännäksi” taloon tulleeseen mieheen voi aiheuttaa ongelmia. Jotta niin naisyrittäjä kuin hänen mahdollinen puolisonsa voisivat toimia ongelmitta valitsemallaan maatalousalalla, heidän sosiaaliseen ympäristöönsä kuuluvien ihmistenkin tulisi olla kykeneväisiä muovaamaan perinteisiä ajatusmallejaan uuteen suuntaan. Toisaalta eritoten naisyrittäjiksi päätyvillä maatilojen tyttärillä vaikuttaa

olevan taito erottaa sukupuolen merkitys ammattiin liittyvistä ennakkoasenteista. Näin he voivat järjestää omaa arkeaan, käytäntöjään ja sosiaalisen ympäristönsä piintyneitä ajatusmalleja uudelleen. (Silvasti 2001, 213–214, 296.)

2.7 Yhteistyötahot

Maatilojen ja näin ollen maatalousyrittäjän sosiaaliseen kontekstiin kuuluvat lähimpiin ja tuttavien lisäksi ammatilliset yhteistyötahot. Näiden yhteistyötahojen kanssa maatalousyrittäjä toimii useasti vuodessa ja jopa päivittäin. Tilan hallinnollisiin yhteistyötahoihin lukeutuvat mm. neuvontajärjestöt, maatalous- ja lomatoimisto, vakuutusyhtiö, ELY-keskus, metsänhoitoyhdistys ja maaseutuvirasto. Tilan talousyhteistyötahoihin kuuluvat etenkin pankki tai muu rahoituslaitos, tilitoimisto sekä vero- ja verotoimisto. Lypsykarjatilalla lähes päivittäisiin kontakteihin kuuluvat meijeri ja eläinten terveydenhoitoon liittyvät henkilöt, kuten eläinlääkärit ja siementäjät. Lisäksi vuoden aikana tilalla vierailee tai yrittäjät tapaavat muuten mm. rehu- ja konekauppiaita, vuokranantajia (mm. pellon vuokraus) ja lomittajia.

Yrittäjän, niin miehen kuin naisenkin, on tultava toimeen kaikkien näiden yhteistyötahojen kanssa saadakseen maatilansa toimimaan optimaalisesti. Yhteistyötahojen asenne naismaatalousyrittäjää kohtaan voi kuitenkin aiheuttaa ylimääräistä kitkaa. Sirenin (2001, 79) mukaan niin nais- kuin miesyrittäjätkin kokevat kuitenkin maatalousyrittäjien olevan tasa-arvoisia. Naisista 77 ja miehistä 90 prosenttia kokee, että alalla vallitsee sukupuolten välinen tasa-arvo. Tasa-arvoisina heitä kohtelevat mm. viranomaiset. Sen sijaan viidesosa naisista ja kymmenesosa miehistä kokee, että sukupuolten välillä on edelleen epätasa-arvoa. Tämä näkyy mm. myyntitilanteissa miehen suosimisena keskustelukumppanina. Kuten Sireni (2001, 79) asian ilmaisee: ”Etenkään nuoria naisia, jotka ovat vasta aloittaneet maanviljelijöinä tai menneet vastikään maanviljelijän kanssa naimisiin, ei oteta vakavasti.” Naisyrittäjien mukaan suhtautumiseen vaikuttavat pidemmällä aikavälillä tilan omistussuhteet ja työn kautta hankittu vakuuttavuus. Suurin osa sekä naisista että miehistä ei näe sukupuolen aiheuttavan ongelmia naisten maatalousyrittäjyydessä. Osa Sirenin (2001, 80) tutkimukseen vastanneista kuitenkin kokee, että naisasiakkaita kohdellaan välinpitämättömästi eikä heitä palvella yhtäläisesti miesten

kanssa miehiä suosivien ja naisten ammatillisia taitoja väheksyvien ennakoasenteiden vuoksi.

Vieraiden mielikuvissa tilalla tulee olla asioista päättävä mies, isäntä, jonka kanssa he mieluusti asioisivat. Nainen nähdään edelleen miestä avustavana puolisona. Tilaa johtavaa mieshahmoa vieraat etsivät jopa tilalla mahdollisesti työskentelevien ulkopuolisten miestyöntekijöiden joukosta. Naisyrittäjät kokevat tämän arvostuksen puutteeksi ja epäluottamuslauseeksi ammattitaitoaan ja yrittäjyyttään kohtaan. Yhteistyötahot eivät välttämättä kykene hylkäämään mielessään olevaa vahvaa kuvaa miehestä tilan johtajana, minkä seurauksena naisyrittäjä kokee, että hänen pätevyytensä kyseenalaistetaan. Lisäksi naisyrittäjät joutuvat pysymään puolustuskannalla valintojensa ja asemansa suhteen. Tällaiset tapahtumat voivat vaikeuttaa naisyrittäjän oman yrittäjälouonteen löytymistä ja jopa aiheuttaa vakavaa minäkuvan säröilyä. Yhteistyötahojen epäilyt voivat pahimmassa tapauksessa jopa vahingoittaa naisyrittäjän tilan yritystoimintaa esimerkiksi ostajien kaikkoamisen muodossa. Yhteiskunnallisesti naisille ja miehille määriteltyjen roolijakojen statukset ja niiden arvostus ovat erilaiset, jolloin perheen jo hyväksymä naisyrittäjä kokee ympäröivien sosiaalisten kontaktien asenteen ongelmaksi. (Silvasti 2001, 210–219; Sireni 2004, 69.) Viranomaisten ja etenkin pankin näkökulmasta yksin tilaa jatkava henkilö on riskialttiimpi vaihtoehto kuin esimerkiksi pariskunta tai yhtiö, eikä näin ollen ole kovinkaan ihanteellinen esimerkiksi rahoituksen kohteeksi. Sukupuolella ei tästä näkökulmasta katsottuna kuitenkaan oletettavasti ole merkitystä.

2.8 Naisten sivuansioyrittäjät ja palkkatyö

Tilojen laajeneminen ja uuden teknologian käyttöönotto ovat vähentäneet ja vähentävät yhä työntekijätarvetta maataloudessa. Tilastokeskuksen mukaan maatalouden rakennemuutoksen myötä maataloudessa työskentelevien henkilöiden määrä on vähentynyt 30 prosentilla sitten 2000-luvun alun (Maatalous työllistää nyt 30 % vähemmän ihmisiä kuin vuonna 2000, [viitattu 14.1.2012]). Vielä 1990-luvun alussa maatalouden työllistämien naisyrittäjien osuus oli 45 prosenttia, mutta rakennemuutoksen myötä alkutuotannon naisyrittäjien määrä väheni. Tätä maata-

loudessa tapahtunutta naisyrittäjien vähenemistä tasapainotti kuitenkin palvelualan ja muiden alojen naisyrittäjyyden nousukausi. Maaseudun naiset ryhtyvätkin usein itsenäisiksi yrittäjiksi perustaen sivuansioyrittäjyyden tilanpidon ohkeen tai siirtyvät ulkopuolisen työnantajan palvelukseen.

Sivuansioyrittäjyyden perustamisen syitä ovat mm. varsinaisten maatalouden eli alkutuotannon työpaikkojen väheneminen, mutta myös oman identiteetin vahvistaminen, yritteliäisyyden ihanne ja halu oman osaamisen hyödyntämiseen toimeentulon saamisessa eli riippumattomuus. (Ikonen 2008, 39–42, 48, 56–58, 71.) Oman rahan hankkiminen jopa vapaa-ajan kustannuksella on myös yksi syy sivuelinkeinon hankkimiseen (Härkki-Santala 2002, 118). Yrittäjäksi ryhdytään myös Peuran (1997, 2) mukaan toimeentulon ja oman elämän mielekkyyden tavoittelun vuoksi. Toimeentulon ollessa kyseessä saatuja lisätienestejä käytetään kuitenkin usein tilan ja perheen yhteisten menojen hyväksi. Jos yrittäjä sen sijaan pyrkii elämän mielekkyyden kohentamiseen, useimmiten kyseessä on ns. elämäntapayrittäjyys, jolla ei tavoitella suuria tuloja vaan elämänlaatua ja mielenkiintoa elämään. Joka tapauksessa naisten perustamat sivuansioyrittäjyydet ovat osa myönteistä suuntausta, jolla pyritään turvaamaan maaseudun elinvoimaisuutta. (Peura 1997, 2.) Maatalouden ohessa toimivat sivuansioyrittäjyydet ovatkin luonnollinen jatkumo suomalaisessa maataloudessa vallinneelle omavarais- ja vaihdannaistaloudelle. Suomalaiset maatilat ovat aina olleet ns. monialaisia, sillä perheviljelmäpohjaisilla tiloilla on hoidettu niin kasvinviljely-, kotieläin- kuin metsätyötkin, joiden avulla on pystytty ylläpitämään omaa kotitaloutta. Naisten sivuansioyrittäjyydellä on siis nykyään samankaltainen rooli tilan asukkaiden taloudenpidossa kuin perinteisillä monialaisilla tiloilla aiemmin.

Vähentyneen maataloustyön sijaan naiset työskentelevät yhä useammin esimerkiksi julkisen sektorin tarjoamissa palvelualan töissä. Ulkopuolisen palvelukseen siirtyessä koulutusvaatimukset kasvavat, ja maaseudun naisten koulutustaso onkin noussut viimeisten vuosikymmenten aikana. (Högbacka 2003, 99.) Ikonen (2008, 96–100) mukaan maaseudun naisten sivuelinkeinoyrittäjyydet ovat useimmiten vaatteiden, tekstiilien tai elintarvikkeiden valmistukseen liittyviä. Myös palvelualalta lähinnä hiustenhoitoon ja hierontaan liittyviä yrityksiä on tutkimuksen mukaan paljon. Lisäksi naiset perustavat matkailu- ja ravitsemusalan, kotipalvelu- ja

kotisairaanhoidon yrityksiä sekä fysioterapiayrityksiä. Naisten yritykset työllistävät suurimmaksi osaksi vain itse yrittäjän. Mainontaan ei myös panosteta, vaan yrittäjät luottavat puskaradion voimaan sekä omien nettisivujen ylläpitoon. Tutkimuksen mukaan esimerkiksi Pirkanmaalla 14 prosenttia ja Pohjois-Karjalassa 20 prosenttia naisyrittäjistä on toiminut tai toimii edelleen emäntänä yrityksensä ohessa. (Ikonen 2008, 101–104.) Kuten Ikonen (2008, 150–151) tutkimuksessa sanotaan: ”Sukupuoli kietoutuu yrittäjyydessä äitiyteen, lapsiin ja perheeseen, ikään, miehen ammattiin, naisen yrityksen alaan ja työn sisältöihin.” Naisten oman yrityksen toimintaa säädellään siis perhe-elämään kuuluvien tekijöiden ja perinteisen äiti/aviopuoliso-roolin mukaan enemmän kuin miesten omistamien yritysten toimintaa.

Suomessa on eniten monialaisia maatiloja Euroopan unionin alueella. Nykyiset monialaiset tilat ovat tiloja, jotka harjoittavat muutakin yritystoimintaa maatalouden ohessa. Useimmiten monialaisilla maatiloilla harjoitetaan palvelualojen yritystoimintaa. Esimerkkeinä oletettavasti naisten perustamien yritysten toimialoista mainittakoon hevos- ja hoiva-ala, matkailu sekä kauppa, jotka ovat linjassa Ikonen (2008) tekemän tutkimuksen tulosten kanssa. Koneurakoinnin ollessa vuonna 2010 suosituin monialaisen yrityksen toimiala 45 prosentin osuudellaan, jäivät ns. naisten alat vähäisiksi. Kauppaan liittyviä yrityksiä oli vuonna 2010 vain noin 4 prosentilla maatiloista, sen sijaan matkailu-, majoitus- ja virkistystoimintaa (ml. ratsastustallit) harjoitettiin noin 9 prosentilla maatiloista. Muut palvelut, joihin lukeutuvat mm. hoito- ja hoiva-alan yritykset sekä muut hevosalan palveluyritykset, muodostivat noin 16 prosentin osuuden maatilojen muusta yritystoiminnasta. Monialaisten tilojen menestys jäi vuonna 2010 vaatimattomaksi, sillä noin 40 prosentilla näistä yrityksistä liikevaihto ei ylittänyt 10 000 euroa. Näin voidaan päätellä, että monialaisten tilojen muulla yritystoiminnalla vain tuetaan alkutuotantoa eli tilan pääasiallista toimintaa. (Yrittäjyyskatsaus 2011, 90–92.) Jo vuonna 2005 alle 10 000 euron liikevaihtoon jäi 23 prosenttia elintarvikkeiden jalostusyriksistä ja 56 prosenttia käsityöyrityksistä. Molemmat ovat aloja, jotka mielletään naisten toimialoiksi. (Maatilojen muu yritystoiminta 2005, 24.) Lisäksi esimerkkinä mainittakoon, että vuonna 2010 käsitöitä valmistavia yrityksiä oli Suomessa 155 kappaletta, joista 49 prosentilla liikevaihto jäi alle 10 000 euron (Monialaiset tilat liikevaihtoluokittain 2010).

Sivuanstiotilanteissa korostuvat naisten perinteiset roolit kodinhoidon ja hoiva-alan osaajina. Vaikka naisyrittäjyys ja sivuansioyrittäjyksen perustaminen ovat lisänneet naisten itsenäisyyttä ja riippumattomuutta muista, perinteisiin rooleihin perustuvat ajattelumallit ja miesten suunnalta tuleva oudoksunta naisyrittäjiä kohtaan määrittävät edelleen naisten toimintaa. Yrittäjyys ja yrittäjiin yleensä liitetyt piirteet, kuten riskinotto ja dynaamisuus, käsitetään enemmän miehisinä kuin naisiin liittyvinä piirteinä. Sen sijaan kodinhoitoon ja hoiva-alaan yleensä liitettävät piirteet, kuten tunteellisuus ja kunnianhimon puute, nähdään hyvin vahvasti naisten piirteinä. Näihin piirteisiin suhtaudutaan hyvin eri tavalla: maskuliiniset piirteet nähdään myönteisinä, mutta feminiiniset piirteet sen sijaan eivät saavuta yhtä suurta arvostusta kuin maskuliiniset. Yrittäjyyden maskuliininen kuva saattaa vaikuttaa jollain tasolla myös ihmisten suhtautumiseen naisyrittäjiä kohtaan. Usein naisten yritystoiminta nähdään toisarvoisena puuhasteluna. (Ikonen 2008, 39–42, 48, 56–58, 71, 181.) Yrittäjyydessä on erilaisia kulttuureja, jotka voidaan jakaa kolmeen luokkaan: suuryrityskulttuuriin, yrittäjyyskulttuuriin ja omaehtoiseen työllistämiseen. Suuryrityskulttuuri nähdään kovana, pääomavaltaisena, maskuliinisena ja egoistisena. Yrittäjyyskulttuuri sen sijaan sijoitetaan pienyrityksiin ja nähdään pienen mittakaavan tuotantoon keskittyvänä työvaltaisena luokkana. Omaehtoinen työllistäminen sen sijaan nähdään usein kotiin sijoittuvana, kokeellisena yrittäjyyskulttuurina, jossa vallitsevat pehmeät, ns. feminiiniset arvot, solidaarisuus ja epäitsekkyyys. Omaehtoinen työllistäminen nähdään myös hyvin maaseudulle sopivana työllistämismuotona. (Hietala 1987, Peuran 1997, 6–8 mukaan.) Tässä luokittelussa on siis myös huomattavissa, että sivuansioyrittäjiä, jotka usein ovat omaehtoista työllistämistä, ei pidetä yhtä vakavasti otettavina, tuottavina yrityksinä kuin maskuliinisia arvoja korostavia yrityksiä. Tämä liitettynä aiemmin tässä kappaleessa mainittuihin naisten pehmeisiin luonteenpiirteisiin luo jo ennakoasenteen naisten yrittäjyydestä ja tavoitteista.

Naisstereotyyppioita rikkova tai perinteisestä roolistaan poikkeava nainen, joka perustaa oman yrityksen kodinpidon oheen, saatetaankin kärjistetyksi nähdä tunteettomana ja kylmänä henkilönä, naisena, joka ei täytä oletusarvoa naisesta kodin- ja lastenhoitajana. Naisten oma ja muiden ihmisten näkemys perinteisestä emännän ja naisen roolista voi aiheuttaa sisäisiä ristiriitoja naisyrittäjälle, huolimatta sivuansioyrittäjyksen perustamiseen vaikuttaneista syistä. Sisäiset ristiriidat vaikuttavat lo-

pulta negatiivisesti yrityksen toimintaan ja menestymiseen, ellei yrittäjä itse kykene erittelemään, miten toimia ristiriitojen suhteen (vrt. Silvasti 2001, 210–219). Jos naisyrittäjä herättää ristiriitaista suhtautumista ympäristössä ja naisessa itsessään jo sivuansioyrityksen perustamisen yhteydessä, mitä tapahtuukaan tilanteessa, jossa nainen ottaa koko maatalousyrittäjän eli tilan hoidon vastuulleen? Nainen itsenäisenä maatalousyrittäjänä joutuukin oletettavasti kamppailemaan kahden ympäristön ennakoasenteen parissa: 1) maatalousyrittäjyyttä ei pidetä naiselle sopivana ammattina fyysisyytensä vuoksi ja 2) yrittäjyyteen liitetyt ominaispiirteet, kuten riskinotto, edistyksellisyys ja yksilöllisyys, eivät sovi naisen ”pehmeään” imagoon (vrt. Mentoriverkosto auttaa naisyrittäjiä liiketoiminnan alkuun, [15.11.2011]; Ikonen 2008, 39–42, 48, 56–58, 71).

3 TUTKIMUSMENETELMÄT

3.1 Teemahaastattelu ja puolistrukturoitu haastattelu

Tämän opinnäytetyön tutkimusmenetelmää voidaan parhaiten kuvailla sanoilla teemahaastattelu eli puolistrukturoitu haastattelu. Teemahaastattelun idea on tutkimuksen kannalta keskeisten teemojen eli aihealueiden mukaan suoritettava haastattelu. Tällaisen haastattelun etuna on haastattelijan ja haastateltavan vapaampi keskustelu, jolloin haastateltavan kokemukset, tunteet ja ajatukset korostuvat. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu tutkimusmuoto, sillä vaikka kysymykset olisivatkin pääpiirtein kaikille haastateltaville samat, voi haastattelija tarpeen ja tilanteen mukaan muokata kysymysten sanamuotoja ja järjestystä, jossa kysyy asioita. Teemahaastattelun pohjana toimii tieto siitä, että haastateltavat jakavat kokemuksia tietyistä tilanteista. Tällaisen tiedon perusteella tutkija etsii kyseiseen tilanteeseen liittyviä taustatietoja, kokonaisuuksia ja teorioita. Löytämiensä materiaalien perusteella tutkija tekee olettamuksia ja analyysin. Haastattelun runko rakennetaan näiden alustavien toimien varaan. Tutkimusmuodon tarjoamasta vapaudesta huolimatta tutkimus ei kuitenkaan ole yhtä syväluotaava ja vapaamuotoinen kuin syvähaastattelu, jossa haastattelija kysyy vain avoimia kysymyksiä. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47–48, 67.)

Tämän opinnäytetyön tutkimusmenetelmässä on havaittavissa myös kvalitatiivisen eli laadullisen ja kvantitatiivisen eli määrällisen tutkimuksen piirteitä. Nämä perinteiset tutkimusmenetelmät ovat toimineet rinnakkain teemahaastattelun kanssa: haastateltaville lähetettiin sekä avoimia kysymyksiä että strukturoidumpia valintakysymyksiä sisältävä kysymyslomake (Liite 1) tutustuttavaksi jo ennen haastatteluita. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 30.) Syy teemahaastattelun valintaan tutkimusmenetelmäksi oli tutkimukseen osallistuneiden naismaatalousyrittäjien määrä. Otanta ei olisi ollut tilastollisesti luotettava. Tilastollisen pätevyuden sijaan tutkimuksessa keskitytään vastaajien henkilökohtaisiin kokemuksiin ja ajatuksiin, joista kootaan suuntaa antavia ohjeita ja neuvoja sekä vertaistukimateriaalia sukupolvenvaihdosta yksin suunnitteleville naisille.

3.2 Osallistujat ja tutkimusprosessi

Mahdollisten vastaajien yhteystietoja saatiin neuvontajärjestöjen sekä ystävien ja tuttavien kautta. Yhteistietoja tiedusteltaessa vastaajat rajattiin tutkimuksen aiheen mukaisesti lypsykarjatilan itsenäisesti omistaviin eli ensisijaisena maatalousyrittäjänä toimiviin ja tilan toiminnasta vastuun kantaviin naisyrittäjiin. Vastaajaksi haettiin pääasiassa naisia, jotka ovat tehneet sukupolvenvaihdon kotitilallaan tai ovat työskennelleet tilalla yksin vähintään useamman vuoden. Sopivien vastaajien joukkoon sopi siis myös leski, jolla on kokemusta tilan johtamisesta ja töiden järjestämisestä yksinolonsa ajalta. Lisäksi tutkimusta varten haastateltiin maatalousalan naisopiskelijaa, joka suunnittelee jatkavansa kotitilaansa opintojensa päätyttyä. Näin tutkimukseen saatiin tulevan naisjatkajan näkökulmaa sukupolvenvaihdoksesta ja maataloudesta yleensä. Tutkimuksen aiheeseen saatiin myös syvyyttä kysymällä neuvontajärjestön edustajien ajatuksia. Kaikkien vastaajien vastaukset julkistetaan tässä opinnäytetyössä anonymisti henkilötietosuojan takaamiseksi. Samoin anonymiteetin vuoksi naisten asuinpaikkakuntia ei ole eritelty. Kaikki vastaajat asuvat Länsi-Suomen ja Oulun läänien alueella. Naisten vastaukset eritellään opinnäytetyössä toisistaan merkitsemällä vastaajaksi ”nainen” ja vastaajan ikä (esim. ”Nainen, 30”). Neuvojen vastaukset erotellaan toisistaan numeroimalla neuvojat (esim. ”Neuvoja 1”).

Alun perin tutkimusta varten saatiin 15 naismaatalousyrittäjän yhteystiedot. Heistä kuuteen ei saatu yhteyttä. Haastateltavaksi suostui alun perin yhdeksän henkilöä. Yksi vastaajaksi suostunut nainen ei lopulta vastannut sähköpostilla lähetettyyn kyselyyn muistutuksista huolimatta. Yrittäjistä vastaajien määrä oli näin ollen kahdeksan. Lisäksi tutkimusta varten haastateltiin yhtä opiskelijaa. Maatalouden neuvojista kolme suostui vastaajiksi tutkimukseen. Yhteensä tutkimukseen vastasi 12 henkilöä. Vastaajiin otettiin ensimmäinen kontakti soittamalla. Aiheen esittelyn jälkeen heiltä kysyttiin, haluaisivatko he osallistua opinnäytetyötutkimuksen. Puhelinkeskustelun aikana pyrittiin myös jo hieman selvittämään tulevan vastaajan taustaa ja luonnetta. Puhelinkeskusteluiden aikana sovittiin myöhemmästä yhteydenotosta haastatteluajankohdan sopimiseksi. Haastattelut sovittiin jälleen soittamalla kyseisille henkilöille muutamien viikkojen kuluttua ensikontaktista. Haastatteluja varten muotoiltu kysymyslomake (Liite 1) aihealueineen lähetettiin vastaajille etu-

käteen sähköpostitse. Näin he tutustuivat kysymyksiin ja saivat aikaa koota ajatuksiaan jo ennen haastattelutilannetta. Tutkimus toteutettiin yksilöhaastatteluina. Pidemmän välimatkan päässä asuville vastaajille kysymykset lähetettiin sähköpostitse tutkimukseen käytettyjen rajallisten resurssien vuoksi. Heihinkin oli otettu yhteys ensin puhelimitse. Sähköpostin saatteessa (Liite 2) kerrottiin uudelleen tutkimuksen taustat ja kehoitettiin palauttamaan vastaukset tiettyyn päivämäärään mennessä. Haastattelutilanteessa keskustelu tallennettiin digitaalisella tallentimella ja siirrettiin myöhemmin tietokoneelle litterointia varten. Haastatteluiden aikana haastattelijä teki myös keskusteluiden sisällöstä merkintöjä paperille.

Vastaajaksi suostunut opiskelija otti yhteyttä oma-aloitteisesti kuultuaan tutkimuksesta ja osallistumismahdollisuudesta opinnäytetyötä ohjaavalta opettajalta. Opiskelijan kanssa haastattelutilanne eteni samoin kuin naisryittäjien kanssa. Neuvojien yhteystiedot saatiin maatalousneuvonnan kautta. Heistä yhteen otettiin yhteys puhelimitse ja kahteen sähköpostitse. Sähköpostisaatteessa (Liite 2) kerrottiin opinnäytetyön tarkoitus ja taustat sekä pyydettiin vastaamaan tiettyyn päivämäärään mennessä. Puhelimitse kontaktoidun neuvojan kanssa sovittiin haastattelu-päivä. Haastattelu eteni samalla kaavalla kuin naisryittäjien kanssa. Neuvoille tehtiin vastaamista varten naisryittäjien kysymyksistä muokatut kysymykset, joissa pyrittiin selvittämään neuvojen tietoja ja näkemyksiä naisryittäjyydestä.

Tutkimuksen pääasiallisena kohderyhmänä ovat itsenäiset, yksin lypsykarjatilan omistavat naiset. Vastaajien elämäntilanteet ovat vaihtelevia, joten kaikki kysymykset eivät välttämättä soveltuneet kaikille. Tällöin kysymyksiä ja haastattelutilannetta muovattiin tilanteeseen sopivaksi kysymällä mm. lisäkysymyksiä ja tarkennuksia. Kysymysten aihepiirit olivat seuraavat:

- vastaajan taustatiedot,
- tilan tiedot ja naisryittäjyys,
- tilan talous,
- tilan työt ja
- yleistä ja vapaa sana.

Vastaajan taustatiedoissa kysyttiin yleisesti naisryittäjän taustatietoja, kuten ikää, ryittäjyyskokemusta, koulutusta ja työkokemusta. Lisäksi taustatiedoissa selvitettiin

kunkin vastaajan luonteenpiirteitä, arvoja, elämän tärkeysjärjestystä ja kasvatusta. Naisia pyydettiin myös pohtimaan naismaatalousyrittäjien henkilökohtaista SWOT-analyysia, eli vahvuuksia, heikkouksia, uhkia ja mahdollisuuksia. Naisten omistamista tiloista kysyttiin tilan omistussuhteita, yritysmuotoa, peltopinta-alaa, eläinmäärää, rakennusten ja koneiden kuntoarviota ja jo tehtyjä ja suunnitelmassa olevia investointeja. Yrittäjää itseään ja tilaa koskevilla kysymyksillä selkeytettiin kuvaa yrityksen kannattavuustekijöistä ja naisten ehdollistumista maatalan jatkuvuuteen. Tilan taloudesta kysyttiin kannattavuuskirjanpitoon kuulumista, maatalouden tuloja ja verotuksellista tulosta tai tappiota, tilan velkaantuneisuutta ja kannattavuuskerrointa sekä sukupolvenvaihdoksen jälkeen tehtyjä investointeja. Yrittäjiltä kysyttiin, ovatko he mielestään saaneet riittävän korvauksen sijoittamalleen pääomalle ja tekemälleen työlle. Lopuksi kysyttiin, kuinka he ovat mielestään pärjänneet tilan taloudenpidossa yleisesti. Näillä kysymyksillä selvitettiin, kuinka naiset toimivat yrittäjinä taloudelliselta näkökulmalta tarkasteltuna. Näiden kysymysten vastaukset liitetään myös maatalouden kannattavuustekijöihin ja tunnuslukuihin.

Naisyrittäjyyteen liittyvät kysymykset käsittelivät seuraavia asioita: sukupolvenvaihdoksen toteuttamistapaa, yrittäjäksi ryhtymisen perusteluita, tilanpidossa ja yrittäjyydessä koettuja esteitä ja mahdollisuuksia (visio tilan tulevaisuudesta), puolison merkitystä naisyrittäjälle, avioehto, työkyvyttömyyttä, puolison menehtymistä tai avioeroa, uupumista ja uupumisen välttämiskeinoja. Lisäksi kysyttiin naisten näkemystä siitä, kuinka heidän sosiaalinen ympäristönsä ja yhteistyötahonsa suhtautuvat heidän naismaatalousyrittäjyyteensä. Näillä kysymyksillä selvitettiin naisten kokemuksia sukupolvenvaihdoksesta ja naisyrittäjyydestä sekä sitä, kuinka naiset ovat kokeneet naisyrittäjyyteen kohdistuvat asenteet.

Tilan töitä käsittelevillä kysymyksillä selvitettiin töihin kuluvia keskimääräisiä aikoja, kotitöiden osuutta töistä, yrittäjän omaa osuutta tilan töistä, ulkopuolisen työvoiman käyttöä sekä tilan hallinnollisten ja käytännön töiden tekijää. Kunnallisen päivähoiton käyttö ja kotihoidontuen saanti olivat kysymyksissä siltä varalta, että yrittäjillä olisi pieniä lapsia huollettavinaan. Lisäksi naisilta kysyttiin töiden raskaudesta ja uuden tekniikan ja teknologian käytöstä. Kysymysten tarkoitus oli antaa vinkkejä siitä, kuinka naiset ovat organisoineet tilan pidon ja elämänsä maatalouden ohella.

Yleistä ja vapaa sana -osiossa olivat tutkimuksen näkökulmasta haastatteluiden kaksi antoisinta kysymystä, joilla pyydettiin naisia miettimään seuraavia asioita:

- mitä asioita uuden naismaatalousyrittäjän tulisi vastaajan mielestä ottaa huomioon sukupolvenvaihdoksessa ja tilan pidossa, ja
- mitkä asiat ovat yllättäneet joko myönteisesti tai kielteisesti vastaajan naismaatalousyrittäjyydessä.

Nämä kaksi kysymystä kiteyttävät tutkimuksen päällimmäisen tavoitteen, joka on antaa kokemusperäisiä neuvoja ja vertaistukea maatalousyrittäjäksi pyrkiville naisille.

4 TULOKSET

4.1 Vastaaajien taustatiedot

Tutkimukseen vastanneista yhdeksästä naisesta viisi on yli 40-vuotiaita. Ikäluokkaan 30–40-vuotiaat vastaajista sijoittuu kaksi naista. Kaksi nuorinta vastaajaa ovat iältään 28 ja 19. Vanhin vastaajista on 49. Maatalousyrittäjinä vastaajista toimii kahdeksan naista. Ainoastaan nuorin, vielä opiskeleva nainen, ei ole ollut yrittäjänä maataloudessa eikä muullakaan alalla. Maatalousyrittäjinä toimivista naisista ainoastaan yhdellä on yrittäjäkokemusta muulta alalta 12 vuoden ajalta. Maatalousyrittäjinä naiset ovat toimineet 6-20 vuotta. Yksi vastaajista on jäänyt leskeksi 2000-luvun puolivälissä.

Kahdella yrittäjällä on kaksi lasta, jotka asuvat kotona ja ovat iältään 13–18, sekä miesystävät, jotka eivät käytännössä osallistu tilan töihin. Yksi yrittäjästä asuu yhdessä isänsä kanssa. Kahdella yrittäjällä on avopuolisot, jotka auttavat tilan töissä, sekä lapsia, jotka ovat iältään 2-12 vuotta. Näistä yrittäjästä toisen vanhemmat asuvat tilan välittömässä läheisyydessä, mutta he eivät osallistu tilan töihin. Kahdella yrittäjällä on avopuolisot, jotka osallistuvat tilan töihin jollain tavalla. Yksi yrittäjä asuu itsenäisesti tilan ulkopuolella, mutta hänen vanhempansa asuvat tilalla. Nuorin vastaajista asuu vielä kotona opiskeluiden vuoksi.

Yhdeksästä vastaajasta kahdeksan on käynyt lukion. Lukion jälkeen naiset ovat opiskelleet mm. talouskoulussa, yo-merkonomiksi, fysioterapeutiksi, sosiaalikasvattajaksi ja automaatioasentajaksi. Maatalouden koulutus (mm. agrologi (AMK) tai viljelijän ammattitutkinto) on viidellä naisella yhdeksästä. Nuorin vastaaja opiskelee tällä hetkellä agrologiksi. Yksi vastaaja on opiskellut yrittäjätutkinnon ja yrittäjän erikoisammattitutkinnon viljelijälinjan lisäksi. Kolmella naisella ei ole laajempaa maatalouden koulutusta, lukuun ottamatta kursseja ja lyhyitä koulutuksia.

Kahdeksan vastaajista toimii yrittäjänä omalla kotitilallaan. Leskeksi jäänyt nainen toimii yrittäjänä menehtyneen miehensä kotitilalla. Naisten avopuolisoista kahdella on oma maatila. Sen sijaan kahdella avopuolisolla ei ole maatalouden koulutusta tai aiempaa kokemusta tilapidosta. Yrittäjien työkokemus maataloudesta perustuu

pitkälti kotitilalla tehtyihin töihin, kuten kotitilan lomituksiin koulun ohella. Leski on myös kotoisin lypsykarjatilalta, joten maatalouden työkokemusta on hänelläkin 25 vuotta. Hän sanookin seuraavasti:

Vankka työkokemus (on), vaikei ammatillista koulutusta olekaan. Kyllä se on tuo työ, joka kouluttaa. (Nainen, 48)

Kotona tehtyjen maataloustöiden lisäksi naisilla on työkokemusta kaupalliselta alalta, maatalouden neuvontatöistä, maataloustoimiston, kuntatekniikan ja sosiaalialan töistä sekä fysioterapeutin töistä. Näiden työsuhteiden pituudet ovat vaihdelleet pätkä- ja kesätöistä 20 vuoteen. Esimerkiksi yksi yrittäjistä on toiminut maatalousneuvojana suurimman osan yrittäjyysajastaan maatilán pidon ohessa.

Neuvojista toinen, sukupolvenvaihdoksiin erikoistunut mies, profiloit tulevan naismaatalousyrittäjän seuraavasti: ”useimmiten korkeakoulupohjalta ponnistava sinkkutyttö, jolla on kokemusta maatalouden töistä” (Neuvoja 1). Hänen näkemyksensä mukaan nämä naiset ovat reippaita, ronskeja ja työtä pelkäämättömiä ihmisiä, jotka ”eivät pelkää kiivetä sinne 200-heppaisen Valtran hyttiin”. Sen sijaan maitotalousneuvojana toimiva nainen (Neuvoja 2) profiloit naismaatalousyrittäjän usein leskeksi jääneeksi, lasten kanssa tilaa viljeleväksi naiseksi, joka harvemmin on tilalla alusta asti yksin. Hänen mukaansa naisyrittäjät eivät yleensä ole kovin pitkää aikaa yksin tilalla, vaikka olisivatkin ostaneet tilan itse. Neuvoja 3 (mies) ei vastannut naismaatalousyrittäjien profiloitintikysymykseen.

4.1.1 Luonteenpiirteet

Tutkimuksessa vastaajia pyydettiin arvioimaan omaa luonnettaan valmiiksi annettujen adjektiivien mukaan arviointiasteikolla 1-5, jossa 1 tarkoittaa ”ei yhtään” ja 5 ”erittäin paljon”. Sanat, jotka tutkimukseen valittiin, kuvaavat yleensä yrittäjiin liitettäviä luonteenpiirteitä sekä niiden vastakohtia. Luonteenpiirteistä esitettiin molemmista ääripäistä vaihtoehtoja, kuten sanapari arka-rohkea. Taulukossa 2 on nähtävissä kysymyksessä käytetyt sanat ja naisten arviot omasta luonteestaan. Taulukossa nähtävät luvut kertovat, kuinka moni vastaaja yhdeksästä tunsi kuuluvansa mihinkin arviointiluokkaan kunkin sanan kohdalla.

Luonteenpiirteistä naiset kokivat omikseen etenkin ominaisuudet ”järkisyitä korostava”, ”yrittäjähenkkinen”, ”organisointikykyinen” ja ”päätöksentekijä”. Naiset eivät kokeneet kuuluvansa ääripäihin seuraavissa ominaisuuksissa: ”perinteitä kunnioittava”, ”edistysellinen”, ”riskinottaja/-sietäjä”, ”johtava” ja ”tunteellinen”. He siis kokevat omaavansa näitä piirteitä vain kohtalaisesti. Eniten hajontaa vastauksissa ilmeni sanoissa ”rempseä”, ”arka” ja ”rohkea”. Yhden maatalousneuvojan näkökulmasta katsottuna naismaatalousyrittäjät ovat sitkeitä, avoimia, sosiaalisia ja parempaan tulevaisuuteen luottavia.

Taulukko 2. Yhteenveto kaikkien vastaajien luonteenpiirteistä heidän oman arvionsa mukaan. ”Kuinka vahvasti koet edustavasi seuraavia luonteenpiirteitä asteikolla 1-5? (1=en lainkaan, 5= erittäin paljon)”.

Luonteenpiirre	1	2	3	4	5
Perinteitä kunnioittava		3	2	3	1
Järkisyitä korostava		1		4	4
Yrittäjähenkkinen				6	3
Turvallisuushakuinen		1	1	4	3
Edistysellinen		1	5	2	1
Riskinottaja/-sietäjä		2	2	4	1
Rempseä	3	1	2	2	1
Organisointikykyinen			3	3	3
Johtava		2	2	4	1
Päätöksentekijä			3	4	2
Arka	2	2	2	2	1
Rohkea	1	3	2	1	2
Tunteellinen		3	3	3	

Tarkasti määriteltyjen kuvaavien sanojen jälkeen yrittäjät saivat kertoa muita adjektiiveja tai sanoja, jotka heidän mielestään kuvaavat heidän luonnettaan. Vastauksissaan naiset toivat esiin seuraavia ominaisuuksia: sitkeä, periksiantamaton, rauhallinen, vahva, voimakas, kovapäinen, päättäväinen, oikeudenmukainen ja tunnollinen. Naisista 48-vuotias kuvaa luonnettaan ja ”rempseä”-sanan käsittämistä seuraavasti:

Sitkeä ja periksiantamaton joskus vähän liikaakin, että ymmärtäisi (väliillä) hellittää. Että vähän on tosiaan liikaakin sitä. Voisi jo jossain vaiheessa antaa periksi ja... Joku työ vaikka on semmoinen, että ”kyllähän minä tämän nyt teen, vaikka olisi mikä”... Poika kysyikin, että mitä se tarkoittaa tuo rempseä, kun kaikki kysyy ja maajussillekin haetaan morsioita, niin kaikki sanoo, että rempseitä. Niin sehän on semmoinen, että tarttuu töihin, eikä turhaan arastele ja on semmoinen ulospäin suuntautuva. Niin minä ainakin koen sen rempseän, että se on semmoinen. (Nainen, 48)

Oman paikkansa löytämiseksi on yhden vastaajan mukaan täytynyt olla päättäväinen ja työtä pelkäämätön. Yksi vastaajista kuvasi itseään epäileväiseksi, pessimistiseksi ja itsenäiseksi. Toinen kertoi sen sijaan olevansa koti-ihminen, eläinrakas ja empaattinen. Nuorin vastaajista myönsi olevansa ujo ja jännittävänsä usein uusia tilanteita. Hänellä ei myöskään omien sanojensa mukaan ole tarvetta olla esillä. Yksi naisista kertoi olevansa vanhempiensa ja sukupolvien työn vaalija, ja antoikin esimerkin omasta luonteestaan ja asenteestaan sananlaskun muodossa: ”Maa lahjana vanhemmilta, lainana lapsilta.” (Nainen, 49.)

Neuvojien mukaan naismaatalousyrittäjien luonteenpiirteet painottuvat ”järkisyitä korostavaan”, ”yrittäjähenkiseen”, ”edistykseen”, ”organisointikykyiseen” ja ”rohkeaan”. Myös ”päätöksentekijä” ja ”rempseä” olivat vahvoilla neuvojen arvioinnissa. ”Johtava” herätti keskustelua sukupolvenvaihdoksiin erikoistuneen neuvojan kanssa. Hänen mukaansa jatkajaksi ryhtyvät naiset eivät ainakaan sukupolvenvaihdosneuvotteluissa paljasta johtavuuspiirteitään, mutta hän epäilee, että kyseisessä tilanteessa naisen isä voi olla vielä dominoivassa asemassa.

4.1.2 Arvot ja tärkeysjärjestys

Seuraavaksi naisilta kysyttiin, minkälaisia arvoja he elämässään mielestään korostavat. Vastauksissa korostettiin seuraavia asioita: luonto, elämän kunnioitus, rehellisyys, eläinten hyvinvointi, vakaus, oikeudenmukaisuus ja kohtuus, ”vihreät” arvot, katsominen tulevaisuuteen, luotettavuus, ahkeruus, koti ja isänmaa, perhe, huolellisuus ja parhaansa yrittäminen. Yksi vastaajista näki arvoihinsa kuuluvan puolison ja aiempien sukupolvien työn kunnioittamisen ja perinteiden jatkamisen. Kaksi vastaajista kirvoitti kielenkantojaan muita enemmän kertoessaan arvoistaan:

Vaikka on kivinen tie, ei periksi anneta helpolla, sillä vaikeudet ovat voittamista varten. (Nainen, 49.)

(Korostan) Toisten näkökulman huomioimista ja kompromissien etsimistä ristiriitatilanteissa. Toimimista kaikille reilusti, mutta pidän kyllä tarvittaessa tiukastikin kiinni myös omista eduistani, jos niin on tarpeen. (Nainen, 28.)

Arvojen jälkeen vastaajia pyydettiin asettamaan elämänsä eri osa-alueita tärkeysjärjestykseen. Seitsemän vastaajaa yhdeksästä vastasi asettavansa perheen, lapset ja läheiset etusijalle tärkeysjärjestyksessään. Maatila nousi viidellä vastaajalla toiselle sijalle. Tilan toiselle sijalle nostamisen syyksi yksi naisista (Nainen, 49) kertoi tilan puolesta tekemänsä ”taistelun” ja näkemänsä vaivan, joiden ansiosta hän osaa myös arvostaa työtään. Oma hyvinvointi ja terveys nostettiin myös esiin. Etenkin leski (Nainen, 48) kertoi arvottavansa oman hyvinvointinsa nykyisin tilan edelle, sillä työperäisten terveysongelmien kanssa tapelleena hän haluaa keskittyä terveyteensä enemmän kuin aiemmin. Yksi naisista (Nainen, 42) kertoi nauraen painottavansa omaa ja perheensä hyvää oloa ja menestyksen tulevan siinä sivussa. Menestymisen, oman taloudellisen menestymisen ja työnteon nosti ensimmäiselle sijalle ainoastaan yksi vastaaja (Nainen, 28), mutta hän uskoi tärkeysjärjestyksen muuttuvan iän ja perheen perustamisen myötä. Hyvänä esimerkkinä tärkeysjärjestyksen muuttumisesta toimi toinen haastateltava (Nainen, 46), jolle työ tuli myös ennen ensimmäisenä, mutta lapsesta tuli synnyttyään työtä tärkeämpi. Parisuhteen, perheen ja tilan lisäksi mainittiin vapaa-aika, joka mahdollistaa työssä jaksamisen ja harrastamisen. Myös näillä tekijöillä uskottiin olevan merkitystä menestyksen saavuttamisessa.

Neuvojat eivät osanneet sanoa minkälaisia arvoja naiset korostavat elämässään. Maitotilaneuvoja (Neuvoja 2) oli ainoa neuvoja, joka vastasi naisten tärkeysjärjestykseen kohdistuvaan kysymykseen: hänen mielestään naiset sijoittavat ensimmäiseksi tilan ja lapset ja vasta niiden jälkeen oman elämänsä.

4.1.3 Oma kasvatusta nuoruudessa

Vastaajia pyydettiin lyhyesti kuvailemaan omaa kasvatustaan nuoruudessaan. Kuusi vastaajaa yhdeksästä kertoi kasvatukseensa kuuluneen kotitilalla opetettu työnteko ja ahkeruus, jolloin vapaa-aikaa ei liiemmästi ollut. Kaksi vastaajaa (Nainen, 48 ja Nainen, 36) kuvaili lapsuuttaan ”perinteiseksi” tai ”vanhanaikaiseksi”, joissa vanhemmat pitivät kuria, lasten rajat olivat tiukat ja lasten odotettiin kunnioittavan vanhempiaan. Yksi vastaaja (Nainen, 49) kertoi, että hänelle ja hänen sisaruksilleen oli ”opetettu, ettei kannata mennä sieltä mistä aita (on) matalin”. Toinen koki, että hänet on kasvatettu tunnolliseksi (Nainen, 44). Tunnollisuus on havaittavissa myös toisen vastaajan (Nainen, 42) sanoissa: kotona patistettiin käymään koulu kunnolla. Sama vastaaja kertoo olleensa myös perheensä ”pojan-korvike”, jonka ”vahvaksi perheenpääksi” kuvailtu isä otti mukaansa maatilalla töihin. Sen sijaan 33-vuotiaan naisen kotona poikia korostettiin enemmän kuin tyttöjä. Naisista 28-vuotiaan äiti toimi myös aikanaan itsenäisenä maatalousyrittäjänä, mutta tyttären mukaan hänen kasvatuksensa ei ollut kovin johdonmukaista, vaikkakin se oli tiukkaa. Naisista ainoastaan nuorin, 19-vuotias, kertoi, että hänen kasvatuksensa on ollut vapaata ja melko lailla rajatonta huolimatta kotitilalla opitusta työnteosta.

4.1.4 Naisyrittäjien SWOT-analyysi: vahvuudet, heikkoudet, uhkat ja mahdollisuudet

Tutkimukseen vastanneita naisia pyydettiin miettimään erityisesti naismaatalousyrittäjien henkilökohtaisia vahvuuksia, heikkouksia, uhkia ja mahdollisuuksia. Vahvuuksiksi naiset päätyivät toteamaan seuraavia asioita: empaattisuus, myötäläminen ja tunneäly; rohkeus; organisointikyky; tottumus vastuun ottamiseen; päätäväisyys; asioiden näkeminen monesta näkökulmasta; harkinta- ja vertailukyky; viitseliäisyys; sosiaalisuus ja kyky puhua tunteista ja vaikeista asioista; tarkkuus ja siisteys. Neuvojen mielestä naisten vahvuuksia ovat seuraavat asiat: avun hyväksyminen ja hankkiminen (Neuvoja 2); tarkkuus, täsmällisyys ja mahdollisesti järjestelmällisyys (Neuvoja 1); itsenäisyys, rohkeus ja kouluttautuminen alalle (Neuvoja 3).

Naismaatalousyrittäjien heikkouksia sen sijaan olivat vastaajien mielestä seuraavat asiat: konetaitojen puuttuminen; ajoittainen uskonpuute; perheen perustaminen ja äitiyslomat, jos mies ei hoida lapsia; ja liiallinen kiltteys. Kolme vastaajaa koki naisten heikkoudeksi fyysisen jaksamisen ja heikkouden. Kaksi vastaajaa kertoi, että tietyt työt, kuten lehmien poi'itukset, voivat olla vaikeita naisille. Heikkouksien yhteydessä kaksi vastaajaa mainitsi myös sen, että naisia ei joskus oteta todesta. Vastauksissa kaksi vastaajaa myös totesi, että ”miesten työt” ovat ylivoimaisia (Nainen, 44) ja että ”miesten maailmassa” on naisenkin oltava kova (Nainen, 46). Neuvojat nimeävät naisten heikkoudeksi fyysisten töiden raskauden ja keskimääräistä suuremman riippuvuuden tukiverkosta sekä sen, että naiset ovat yksin vastuussa kaikesta.

Naisyrittäjien uhkiin mainittiin seuraavanlaisia kohtia: ympäristön suhtautuminen; töiden teknistyminen; työn fyysisen ja henkisen raskauden aiheuttamat jaksamisongelmat; naisyrittäjien vähyys ja jatkajien puute; miesten löytäminen töihin tilalle on vaikeaa; liiallinen tunteikkuus, joka vaikuttaa psyykkiseen jaksamiseen; naisten saavutusten mitätöinti ja aliarviointi. Nainen, 46, sen sijaan oli kokenut tilallaan kiusantekoa, ja uskoi sen mahdollisesti muodostuvan uhkaksi naisyrittäjille. Yksi vastaaja (Nainen, 28) mainitsi naisyrittäjien uhaksi ääri-islamien tulon Suomeen, mutta ei perustellut näkemystään tarkemmin. Nuorin vastaaja ei osannut sanoa, mitkä asiat olisivat naisyrittäjille uhkana. Neuvoista ainoastaan maitotilaneuvoja (Neuvoja 2) vastasi naisyrittäjien uhkia koskevaan kysymykseen. Hänen mielestään naisten yrittäjyyden uhkia ovat terveydelliset seikat, oma jaksaminen ja tilan kehittämisen vaikeus ala-ikäisten lasten kanssa.

Mahdollisuuksiin naiset esittivät seuraavia vaihtoehtoja: uusien näkökulmien löytäminen ja eteenpäin katsominen; naisten perinteisiä töitä parempi ansiotaso ainakin suurilla tiloilla; sitkeys ja periksiantamattomuus; kehittämisideointi ja mielikuvitus yritystoiminnassa; sivuansiotyöt maatalouden rinnalla; kotitöiden osaaminen; töiden koneistuminen ja näin ollen keventyminen; sosiaalisten verkostojen luoma henkinen jaksaminen; erikoistuminen esim. pienyrittäjyyteen ja sitä kautta uudenlainen arvostus; naisyrittäjien yleistyminen. Kaksi vastaajaa (Nainen, 46 ja Nainen, 28) näki naisten omaavan samat mahdollisuudet kuin miehetkin. Yksi vastaajista (Nainen, 49) uskoi naisilla olevan sekä samat uhkat että mahdollisuudet kuin mie-

hillä. Neuvojista kaksi vastasi naisyrittäjien mahdollisuuksiin liittyvään kysymykseen. Heidän mielestään naiset eivät ole niin perinteisiin sidottuja kuin miehet, ja näin he saattavat etsiä uusia ratkaisuja aktiivisemmin kuin miehet. Naisille voi tarjoutua myös täysin uusia vaihtoehtoja kokeiltavaksi, toisaalta sama pätee miehiin.

4.2 Tilojen tiedot

Tutkimukseen osallistuneista naisista viisi omistaa tilansa kokonaan yksin. Yksi tiloista on jakamaton kuolinpesä, jossa yrittäjä ja hänen lapsensa ovat osakkaina. Yksi tila on vuokrattu toistaiseksi yrittäjän isältä, mutta tilanne muuttuu mahdollisesti vuonna 2012. Yksi yrittäjä on muodostanut maatalousyhtymän vanhempiensa kanssa, jolloin hän omistaa tilasta 50 prosenttia ja vanhemmat yhdessä 50 prosenttia. Nuorimman naisen vanhemmat omistavat tilan vielä kokonaan, mutta sukupolvenvaihdos tehdään oletettavasti naisen saatua opinnot päätökseen. Tiloista kuusi on perinteisiä perheviljelmäpohjaisia tiloja, jotka ovat yksityisomistuksessa. Yksi tiloista on, kuten sanottu, jakamaton kuolinpesä. Aiemmin mainittu vuokratila on perikunnan omistuksessa. Yhden tilan yritysmuoto on nykyisin toiminimi.

Tutkimukseen osallistuneiden naisten tilojen peltopinta-ala on kahdella tilalla 21–40 hehtaaria, neljällä tilalla 41–60 hehtaaria ja kahdella tilalla 61–80 hehtaaria. Ainoastaan yhden tilan peltopinta-ala on 81–100 hehtaaria (ilman sopimuspeltoja). Neljällä tilalla yhdeksästä lypsylehmiä on noin 18–25, kahdella noin 40, kahdella noin 50–65 ja yhdellä 180. Yhdellä tilalla kasvatetaan myös sonneja. Kahdella tilalla on lypsykarjan lisäksi emolehmiä. Lypsy- ja emolehmien lisäksi tiloilla on luonnollisesti myös nuorkarjaa.

Naisyrittäjät arvioivat tutkimuksessa maatilansa rakennusten ja koneiden kunnon. Tiloilla on eri-ikäisiä rakennuksia, mutta naisia pyydettiin tekemään keskimääräinen arvio. Kahdella tilalla rakennukset arvioitiin erinomaisiksi, ja näillä tiloilla rakennuksia oli kunnostettu tai remontoitu tai rakennettu kokonaan uusia tuotantotiloja. Myös ne kolme yrittäjää, jotka arvioivat rakennusten kunnon kiitettäväksi, ovat investoineet viime vuosien aikana melko paljon. Kaksi yrittäjää yhdeksästä arvioi rakennustensa kunnon hyväksi, samoin kaksi yrittäjää arvioi tilansa rakennusten kunnoksi tyydyttävän. Toisella tyydyttävän arvosanan saaneista tiloista on

tehty joitain investointeja, mutta kokonaisarvosanaan vaikuttavat myös hieman vanhemmat rakennukset. Rakennusinvestointeja, joita naisyrittäjät ovat tehneet, ovat olleet mm. viljasiilo, kylmäpihatto, navetan peruskorjaus, konehalli, rehuvarasto, kuivikevarasto, lantalan kattaminen ja tilojen rakentaminen lypsyrotuisille vasikoille. Tuotannon laajentamisen ohessa uusia lypsykarjanavetoita on rakennettu kolmella tilalla yhdeksästä, ja lisäksi yhdellä tilalla on rakennettu lämmin emolehmänavetta. Ainakin yhdellä tilalla investointeja on tehty sen vuoksi, että edellinen sukupolvi oli jäähtytellyt tilan toimintaa, jolloin jatkajan täytyi tehdä päätös joko lopettamisesta tai investoimisesta. Kolmella tilalla yhdeksästä on tehty peruskorjaus tai remontointi vanhaan navettaan. Yhdellä tilalla ei ole tehty rakennusten kunnostusta tai remonttia.

Naisyrittäjillä on myös uusia investointeja suunnitteilla. Seitsemällä yrittäjällä yhdeksästä on mielessään tiettyjä rakennusinvestointeja, joiden avulla tilan toiminta paranisi. Naisista 48-vuotias ei koe olevansa enää investointivuorossa vaan jättää investoinnit tulevaisuudessa tilaa jatkaville pojilleen. Nuorimmalla vastaajalla ei myös vielä ole tarkkaa näkemystä tilan tulevista investoinneista. Sen sijaan muiden tulevia investointikohteita ovat mm. konehalli, heinäladon kunnostus, hakevarasto, kokonaan uusi emolehmäpihatto ja uusi heinälato. Kahdella tilalla naisyrittäjät haluaisivat rakentaa lisää nuorkarjatiloja.

Koneiden kuntoarviossa kahdeksan naista yhdeksästä kertoi koneidensa kuntoluokan olevan hyvä. Yksi näistä kahdeksasta arpoi hyvän ja tyydyttävän välillä, sillä tilan konekannassa on sekä vanhempia että uudempia koneita. Yksi yrittäjä koki koneidensa olevan kuntoluokassa kiitettävä. Kahdella tilalla yhdeksästä ei ole tehty koneinvestointeja viime vuosien aikana. Tehtyjen koneinvestointien syyksi kerrottiin kahdella tilalla edellisen sukupolven jäähtyttely maatilain pidossa, jolloin heiltä siirtyneet koneet ovat jääneet vanhoiksi ja tehottomiksi nykyisessä tuotannonlaajuudessa. Myös kahdella muulla tilalla syyksi kerrotaan entisten koneiden ikä. Tiloilla on tehty kaupat mm. yhdistelmäpaalaimesta, traktoreista, lypsyroboista, apevaunusta, navetan kalustosta, säilörehun korjuukoneista, lietekalustosta, kylvökalustosta ja äkeestä. Yksi yrittäjä suunnittelee hankkivansa tuubikärijän yhdessä naapurin kanssa. Myös kaksi muuta yrittäjää kertoo tehneensä yhteis-

hankintoja muiden tilojen kanssa. Urakointipalveluiden käyttäminen on myös mahdollistanut keskimääräistä pienemmän konekannan.

Neuvojen mukaan naisyrittäjien maataloissa ei ole tiettyjä piirteitä havaittavissa, vaan kaikenlaisia tiloja on naisten omistuksessa. Heidän mukaansa tilakoko ja eläinmäärä eivät kuitenkaan useinkaan kasva kovin paljoa esimerkiksi leskeksi jääneen naisen omistuksessa. Naiset ottavat miehiä herkemmin työn määrän huomioon. Investoinnit naisten tiloilla ovat neuvojen näkemyksen mukaan useimmiten pienehköjä ja maltillisia, kuten peruskorjauksia ja konehalleja. Koneinvestoinnit sen sijaan voivat olla maitotilaneuvojan mukaan reippaitakin, tai toisena vaihtoehtona tilan suuritöisimmät työt ulkoistetaan. Kuten eräs neuvojista sanoo, ”eivät naiset kuitenkaan lähde ns. kilpavarusteluun” (Neuvoja 2). Sukupolvenvaihdosneuvojan näkemys on, että naisilta puuttuu yltiöpäisyys, joka nuorilla miesjatkajilla yleensä on. Esimerkiksi koneisiin liitettyä statusmerkitystä ei naisilla ole samalla tavalla kuin miehillä. Yltiöpäisyyden puuttuminen voi hänen mukaansa myös hillitä investointien tekoa. (Neuvoja 1.)

4.3 Naisyrittäjäisyys

Naismaatalousyrittäjien maatalousuran alun selvittämiseksi heiltä kysyttiin heidän ja heidän vanhempiensa välisen sukupolvenvaihdoksen toteuttamistapaa. Kolme yrittäjää yhdeksästä oli toteuttanut sukupolvenvaihdoksen suorana kauppana. Yksi yrittäjä oli tehnyt lahjaluontoisen kaupan. Kaksi yrittäjää sen sijaan teki sukupolvenvaihdoksen vaiheittaisena. Myös nuorin vastaaja, joka vasta suunnittelee sukupolvenvaihdosta kotitilallaan, harkitsee vaiheittaista sukupolvenvaihdosta. Leskeksi jäänyt nainen jäi tilalle jatkajaksi puolisonsa menehtymisen jälkeen. Yksi naisista aloitti tilanpidon veljensä kanssa maatalousyhtymän muodossa, mutta osti myöhemmin veljeltään tämän osuuden ja jatkoi yksin.

4.3.1 Perustelut jatkamispäätökselle

Sukupolvenvaihdoksen toteuttamistavan jälkeen yrittäjiltä kysyttiin perimmäisiä syitä ja perusteluita sille, miksi he jatkoivat tilansa yrittäjinä. Leskeksi jääneen nai-

sen perustelu oli perheen lapset, joiden juurien säilyttämisen ja tulevaisuuden vuoksi hän halusi jatkaa. Jatkaminen kyseisessä tilanteessa ei luonnollisestikaan ollut helppoa, kuten seuraavasta lainauksesta voidaan päätellä:

Miksi minä jatkoin? Kyllä se oli sen takia, että tämä tila ja talo jäisivät sitten jatkossa lapsille. ... (ajattelin) että sen muutaman vuoden kun tässä kituuttelen (nauraa) ... niin kyllä ne sitten aikuistuu sen verran, että ne olisi sitten valmiita jatkamaan tätä tilaa. Pojista oli kuitenkin iso apu, ja kaikista lapsista muutenkin on ollut apua, että ovat olleet mukana tilan töissä, että ovat oppineet ja tienneet nämä työt. (Nainen, 48)

49-vuotias nainen sen sijaan kertoi syyksi yksinkertaisesti kiinnostuksen alaa kohtaan. Hän myös mainitsi, että hän ei ikinä ajatellut rikastuvansa maataloudella, vaan halusi alun perinkin tehdä sitä työtä, josta tykkää. Oma halu oli jatkamisen perusteluna myös 46-vuotiaalla naisella, jonka veljen piti alun alkaen ottaa tila haltuunsa. Jatkaessaan tilaa hän ei saanut äidiltään tukea tai kannustusta yrittäjyyteensä. Hänellä kuitenkin nousi näyttämisenhalu, jonka voimin tilan pitoa jatkettiin. Myös kaksi muuta yrittäjää, 44- ja 33-vuotiaat naiset sanovat, että heidän ei alun perin ollut tarkoitus jatkaa tilanpitoa: toisella syy oli pikkuveljen oletettu yrittäjyys, toinen ei kertonut, miksi ei alun perin olisi ryhtynyt yrittäjäksi. Näistä kahdesta 33-vuotias halusi yrittää tilanpitoa, sillä hänen mielestään ”se tuntui sen arvoiselta”. Nykyisin sama nainen puhuu itsestään reilusti isäntänä. 42-vuotias nainen kertoi perusteluksi sen, että pitää eläimistä ja että hän oli heidän sisarusparvestaan ”soveltuvin” jatkamaan tilaa. Hänellä on myös ollut selkeä näkemys omasta tulevaisuudestaan jo nuorena.

Tykkäsin niistä lehmistä, eli en halunnut, että niitä laitettaisiin teuraaksi tai myytäisiin pois. ... Itselle varmaan oli joku semmoinen omantunnon kysymys, että ei voinut haaskata, kun kerran muut ei halunnut. Että oli semmoinen pahnanhimmainen, että tuli se semmoinen paine vähän, että jatkaa...vanhemmat meinas laittaa lehmät pois, kun olin koulussa, jolloin sanoin, että ettekä laita ... halusin kuitenkin katsella vähän maailmaakin, että sanoin niille, että odottakaa vähän, että kyllä minä ne kesät kuitenkin teen töitä. ...Olen jo 4-vuotiaana isälle sanonut maitohuonetta tehdessä, että et sinä tätä turhaan tee, että kyllä minä tätä vielä jatkan jossain vaiheessa. Olen siis ollut aika päättäväinen jo silloin ja ajatellut, että tämä on sitten minun. (Nainen, 42)

Lehmistä pitää myös 28-vuotias nainen, joka perusteli lisäksi yrittäjyyspäätöstään yrittäjän kokemalla vapaudella. Hänellä syyksi paljastui lisäksi äidin allergisoituminen, jonka vuoksi hänelle ainoana lapsena oli jo nuorena selvää, että hän jatkaa tilanpitoa. 36-vuotias kertoo jatkamisperusteluksi maalla viihtymisen ja halun jatkaa edellisten sukupolvien työtä. Hän oli lisäksi sisaruksistaan ainoa, jota tilanpito kiinnosti. Tärkeitä asioita hänelle olivat myös itsenäinen yrittäjyys, jonka kokee itselleen parhaaksi työalaksi, ja kotona työllistyminen. Vastaajista nuorin, 19-vuotias nainen, kertoo halajavansa yrittäjäksi taatakseen tilan jatkuvuuden. Hän ei kuitenkaan osannut selittää tarkemmin perusteluitaan, vaan sanoi omaavansa vain vahvan tunteen asiasta.

Syyt, miksi naiset ryhtyvät maatilán jatkajiksi, kiteytyvät neuvojen mukaan seuraaviin tilanteisiin: nainen ostaa tilan vanhemmiltaan, koska on perheen vanhin ja/tai ainoa maataloudesta kiinnostunut lapsi, tai naisen puoliso menehtyy, jonka seurauksena nainen jää jatkamaan tilaa. Sukupolvenvaihdosneuvojan mukaan naisyrittäjillä on usein ”pakkosauma” jatkaessaan tilaa. Hänen mukaansa naiset eivät kuitenkaan koe samanlaista painostusta jatkamiseen kuin pojat. Kolmannen neuvojan mukaan naisten perimmäinen syy tilanpidon jatkamiseen on kiinnostus alaan, erityisesti karjaan.

4.3.2 Jatkamisen epävarmuustekijät ja naisyrittäjyyden ”esteet”

Yrittäjäksi ryhtymiseen liittyvien perusteluiden jälkeen naisia pyydettiin pohtimaan, oliko heidän jatkamispäätöksensä aikanaan täysin varma vai oliko heidän mielessään päätöksen hetkellä epävarmuustekijöitä, jotka eivät puoltaneet tilanpidon jatkamista. Leskeksi jäänyt 48-vuotias totesi ehkä hieman yllättäen hyvin varmasti, että hänellä ei käynyt tilanpidon lopettaminen mielessäkään puolison menehdyttyä. Sen sijaan uupuminen huolestutti häntä. Henkinen jaksaminen, nuori ikä tilan haltuunoton hetkellä ja stressinkesto olivat muiden vastaajien esiin nostamia uupumisen kaltaisia henkisiä näkökulmia. Kotitilansa pitoa vasta suunnitteleva 19-vuotias nainen kertoi sekä stressinkeston että vastuun ottamisen epäilyttävän häntä, mutta uskoo tottuvansa niihin ajan kanssa. Nainen, 46, mietiskeli haastattelutilanteessa epäilyttäväksi asioiksi mahdollisia allergioita, mutta samalla hän totesi,

ettei itse ollut ajatellut niitä ennen sukupolvenvaihdoksen tekoa. Muiden vastaajien epävarmuustekijöitä olivat mm. maatalouden kannattavuus, työmäärään ja velkaan nähden valtava työmäärä, työstä saatu vähäinen korvaus ja vähäinen vapaa-aika. Naisista 44-vuotias ei löytänyt mitään syitä, jotka eivät puoltaisi tilanpidon jatkamista. Naisista 28- ja 49-vuotiaat ilmaisivat asiansa seuraavilla tavoilla:

Tulevaisuus on epävarma, mutta toisaalta, jos sen kanssa ei pärjää, ei kannata alkaa yrittäjäksi millekään muulle alallekaan. (Nainen, 28)

Syitä löytää yleensä itse viljelyn lopettaneet viljelijät, en minä. (Nainen, 49)

Edelliseen kysymykseen liittyen naisilta kysyttiin myös onko heidän yrittäjyydessään heidän mielestään ”esteitä” tai kompastuskiviä. 48-vuotias nainen kertoi viime vuosina pahentuneista ammattiin liittyvistä terveydellisistä, kuten homepölykeuhkon ja nivelrikon aiheuttamista, ongelmista. Hän kuitenkin sanoi, että kokee yleisesti ”esteet” haasteiksi. Työskentelytavoilla, työtehtävien uudelleen jakamisella hänen ja poikansa kesken sekä uusien työskentelytapojen miettimisellä on hänen mukaansa pitkälti pärjätty. Naisista 49-vuotias kokee ”esteeksi” muiden ihmisten asenteet, jotka kuitenkin hänen mukaansa kannustavat yrittämään enemmän. Hänen mielestään on muutettava omaa asennoitumistaan ja sopeuduttava, ellei olosuhteille voi mitään. Esteiden ylittämiseksi on hänen mukaansa pohdittava sitä, miten toimii ja tehtävä sitten niin kuin itse parhaimmaksi näkee. Samalla kannalla on myös 42-vuotias nainen, joka pohti haastattelun aikana, että pysyminen nykyisessä tilakoossa on rohkeaa. Hänen kohtaamansa ”esteet” eivät ole olleet ylittämättömiä, sillä hän on tehnyt omat päätöksensä muiden ajatuksista välittämättä ja oman tilansa resurssien mukaan eläen.

Se vaatii kuitenkin rohkeutta uskoa siihen mitä itse tekee, että jos lähtee siihen, mitä ulkopuolinen neuvonta ja muu ulkopuolinen trendi on, niin sitä vastaan pitää uskaltaa kapinoida ja sanoa, että tämä on minun juttu tässä kokoluokassa. ... Meilläkin aika rytinällä tässä rakennettiin, kun oli vanha navetta ja oli pakko rakentaa että pääsi toimintaan, niin nyt sitten kaikki kyttää, että noh, etkö sinä teekään enää mitään? Minä olen sanonut, että minä elän välillä. Olen kuitenkin 23-vuotiaana ottanut tilan vastaan ja voi sanoa, että siihen 35-vuotiaaksi olen vain tehnyt töitä, niin ehkä jossain vaiheessa pitää voida elääkin. (Nainen, 42)

Naisista 46-vuotias on kokenut omassa metsässään tapahtuneet myrskytuhot ja niiden jälkeiset muiden tekemät virhearviot hakkuissa jonkinlaiseksi ”esteeksi” tai haasteeksi, joka ei ole kuitenkaan lannistanut häntä. ”Esteistä” hän kertoo pääsevänsä ylitse ajan kanssa ja tukiverkostonsa avulla. Ajan kanssa ja hetkellisen ”asioiden märehittämisen” jälkeen myös nuorin vastaajista kertoo pääsevänsä elämänsä vastoinkäymisistä ylitse. Hän ei vielä ole kokenut vastaavia ”esteitä” tai kompastuskiviä kuin jo tilansa haltuun ottaneet naisyrittäjät, joten hän ei tiedä kuinka kokisi ne. Kotitalan kannattavuus tulevaisuudessa mietityttää häntä kuitenkin jo nyt. Ajan parantavaan voimaan uskoo myös 36-vuotias nainen, jolla ei omasta mielestään ole ollut yrittäjyydessään sen kummempia esteitä. Sen sijaan hän kertoo omasta suhtautumisestaan kompastuskiviin ja niiden ylittämiseen seuraavasti:

Oma uskottavuus viljelijänä on joskus ”este”. Joskus tuntuu, että esimerkiksi peltotyöt pitää tehdä kymmenen kertaa paremmin kuin miehet, jotta hyväksytään ”samalle viivalle”. Miehillä ”mokat” ovat sallittuja, naisilla se osoittaa huonoutta tai heikkoutta. ... Antaa asioiden tulla ja mennä. Puhelu tai tekstari jollekin kollegalle ja kunnan ”vuodatus”, niin asiat on taas ok. (Nainen, 36)

Naisviljelijän uskottavuuteen on törmännyt elämässään myös 33-vuotias nainen, joka ensin sanoo yllättyneensä siitä, kuinka jouhevasti asiat ovat tilanpidon aikana sujuneet. Hän kuitenkin kertoo myös, kuinka omien vanhempien kielteinen asenne hänen yrittäjyyteensä vaikutti suoraan sen alkutaipaleeseen. Sukupolvenvaihdoksen jälkeen hän koki muutaman vuoden ajan, ettei hänellä ollut päätäntävaltaa ja että kaikkia hänen tekemiään päätöksiä epäiltiin ja arvosteltiin. Omasta mielestään hän on joutunut taistelemaan saadakseen nykyisen asemansa tilan isäntänä. Vanhempien asettamat haasteet ovat kuitenkin yleisesti naisen mielestä osoittautuneet kasvattaviksi asioiksi, joista on päästy ajan kanssa ylitse.

Naisista 28-vuotias kertoo, että hänen mielestään ”esteet” on tehty voitettaviksi. Hänen mukaansa ”ei kannata hakata päätä seinään, mutta se kannattaa yrittää kiertää tai mennä yli”. Omakohtaista kokemusta yrittäjyytensä ”esteistä” naisella on: hänen vuokrakuvionsa yhteistyökumppaninsa kanssa ja navetan laajennukset ovat aiheuttaneet epäselvyyksiä ja miettimistä virastoissa. Viranomaisilla ja yrittäjällä itsellään on kuitenkin ollut halu selvittää asiat ja löytää ratkaisut ongelmiin, joten ”esteistä” on selvitty. Nainen kertookin yleensä pääsevänsä ylitse niin isoista

kuin pienistä arjen ”esteistä” kekseliäisyydellä, luovilla ratkaisuilla ja neuvottelemalla. Vain yksi nainen yhdeksästä (Nainen, 44) sanoi, ettei hänen yrittäjyydessään ole ollut ”esteitä”, eikä hän näin ollen selvittänyt omia ongelmatilanteiden selviytymiskeinojaan. Lisäksi hän kertoi, että tulevaisuudessa tilanne saattaa jopa helpottua, sillä hänen isoveljensä tulee mahdollisesti tilalle osakkaaksi.

Neuvojista kahden näkemykset tukevat naisten omia näkemyksiä ”esteistä”. Neuvojat mainitsevat mm. fyysisen jaksamisen ja kanssaihmisten ja yhteiskunnan epäilevät asenteet naisyrittäjyyttä kohtaan. Myös kotona vallinnut tietynlainen asenneilmapiiri vaikuttaa sukupolvenvaihdosneuvojan mielestä naisten hakeutumiseen kotitilojensa jatkajiksi (Neuvoja 1). Maitotilaneuvojan mielestä naiset näkevät ”esteet” haasteina, joista pääsee yli sitkeydellä (Neuvoja 2). Yksi neuvojista ei näe naisilla olevan ”esteitä” maatalousyrittäjyydessä (Neuvoja 3).

4.3.3 Naisyrittäjyyden mahdollisuudet ja visiot tilojen tulevaisuudesta

Naisyrittäjien kokemien ”esteiden” lisäksi naiset pohtivat, minkälaisia mahdollisuuksia heidän maatalousyrittäjyydessään on tulevaisuudessa. Toisin sanoen naiset miettivät tulevaisuuden visiota tiloistaan. Naisista 48- ja 42-vuotiaat eivät näe enää yksin kehittävänsä tilojaan eteenpäin, vaan heistä leskeksi jäänyt 48-vuotias aikoo jäädä uinuvalla eläkkeelle, kun hänen poikansa ottavat tilan haltuun muutama vuoden kuluttua. Samoin 42-vuotias suunnittelee muodostavansa poikansa kanssa maatalousyhtymän täytettyään 50 vuotta, jos pojalla löytyy intoa tilan jatkamiseen. Hän kuitenkin epäilee nykyisen maaseutupolitiikan tuovan ongelmia mahdollisten jatkajien tilanpitoon:

Silloin kun aloitin, oli paljon vahvempi usko tulevaisuuteen, mutta nykyisin tuo EU on tuossa niin vahvasti... (Nainen, 42)

Lypsykarjasta luopumista miettivät 49-, 33- ja 46-vuotiaat naiset. Heistä 49- ja 33-vuotiaat suunnittelevat keskittyvänsä lypsylehmien sijasta jo olemassa oleviin emolehmiin, jolloin työ helpottuisi. Nuoremmalla naisella on paljon myös muita visioita tilastaan: hän haluaisi muuttaa lypsykarjanavetan hevostalliksi tai muuten monipuolistaa tuotantosuuntaa. Häntä kiinnostaa myös työntekijän palkkaaminen

tilalle samoin kuin maatilamatkailuyrittäjyyskin. Myös loput naisista näkevät tiloil-
laan kehittämismahdollisuuksia: 44-vuotias nainen arvelee mahdollisesti laajenta-
vansa tuotantoa, 19-vuotias arvelee kehittävänsä kotitilaansa sukupolvenvaihdok-
sen jälkeen ostamalla lisää peltoa ja jalostamalla karjaa ja 36-vuotias sanoo suo-
raan kehittävänsä tilaa edelleen ja mahdollisesti erikoistuvansa esimerkiksi koti-
juustolan pitoon tai luomutuotantoon. Maitotilaneuvoja myötäilee tätä erikoistumi-
sen kokeilemistä sanomalla, että naisilta puuttuu tietty näyttämisen halu, jonka
vuoksi he voivat kokeilla myös jotain täysin uutta pienemmässäkin mittakaavassa
(neuvoja 2). Yksi naisista kertoo näkemyksistään ja tilansa mahdollisuuksista seu-
raavasti:

Oikeastaan oma mielikuvitus on rajana siinä mitä voi tehdä. Eli olen
kyllä kehittänyt kaikenlaista uutta ja luonut itselle ja muihinkin vaikut-
taen uusia toimintatapoja. Esimerkkinä nurmisopimukset, lietteen kul-
jetus kuorma-autolla ynnä muita asioita, jotka lienevät olleet hyviä,
kun muutkin nyt tekevät samaa. (Nainen, 28)

4.3.4 Puolison tai kumppanin vaikutus tilanpidon jatkamiseen

Koska suuri osa Suomen maatiloista on miesvetoisia ja naisilla on yleensä miehi-
siä tukivoimia takanaan, kysyttiin naisyrittäjiltä heidän näkemyksiään puolison tai
kumppanin merkityksestä heille yrittäjänä ja tilanpidon ja jatkamisen näkökulmas-
ta. Leskeksi jäänyt 48-vuotias nainen saa nykyiseltä miesystävältään kannustusta
ja apua tilanpidossa. Menehtynyt puoliso oli naisen kanssa tasavertaisessa ase-
massa, sen sijaan nykyinen kumppani toimii lähinnä keskustelutoverina, eikä siis
osallistu päätöksentekoon tai käytännön töihin. Naisista 49- ja 42-vuotiailla on ta-
kanaan avioerot. Heistä 49-vuotiaan tilan jatkamiseen puolisollla ei ollut vaikutusta,
sillä hän jatkoi alun perin tilaa veljensä kanssa. Entinen puoliso ei kuitenkaan kan-
nustanut tilanpitoon lainkaan ja jopa painosti yrittäjää myymään tilansa. Hän ei
myöskään ollut käytännössä maatilain töiden tai päätöksenteon kanssa tekemisis-
sä. Yrittäjä sanoikin, että yksi syy eroon oli se, ettei hänen puolisonsa ymmärtänyt
tilan vaatimaa ajallista panostusta. Hänen nykyinen kihlattunsa omistaa oman ti-
lan, joten nainen saa vertaistukea, henkistä apua sekä tarvittaessa apua myös
käytännön töissä. Naisista 42-vuotiaan yrittäjän entinen puoliso lupautui alun perin
mukaan mm. tilan kone- ja metsätöihin, joten hänellä oli jonkin verran vaikutusta

tilan jatkamiseen. Yrittäjän mielestä tilalla on hyvä olla joku toinenkin, ja hän kutsuu toisen henkilön paikallaoloa ”riskinhallinnaksi”. Avioeron jälkeen hän palkkasi maatilalle työntekijän korvaamaan miehensä. Hänen nykyinen avopuolisonsa on mukana tilan toiminnassa naisen sanojen mukaan tasavertaisena kumppanina. Yrittäjä tekee loppujen lopuksi tilaa koskevat päätökset itse, toki muut huomioon ottaen, ja toimii ”rahakirstun vartijana”. Maatalouden ulkopuolelta tilalle saapunut avopuoliso ei yrittäjän mukaan kuitenkaan vielä voi tietää ihan kaikkea tilan pitämisestä, kuten tilan vuosirytmistä tai hallinnollisista asioista.

Kun jäin yksin, niin palkkasin siihen työntekijän noin vuoden ajaksi ja sitten tapasin tämän nykyisen. Kyllä olin silloin jo aikasemmin päättänyt, että jatkan semmoisella ”keplottamisella”, että otan aina sitten uuden työntekijän. ... Työntekijöissä vain on se huono puoli, että niillä on lomapäiviä. Nyt kun se on tuo avopuoliso, niin sillä ei olekaan lomapäiviä (nauraa)... Hänestä maksetaan kyllä MYEL-maksut, että saa hänkin kyllä MYEL-lomapäivät. Olisi kyllä hankalampaa ja raskasta, todella raskasta... En olisi ehkä tässä kunnossa, jos olisin yksin tässä tehnyt kaikki mitä suunnittelin silloin, kun koin olevani vahva, erittäin vahva! ...Olisi se aika onnetonta, jos kaikki olisi vain minun varassa, että on se hyvä, että joku muukin tietää nämä tilan työt. (Nainen, 42)

Kaksi yrittäjää seurusteli aikoinaan sukupolvenvaihdosta suunnitellessaan ja toteuttaessaan. Naisista 33-vuotias kertoo, että silloinen miesystävä kannusti kovasti jatkamaan tilanpitoa ja lupasi heidän yhdessä hoitavan tilan töitä. Kumppanin omistaessa omat maatilansa parisuhde kuitenkin kariutui yhteisen ajan vähyyteen. Tällä hetkellä hänellä ei ole kumppania, mutta omien sanojensa mukaan hänellä ei tällä hetkellä ole tarvettakaan muulle kuin ikävästi sanottuna työntekijän roolin omaavalle miehelle. Hän on tällä hetkellä todella tyytyväinen elämäänsä myös ilman kumppania, eikä omien sanojensa mukaan ”edes jaksaisi ruveta sellaista elämää elämään”. Toinen sukupolvenvaihdoksen aikana seurustelleista naisista on 46-vuotias nainen, jonka silloinen miesystävä ei kuitenkaan lupailusta huolimatta tullut hänen maatilalleen vaan jäi loppujen lopuksi omalleen. Tilan jatkamisen kannalta kumppanilla ei kuitenkaan ollut suurempaa merkitystä. Omien maatilojen pyörittäminen kävi lopulta parisuhteen voimille, kuten lainauksesta voidaan päätellä:

Eihän se varmaan olisi tullut tänne tilalle, koska sillä oli kotitilakin. Etäisyyttäkkin tilojen välillä oli, mutta jos sillä halua olisi ollut, niin olisi-han ne tilat pystynyt yhdistämään. Itsellä oli vaan aina sellainen peri-

aate, ettei edes katsoisi sellaisten miesten päälle, joilla on maatila. (nauraa) *Eli elättelit kuitenkin vähän toiveita, että hän olisi tullut tänne?* No se vain jatkui ja jatkui ja mies aina puhui minut ympäri, ja hän aina uskoi, vaikkei se asia siitä kummemmaksi muuttunut kuitenkaan. (Nainen, 46)

Nykyisin 46-vuotiaalla naisella on toinen kumppani, jonka hän kokee olevan tasa-vertainen kumppani kanssaan. Nykyiselläkin kumppanilla on oma tila, ja kumpikin heistä tekee omia tilojaan koskevat päätökset itsenäisesti. Nykyisestä kumppanista on apua käytännön töissä ja lisäksi keskusteluseuraa ja henkistä tukea. Nainen kuitenkin haluaisi nykyisen kumppaninsa osallistuvan enemmän päätöksentekoon. Naisista 28-vuotias sanoo, ettei kumppanilla ole ollut vaikutusta tilan jatkamiseen, sen sijaan tuotannon laajentamiseen on ollut lievä vaikutus. Tässäkin parisuhteessa molemmilla osapuolilla on omat tilansa, jotka he hoitavat itsenäisesti. Nainen kuitenkin kokee, että hän päättää asioista yksin vaikkakin keskustellen avopuolison kanssa. 36-vuotias nainen myöntää sen sijaan suoraan, että puolisollla on ollut vaikutusta tilan jatkamiseen, sillä hän ei olisi yksin alkanut tilan vaatimiin jätti-investointeihin. Hänen puolisonsa on tullut alalle täysin ulkopuolelta. Yrittäjän mielestä tämä on vain hyvä juttu, sillä avopuoliso tuo uusia ajatuksia ja ideoita työnteeseen, eikä tilalla sen vuoksi juututa vanhoihin tapoihin. Hänen mukaansa miehellä on myös isompi rooli konetöissä kuin hänellä, ja usein enemmän rohkeutta kokeilla uusia asioita. Naisista nuorin ei usko puolisollla olevan vaikutusta hänen tilanjatkamissuunnitelmiinsa. Hän jatkaisi tilaa joka tapauksessa, mutta toivoo kuitenkin löytävänsä miehen, joka olisi mukana tilan toiminnassa. Puolison tai kumppanin yleisestä ja tilan jatkamiseen liittyvästä merkityksestä ei maininnut mitään 44-vuotias nainen.

Neuvojen näkemys puolison merkityksestä mukailee naisten vastauksia, sillä heidän mielestään puoliso helpottaa naisten päätöstä ryhtyä jatkajaksi siinä tapauksessa, jos puoliso on myötämielinen asialle. Ellei puoliso ole myötämielinen maataloutta kohtaan, nainenkin hakeutuu usein palkkatyöhön (Neuvoja 2). Maatilaa jatkavat naiset pitävät neuvojen näkemyksen mukaan puolisoitaan tasavertaisina kumppaneina. Maitotilaneuvojan mukaan myös puolison tuomista ulkopuolisista palkkatuloista on apua (Neuvoja 2).

4.3.5 Avioehto

Avioehdosta puhuttaessa kävi vastaajien puheista ilmi, että vastaajat kokevat avioehdon hyväksi asiaksi etenkin maatioilla. Hyvänä, kannattavana tai tilannetta turvaavana asiana avioehtoa piti seitsemän vastaajaa yhdeksästä. Yksi vastaaja, 42-vuotias, kertoi, ettei periaatteessa hyväksy avioeroa eikä avioehtoa. Hän kuitenkin kokee sen olevan käytännön sanelema pakko, sillä avioerotilanne voi vaikuttaa tilan elinkelpoisuuteen. Hänellä on myös omakohtaista kokemusta, sillä hän ei ollut tehnyt entisen miehensä kanssa avioehtoa, ja joutui lopulta maksamaan tämän ulos tilasta. Nykyisen avopuolison kanssa avioehdon tekemisestä on puhuttu, ja todennäköisesti avioehtosopimus tehdään, jos he päätyvät naimisiin. Avopuolison ja naisen välille on tehty ns. pariturvavakuutukset, joilla he ovat määritelleet toisensa toistensa edunsaajiksi tietyissä asioissa. Näin avopuolisokaan ei koe olevansa ulkopuolinen ”pelinappula”. 48-vuotias nainen ei myöskään ollut tehnyt avioehtoa menehtyneen miehensä kanssa, eikä tiennyt syytä miksi sitä ei ollut tehty. Sen sijaan 49-vuotias nainen, joka alun perin aloitti tilanpidon veljensä kanssa, oli tehnyt entisen miehensä kanssa avioehdon juuri tilan takia. 36-vuotias nainen on myös puhunut avopuolisonsa kanssa avioehdosta, ja he aikovat sen tehdä mennessään naimisiin. Kyseinen nainen totesikin, että ”koskaan ei tiedä, mitä elämässä tapahtuu”. Hän oli myös kuullut hyvän ohjeen jostain muualta: ”Tehkää ensin avioehto ja eläkää sitten niin, ettei sitä koskaan tarvita.” Nuorin vastaajista näki avioehdon turvaa tuovana asiana, mutta myönsi, että hänellä on ”kummallinen tunne” avioehdosta.

4.3.6 Työkyvyttömyyteen varautuminen

Vastaajista kuusi yhdeksästä ei ollut varautunut oikein mitenkään työkyvyttömyyteen. He luottivat pääasiassa lomittajien ja sukulaisten apuun hätätilanteessa. Lisäksi kahdelle tilalle on tehty työhjeet ulkopuolisia työntekijöitä varten, mutta vain toisella tilalla ohjeet oli päivitetty. Naisista 49-vuotias nainen oli pitkään sairaalassa ja työkyvyttömänä sonnin hyökättyä hänen kimppuunsa. Yrittäjän omin sanoin ”Siperia on opettanut” päivittämään navetan työhjeet. Vakuutukset ja/tai vapaaehtoisen eläkesäästämisen mainitsi vain kolme yrittäjää yhdeksästä. Keskimääräistä

suuremman tilan omistava 28-vuotias nainen mainitsee, että tilan työt hoituisivat periaatteessa täysin palkkatyöläisten avulla jokseenkin kannattavasti. Hän pystyy myös itse muokkaamaan työnkuvaansa paljon ja tekee nykyisinkin suurimmaksi osaksi vain yrityksen johtamistöitä. Hän luottaa siihen, että työt pystytään ostamaan myös palveluina. Avopuolisonsa kanssa työskentelevä 36-vuotias nainen kertoo, että heidän uusi pihattonavettansa on suunniteltu siten, että työt pystyisi hätätilanteessa tekemään yksinkin. Myös tilalla jo nyt hyödynnetty ulkopuolinen karjanhoitaja auttaisi työkyvyttömyystilanteessa.

Tilanteessa, jossa naisyrittäjän puoliso kuolisi tai tulisi avioero, kahdeksan naista yhdeksästä jatkaisi tai on jatkanut tilanpitoa. Osalla vastaajista tilanteesta on jo kokemusta. Yksi avioeron kokenut vastaaja, 49-vuotias nainen, kertoi tilanteen helpottaneen huomattavasti avioeron jälkeen, ja hän pystyikin jatkamaan tilanpitoa paremmin mielin päästyään eroon aviomiehensä aiheuttamasta ahdistavasta tilanteesta. Toinen avioeron kohdannut, 42-vuotias nainen, sanoi avioeron jälkeen hänellä nousseen vastarintamielialan, ja hän vannoi, että ”en anna periksi”. Yhden lapsen äiti, 46-vuotias nainen, jatkaisi tilanpitoa, mutta siinä tapauksessa lapsen hoito olisi järjestettävä jotenkin, koska kotikylällä ei ole lapselle hoitopaikkaa. 28-vuotias nainen mainitsee jatkamisen syyksi ”luonnollisen valinnan”. Hänen mukaansa hänen yhteistyökumppaninsa eli avopuolisonsa karja ja koneet pitäisi puolison kuoleman tapauksessa ostaa puolison suvulta. Myös peltomäärä pienenesi tällaisessa tilanteessa, jolloin hänen täytyisi tehdä vastaavia sopeuttamistoimia. Eräs vastaaja kertoo seuraavanlaisesti jatkamisnäkemystään:

Velkaa paljon ja tässä tilalla on minun juuret, joten en muutakaan työtä haluaisi tehdä. Olen nyt unelma-ammattissani. Jos puoliso kuolisi, haluaisin jatkamalla kunnioittaa myös hänen aikaansaannoksiaan. (Nainen, 36)

Nuorin vastaajista ei halua edes ajatella tilansa myyntiä. Kyseisissä tilanteissa hän pyrkisikin tekemään jonkinlaisia järjestelyitä, jotta pystyisi jatkamaan.

Maitotilaneuvojan mukaan jatkamisen syitä ovat mm. se, että alaikäisten lasten edunvalvonnan vuoksi tilaa ei voida myydä tai naisella on jatkaja tiedossa lähivuosina. Sekä hän että kolmas neuvoja mainitsevat myös ”sukutilarasitteen”, eli sukutilaa ei haluta myydä.

4.3.7 Uupuminen

Vastaajista viisi yhdeksästä kertoi kokeneensa uupumista otettuaan tilan vastuulensa. Heistä kolme kertoi suurimmaksi syyksi työn määrän. Näistä kolmesta yksi oli leskeksi jäänyt 48-vuotias, joka kertoi, että uupumiseen johti myös miehen yllättävän poismenon jälkeen täysin hänen kontolleen jäänyt päätöksenteko. Hän kertookin yllättyneensä, kuinka raskasta päätöksenteko oli yksin. 33-vuotias naisen sijaan kertoo, että työn lisäksi useat luottamustoimet ovat verottaneet hänen voimiaan. Ihmissuhteiden vaikutuksesta uupumiseen mainitsi 46-vuotias nainen, joka oli kokenut äitisuhteensa hyvin ongelmalliseksi sukupolvenvaihdoksen jälkeen. Äidin ikävästä asenteesta tyttären tilan jatkamista kohtaan kertoi myös 28-vuotias nainen. Hän kertoi, että tilan jatkamisen alkuaikana uupumista aiheutti juuri tämä lähisukulaisen ”negatiivinen apu” ja se, ettei hän ollut vielä löytänyt omaa tapaansa toimia. Tässä katkelmia hänen ja erään toisen vastaajan ajatuksista:

Vei aikaa löytää omat vahvuudet ja oma malli toimia sekä ymmärtää, että muiden ulkopuolisten ei tarvitsekaan hyväksyä sitä. Kokemus auttoi parin vuoden päästä seuraamaan omaa vaistoaan. (Nainen, 28)

Velka välillä hirvittää. Ja rakentamisen aika oli vain työtä, työtä, työtä. Keväällä isäntä sairastui ja työntekijää ei ollut, joten työtä oli taas liikaa minulle. Tässä kylällä vain vähän oman ikäisiä naisia, eivätkä hekään viljelijöitä, joten vertaistukea ei läheltä löydy, vaan kaikki on puhelimen päässä. (Nainen, 36)

Kolme vastaajaa yhdeksästä ei omasta mielestään ole kokenut uupumista tai he eivät ole sitä itselleen myöntäneet. Kuitenkin esimerkiksi 42-vuotiaalla naisella on esimerkkejä omasta väsymisestään, joka ei hänen mielestään useinkaan johdu vain tilasta, vaan myös sosiaalisista suhteista ja perheen tilanteesta. 49-vuotias nainen sen sijaan ei puhu uupumisesta, vaan käyttää hieman ronskimpaa kieltä kuvatakseen hetkellisiä ajanjaksoja työssään.

Jos olisin myöntänyt silloinkin, kun istuoltani melkein nukuin, kun jäin tänne yksin ... olin niin väsynyt, että lypsyn aikana kävin toimistossa pyykkikoneen päällä nukkumassa, pitämässä silmiä kiinni. Väsynyt siis olen ollut, mutta en ole antanut periksi. Liikaa töitä ja vastuuta, että se on uuvuttanut, mutta en ole lähtenyt viljelemään sitä itselleni. Että ”nyt olen uupunut, mä en jaksa”. Jos olisin sen tehnyt, en olisi tässä tilanteessa. (Nainen, 42)

Ei varsinaista uupumista, mutta ajanjaksoja, jolloin v***ttaa, kun hommat ei etene. (Nainen, 49)

Uupumisen välttämiskeinoksi naiset mainitsevat enimmäkseen perheen ja muut sosiaaliset suhteet. Kolme naista mainitsee myös harrastukset ja kaksi naista vertaistuen saamisen uupumisen välttämiskeinoikseen. Muitakin keinoja naisten haastatteluissa tuli esiin. Näitä olivat mm. loman pitäminen ja lepo yleensä, työn mielekkyyden palauttaminen ja muutossuunnitelmat. Nuorimman vastaajan mielestä sunnuntaipäivät tulisi navettarutiineja lukuun ottamatta pyhittää lepopäiviksi. Hänen mielestään asioita ei saisi päästää kasaantumaan, vaan tehdä tietyt työt pois ajallaan ja näin ehkäistä stressiä. Uupumisen oireiksi muutamaiset naiset mainitsivat esimerkiksi fyysiset oireet, väsymyksen, kiukkuisuuden ja uniongelmat. Neuvojat olivat samaa mieltä vastauksissaan kuin naiset. Eräs vastaajista kertoo omasta uupumisenvälttämiseideologiastaan seuraavasti:

Ei saa mennä muiden mukaan, että jos työterveyslääkäri kysyy, että oletko väsynyt, niin vastaa vain, että ”joo, olen” ja sitten se lääkäri määrää sulle jotain nappeja. Pitää päästää ne höyryt ulos. Pitää uskaltaa älähtää. Sanoa sitten kanssa mitä ajattelee. Ei saa jäädä tuonne sisällensä mötimään mitään asioita, ja kannattaa puhua kaikesta niiden oikeilla nimillä. (Nainen, 42)

4.3.8 Sosiaalisen ympäristön ja yhteistyötahojen asenteet

Sosiaalisen ympäristönsä naiset kokivat vaihtelevaksi. Esimerkiksi 49-vuotias nainen sanoi, että hänen entinen puolisonsa suhtautui hänen yrittäjyyteensä epäilevästi, sen sijaan hänen nykyinen kihlattunsa suhtautuu tukien ja kannustaen. Muutamaiset vastaajat eivät vastanneet joihinkin kohtiin (esim. puoliso, lastenhoitajat) siitä syystä, että heillä ei ole puolisoa tai lapsia. Sosiaalisen ympäristön ryhmistä ystävät tukivat naisia heidän mielestään eniten, sillä seitsemän naista yhdeksästä vastasi näin. Toiseksi eniten yrittäjien mielestä heitä tukivat ja kannustivat perhe ja mahdollinen puoliso. Sukulaisten suhtautuminen jakoi naisten mielipiteitä eniten. Selkeä epäilevien ihmisten ryhmä sen sijaan oli ”kylän miehet”. Kaiken kaikkiaan sosiaalisen ympäristön osapuolet suhtautuvat naisten maatalousyrittäjyyteen enimmäkseen tukien tai neutraalisti. Sosiaalisen ympäristön äänijakaumat vastanneiden naisten kesken ovat nähtävissä taulukossa 3.

Taulukko 3. Yhteenveto kysymyksen ”Miten koet sosiaalisen ympäristösi asenteet naismaatalousyrittäjyyttäsi kohtaan?” vastauksista.

Sosiaalisen ympäristön osapuolet	Tukien/kannustavasti	Neutraalisti	Epäilevästi/väheksyen
Mahdollinen puoliso	5		1
Perhe	5,5	2	1,5
Sukulaiset	4,5	3,5	1
Ystävät	7	2	
”Kylänmiehet”	2	2	5
Muut: MTK, nyk. kihlattu, rak.miehet	2,5		0,5

Esimerkiksi 49-vuotias nainen koki, että ”kylän miehet” juoruavat hänen asioistaan tavallista enemmän ja laittavat myös juoruja liikkeelle. Samoin hän on kokenut internet-kirjoittelun loukkaavaksi. Hän kuitenkin sanoo, että ”kateus on ansaittua” ja ohittaa harmistuksen tämän periaatteen voimin. Hän kertoo kyläläisten keskuudessa ilmenneen kateuden vain tuoneen hänelle voimaa, ja hän kertookin ”jatka-neensa piruuttaa”. Naisten mielipiteisiin sosiaalisen ympäristön asenteista vaikuttavat luonnollisesti heidän kokemuksensa. Esimerkiksi vanhempien, aviomiesten ja ystävien asenteita käsiteltiin jo aiemmin tässä opinnäytetyössä mm. yrittäjyys-päätöstä, yrittäjyyden esteitä ja puolison merkitystä käsittelevissä luvuissa (kts. luvut 4.3.1–4.3.7).

Yhteistyötahot jakaantuivat naisten mielestä hyvin pitkälti tukemalla ja kannustavasti sekä neutraalisti suhtautuviin tahoihin. Eniten naiset kokivat saavansa tukea ja kannustusta pankeilta ja tilalla lähes päivittäin käyviltä henkilöiltä, kuten siementäijiltä ja eläinlääkäreiltä. Kuusi naista yhdeksästä koki heidän suhtautumisensa olevan kannustavaa tai neutraalia. Neutraalein suhtautuminen naisten mielestä heihin on verotoimistossa ja vakuutusyhtiöissä. Konekauppiat sen sijaan saivat moitteita epäilevästä ja väheksyvästä asenteestaan neljältä vastaajalta. Konekauppiassa on kuitenkin myös tukien ja kannustavasti asennoituvia ihmisiä, joten konekauppioiden suhtautuminen koetaan kaksijakoiseksi. Taulukossa 4 on esitetty naisten arviointiäänien jakaantuminen luokittain lukumäärien mukaan.

Taulukko 4. Yhteenveto kysymyksen ”Miten koet yhteistyötahojesi asenteet naismaatalousyrittäjyyttäsi kohtaan?” vastauksista.

Yhteistyötahot	Tukien/ kannustavasti	Neutraalisti	Epäilevästi/ väheksyen
Pankki	6,5	1	1,5
Meijeri	5	4	
Verotoimisto	2	6	1
Konekauppiaat	3,5	1,5	4
Rehukauppiaat	4	5	
Vuokranantajat (mahd. vuokrapellot)	3	4	
Siementäjät, eläinlääkärit, sorkka- hoitajat	6	3	
Vakuutusyhtiö	3	6	
Lomittajat	4	5	
Neuvontajärjestöt	4	5	
Mahd. lastenhoitajat	1	1	
Muut: MTK	1		

Virastojen asennetta naiset eivät koe ongelmaksi. Ensimmäistä kertaa lainaa ha-
kiessaan 49-vuotias nainen epäili omia onnistumismahdollisuuksiaan lainansa-
nin suhteen, mutta pankissa ei kuitenkaan ole ollut ongelmia asenteiden kanssa.
Hän myös sanoo, että tila on ollut hänellä jo melko kauan, joten hänellä on myös
”näyttöjä”. Myös 33-vuotias nainen kokee, että sukulaisten aiemmin halveksuvat
asenteet ovat muuttuneet suopeammiksi hänen tekemiensä tilan kehittämistoimien
jälkeen. Myyjien kanssa hän sanoo menneen koko ajan hyvin, eikä hänelle ole
”lyöty luuria korvaan, että minähän en naiselle myy”. Konekauppiasta 42-vuotias
nainen sanoo, että kauppiaat epäilevät naisten ymmärtämystä koneista ja saatta-
vat jopa joissakin tapauksissa yrittää yllinnoitella tuotteita sen vuoksi.

Kaksi naisista, 33-vuotias ja 36-vuotias, kokivat, että heidän jatkaessaan kotitilal-
laan olivat ”kylän miehet” kytänneet heidän peltojaan olettamuksella, että kun nai-
nen tuli tilalle jatkajaksi, olisivat pellot pian myynnissä. Seuraavassa on 36- ja 49-
vuotiaiden naisten kokemuksia heihin kohdistuneista asenteista:

Meillä tehtiin sukupolvenvaihdos ja seuraavalla viikolla jo eräs isäntä
kyseli ostaa peltoja ja koneita, koska ”teillä nyt tuo tyttö jatkaa ja tilan-
pitoahan loppuu” -perusteella. Myös muutamat konekauppiaat soittelee
yhä minun isälle eikä minulle tai avopuolisolleni. ...Peltotöitä tehdessä
on ”vanhat isännät” herkästi arvostelemassa esim. kyntöjälkeä. ... Sit-
ten, kun löysin kumppanin ja hän alkoi tehdä töitä, niin huomio kiinnit-

tyi ”uuteen vävyyn” ja hänen tekemisiään arvioidaan hyvin kriittisesti. Mutta kuten sanoin, nämä ovat poikkeuksia. ...pääasiassa hyviä kokemuksia on minulle kertynyt. Kursseilla ja koulutuksissa isännät ottaa minut hyvin vastaan ja pitää lähinnä ”hyvänä jatkänä”. (Nainen, 36)

Se, miten kaikki on suhtautuneet siihen, että naisena pitää tilaa, niin... Ensimmäinen suuri pettymys minkä tuotin muille, oli se, että tämä ei mennytkään myyntiin, kun ne ihmiset tuolla puhuivat, että minulla ei ole varaa ostaa (veljen osuutta). (Nainen, 49)

Maitotilaneuvojan ja kolmannen neuvojan vastaukset olivat linjassa naisten vastausten kanssa. Sukupolvenvaihdosneuvoja sen sijaan ei osannut sen kummemmin eritellä mitkä tahot suhtautuvat millä tavalla naismaatalousyrittäjiin.

4.4 Tilojen talous

Tutkimukseen vastanneiden naisten tiloista yksikään ei kuulu kannattavuuskirjanpitoon. Syyksi tähän naiset sanoivat, että he kokevat kannattavuuskirjanpidon liian tarkaksi ja työlääksi. Heillä ei myös ole tarvetta kannattavuuskirjanpidolle, vaan he teettävät tarvitsemansa laskelmat esimerkiksi ProAgrian neuvojilla tai seuraavat tilan taloutta omalla järjestelmällään.

Tilojen maatalouden tulot vaihtelevat 21 000 euron ja yli 100 000 euron välillä. Esimerkiksi neljä yrittäjää ilmoitti tilansa maataloustuloksi yli 100 000 euroa. Sen sijaan maatalouden verotuksellinen tulos on tiloilla melko tasaisesti 21 000–40 000 euron ja 41 000–60 000 euron luokissa. Ainoastaan yksi yrittäjä ilmoitti tilansa tekevän verotuksellisesti tappiota suurten investointien vuoksi. Kyseisellä tilalla verotuksellinen tulos oli ennen investointeja 61 000–80 000 euroa. Velkaantuneisuussaste tiloilla vaihtelee nollasta prosentista lähes 100 prosenttiin, joten yhtä päätelmää tilojen luvuista ei voi tehdä. Tilojen välinen vaihtelu johtuu eroista mm. investointien laajuudessa. Yksi vastaaja ei ilmoittanut tilansa verotuksellista tulosta. Kaksi naista eivät olleet varmoja tilansa velkaantuneisuussasteesta, joten he eivät antaneet mitään lukua. Kyselyyn osallistunut 19-vuotias nainen ei osannut sanoa kotitilansa taloudellisia lukemia, koska ei vielä ole tilan hallinnollisissa töissä täysipäiväisesti mukana. Hän kuitenkin sanoi, että tilan taloudelliset edellytykset ovat hyvät ja paranevat koko ajan.

Viisi naista yhdeksästä ei tiennyt tilansa kannattavuuskerrointa. Kaksi naista ilmoitti kannattavuuskertoimen olleen aiemmin yli yhden, mutta nykyisin kannattavuuskerroin on alle yhden. Toinen arveli kannattavuuskertoimen olevan tällä hetkellä noin 0,75. Kyselyyn osallistuneiden kesken suurimman tilan omistava 28-vuotias nainen kertoi kannattavuuskertoimen elävän tällä hetkellä jatkuvasti investointien vuoksi, mutta odottaa sen nousevan plussalle ensi vuonna ja kasvavan sen jälkeen nopeasti.

Ainoastaan yksi kahdeksasta jo sukupolvenvaihdoksen tehneistä naisista kertoi saavansa tekemälleen työlle ja sijoittamalleen pääomalle riittävän korvauksen. Muut eivät koe saavansa riittävää korvausta, mutta yleisesti he eivät kuitenkaan valita tilanteesta eivätkä kadu tekemiään valintoja. Useat heistä korostivat, että tulevaisuudessa tilanne voi parantua nykyisestä. Vain yksi yrittäjä kahdeksasta kokee pärjänneensä tilan taloudenpidossa heikosti. Hän valitteli, että taloushallintoon tulisi olla enemmän aikaa, mutta toteaa lopuksi, että ”kyllähän tässä silti on pärjätty”. Muut seitsemän yrittäjää ovat mielestään pärjänneet hyvin tai kohtuullisesti. Ilman maatalousalan koulutusta tilanpidon aloittanut 28-vuotias nainen kokee pärjänneensä yllättävän hyvin siihen nähden, ettei hänellä ole alan koulutusta. Hän kertoi, että laskelmat hän hankkii ostopalveluna ja osaa nykyisin itsekin joitakin peruslaskuja. Hän kertoi myös saaneensa tilan kustannukset hallintaan keskimääräistä maatalousyrittäjää paremmin. Pärjäämisensä mittapuuna naiset pitivät sitä, että he eivät ole tehneet hukkainvestointeja, lainat on saatu lyhennettyä eikä turhia lainoja ole tarvinnut ottaa. Yksi yrittäjä sanoi, että rakennukset on saatu maksettua tulo-rahautuksesta suhteellisen hyvin, toinen taas kertoi, ettei metsään ole tarvinnut turvautua. Naisista nuorimmalla ei vielä ole ollut tilan taloudellista vastuuta, mutta hän uskoo säästäväisen luonteensa avulla pärjäävänsä tulevaisuudessa. Neuvoilla ei ollut tietoa naisyrittäjien taloudellisista tunnusluvuista.

4.5 Käytännön työt

Tiloilla työhuippujen ulkopuolella tehtävä työtuntimäärä päivän aikana vaihtelee ja riippuu kunkin tilan koneistuksesta ja muista valinnoista. Alhaisin työtuntimäärä henkilöä ja päivää kohden oli tutkimuksessa 5 tuntia. Sen sijaan korkein työtunti-

määrä oli 12 tuntia/päivä/henkilö. Yleisimmin vastaajien tiloilla työskennellään päivittäin noin 8-10 tuntia/henkilö. Työhuippujen, kuten säilörehunkorjuun, aikana työtuntimäärä päivää ja henkilöä kohden lisääntyy kuudella tilalla yhdeksästä. Tällöin yleisin työskentelyaika päivässä on 14–20 tuntia/henkilö. Muilla tiloilla tilan töihin käytetään urakoitsijaa tai muuta ulkopuolista työntekijää, jolloin itse tilan yrittäjä tekee vain normaalit arkirutiininsa. Kukaan vastaajista ei sisällyttänyt näihin tunteihin kotitöitä. Viidellä tilalla yhdeksästä naiset kertoivat oman työnsä osuudeksi tilan töistä noin 50 prosenttia. Toisen 50 prosenttia tekee joko yrittäjän puoliso, vanhemmat tai ulkopuolinen työntekijä. Kahdella tilalla yrittäjän oma osuus tilan töistä on noin 80 prosenttia ja kahdella tilalla 33–45 prosenttia.

Seitsemällä tilalla yhdeksästä käytetään ulkopuolista työvoimaa joko kesällä, vuoden ympäri tai satunnaisesti. Ulkopuolisten työntekijöiden lukumäärän ilmoitti neljä tilaa. Näillä tiloilla palkattuna työskenteli 1–5 henkilöä vuoden eri aikoina ja eripituisia aikoja. Tilojen hallinnollisista töistä suuren osan tekevät neuvojat. Etenkin investointilaskelmien ja jalostus- ja ruokintasuunnitelmien tekemisen naiset ovat jättäneet neuvojille. Verotuksen ja sen suunnittelun sekä kirjanpidon yrittäjät jaksavat itselleen ja tilitoimistolle. Tiloista yhdellä kaikki hallinnolliset työt teetetään neuvoilla ja rehufirman edustajalla. Sen sijaan ainoastaan yksi yrittäjä ilmoittaa olevansa jollain tavalla mukana kaikissa tilansa hallinnollisissa töissä. Hänen lisäksi hänen puolisonsa, neuvojat, tilitoimisto ja pankki osallistuvat aktiivisesti tilan hallinnollisten töiden tekoon. Yhdellä tilalla ei tehdä lainkaan jalostussuunnitelmaa. Vain yksi tila ilmoitti kyselyssä kysytyjen hallinnollisten töiden lisäksi tilansa hallinnolliseksi työkseen ”johtamistyön”.

Käytännön töistä naiset tekevät selkeimmin itse karjatalouden työt kuten lypsyt, ruokinnan, lannanpoiston ja eläinten terveydenhoitotyöt. Kahdella tilalla, joilla on otoksen tiloista uusimmat navetat, töitä on automatisoitu eniten mm. hankkimalla lypsyrobotti. Näiden kahden yrittäjän lisäksi tilalla työskentelevät heidän puolisonsa ja ulkopuolinen työntekijä tai työntekijät. Näillä kahdella tilalla työt jakaantuvat tasaisimmin eri tekijöille. Perinteisen kaavan mukaan kasvinviljelytyöt, rakentamis- ja korjaustyöt sekä koneiden huolto- ja korjaustyöt tekee naisten omistamilla tiloilla käytännössä kokonaan puoliso, perheen pojat, ulkopuolinen työntekijä ja/tai urakoitsija. Vanhemmat työskentelevät yhdellä tilalla kaikissa töissä naisyrittäjän rin-

nalla. Kuudella tilalla yhdeksästä kotityöt tekee vain nainen. Kahdella tilalla kotitöissä auttavat naisyrittäjän vanhemmat. Ainoastaan yhdellä tilalla naisyrittäjän puoliso on ilmoitettu kotitöiden tekijäksi.

Neuvojen vastaukset ovat samansuuntaisia kuin naisten vastaukset, sillä heillä oletettavasti on suora näkymä tilan töihin omien töidensä kautta. Heidän mukaansa neuvojat tekevät pitkälti naisyrittäjien tiloilla hallinnolliset työt. Puoliso, isovanhemmat tai ulkopuolinen työntekijä sen sijaan tekee heidän mukaansa kasvinviljely- ja rakennustyöt sekä koneiden huollot naisyrittäjän tehdessä karjatalouden töitä.

Kyselyssä kysyttiin käytännön töiden ohella myös naisyrittäjien kunnallisen päivähoidon ja kotihoidontuen tarvetta. Ainoastaan yhdelle naisyrittäjälle nämä asiat olivat ajankohtaisia, sillä hänellä on päivähoitoikäinen lapsi. Hänellä olisi halua hyödyntää kunnallista päivähoitoa, mutta käytännössä tämä on mahdotonta kuljetukseen ja välimatkoihin kuluvan ajan vuoksi. Sen sijaan hän saa kotihoidontukea mutta myöntää, että hänen saamansa summa on melko pieni. Naisista kaksi muuta on hyödyntänyt kunnallista päivähoitomahdollisuutta aiemmin, kun heidän lapsensa olivat nuorempia. Heistäkin toinen kertoi välimatkojen ajamiseen kuluneen aikaa, mutta hänellä ei ollut anoppia tai äitiä lähettyvillä apuna, joka olisi hoitanut lapsia hänen ollessaan maatilalla töissä. Toinen päivähoitoa hyödyntäneistä sen sijaan kertoi saaneensa apua omalta äidiltään lasten hoidossa päivähoidon lisäksi. Molemmat naiset korostavat isovanhempien tärkeyttä naismaatalousyrittäjän lasten päivähoidon järjestämisessä.

Naisia pyydettiin miettimään töissä vastaan tulleita, sukupuolen vuoksi erityisen raskaita töitä. Seuraavat työt ja tekijät tulivat keskusteluissa vastaan: fyysistä voimaa vaativat työt, kuten sairaiden eläinten kääntely ja raskaiden esineiden (mm. nivelakselit) nostelu, eläinten siirrot, eläinten ruokinta käsin, koneiden korjaus, työkoneneen kiinnitys traktoriin ja metsätyöt. Henkisesti raskaaksi yksi naisyrittäjä koki peltotyökoneiden ja niiden hajoamisen aiheuttaman ylimääräisen stressin. Hankaliin poistuksiin naisyrittäjistä yksi kertoi hankkivansa suosiolla apua. Kolme naista yhdeksästä koki, ettei ole olemassa sukupuolen vuoksi naisille raskaampia töitä. Eräs vastaajista kiteytti ajatuksensa näin: ”Ei sukupuoli sinänsä vaikuta, enemmän fyysinen koko ja joskus huono kunto.” Naisten omistamien tilojen työmenekkiin ja

töiden raskauteen vaikuttaa myös se, kuinka paljon tilalla käytetään uutta tekniikkaa ja teknologiaa. Suurimmalla osalla tutkimukseen osallistuneiden naisyrittäjien tiloista käytössä oli lypsykarjatalouden perustekniikkaa, kuten putkilypsykone ja lypsinten irrottajat sekä lantakone. Joitakin töitä helpottavia koneita oli hankittu tiloille sukupolvenvaihdoksen jälkeen. Tällaisia ovat esimerkiksi pienkuormaajat ja ruokintarobotit. Yhdellä tilalla käytössä oli edistyksellinen navetan ja pihapiirin kameravalvonta. Samoin vain yhdellä tilalla oli käytössä lypsyrobotteja ja muita pihaton automatisoituja koneita, kuten ritilänpuhdistusrobotti.

4.6 Yleistä ja vapaa sana

Naismaatalousyrittäjille suunnatun opinnäytetyötutkimuksen lopuksi yrittäjiä pyydettiin vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

- Mitä asioita uuden naismaatalousyrittäjän tulisi erityisesti ottaa huomioon sukupolvenvaihdoksessa ja tilanpidossa yleensä?
- Mitkä asiat ovat yllättäneet joko myönteisesti tai kielteisesti sinua naismaatalousyrittäjyydessä?

Jatkajaksi haluavan naisen tulee vastaajien mielestä ensin miettiä, onko hän valmis naismaatalousyrittäjyyteen. Hänen on selvitettävä itselleen, mihin on ryhtymässä, ja esimerkiksi mahdollisten maatalousopintojen aikana jo ”valmistaa” itseään sukupolvenvaihdokseen. Naisten vastauksissa painottui töiden jakaminen. Kaikkea ei tarvitse naisten mukaan tehdä itse, vaan on kartoitettava lomittajien, urakoitsijoiden, hätäapulaisten ja muiden apuvoimien käyttömahdollisuudet. Kuten 46-vuotias nainen asian ilmaisi, ”ei kannata tappaa itseään työllä.” Yrittäjä ei siis saa haalia itselleen liikaa töitä, sillä muuten hänen energiansa ei riitä tilan tulevaisuuden miettimiseen. Jos yrittäjän energia kuluu normaalien rutiinien pyörittämiseen, on hänen mietittävä miten helpottaisi töitään. Ulkopuolisille työntekijöille on hyvä tehdä työohjeet tai tilalle laatukäsikirja, jonka mukaan tilalla toimitaan. Jos tilalla on jo ennen sukupolvenvaihdosta käytössä kirjoitettuja työ- tai käyttöohjeita, tuleva jatkaja voi tutustua myös niihin. Töiden organisoinnista antaa maitotilaneuvoja hyvän esimerkin: ”huushollaus” eli ns. perinteiset naisten työt, kuten siivous ja ruuanlaitto, jäävät maataloustöiden varjoon. Hänen mukaansa nykyajan emännät

”vievät työmiehet syömään huoltamolle ja tilaavat siivouspalvelusta ikkunanpesijät.”

Huolimatta töiden jakamisesta myös muille tulee naisyrittäjän kuitenkin itse tietää tilansa asioista, kuten koneista, eläimistä ja hallinnollisista asioista, mahdollisimman paljon. Sekä hallinnollisten töiden että käytännön töiden organisointi sujuvaksi on elinkelpoisen tilan perusta. Ennen sukupolvenvaihdosta tulevan naisyrittäjän kannattaakin käydä kursseilla pysyäkseen ajan tasalla tilanpidon koukeroista. Sukupolvenvaihdoksen hallinnolliseen puoleen ja siihen liittyviin papereihin kannattaa myös kiinnittää erityistä huomiota, jotta sukupolvenvaihdoksesta saadaan hyötyä kaikille osapuolille. Tulevan yrittäjän on kuitenkin muistettava, että apua saa ja pitää pyytää, jos jotain asiaa ei tiedä. Erään naisen sanoin: ”Se on tyhmä, joka ei kysy.”

Jatkajan kannattaa olla avoin uusille asioille. Verkostoituminen, kanssakäyminen ja samanhenkisten ystävien hankkiminen eivät ole pahitteeksi. Etenkin nuorten naisjatkajien on huomioitava, että sosiaalinen ympäristö maaseudulla voi olla rajallinen. Jatkajan luomilta verkostoilta voi saada apua hätätilanteissa, mutta heiltä saa myös henkistä tukea. ”Benchmarking” eli tilan toimintojen ja tulosten vertailu muihin tiloihin on yhtäläillä kannattavaa. Naisjatkajan on myös tiedostettava, että naismaatalousyrittäjään liittyy vielä nykyään ennakkoasenteita. Osa ihmisistä kannustaa, osa on epäluuloisia. Naismaatalousyrittäjät ovat myös enemmän tarkkailun alla kuin miehet. Joskus naisten täytyy tehdä enemmän, että saa arvostusta samaan tapaan kuin miehet. Tilaa jatkaessaan naisen on hyvä miettiä, mitkä ovat hänen vahvuuksiaan. On myös tärkeää etsiä oma tapa toimia. Neuvoja ja vinkkejä voi kuunnella, mutta on myös osattava vetää raja siihen, kun kuuntelee muiden neuvoja liikaa. Muuten tilanne vaarantaa naisyrittäjän oman toimintamallin löytymisen. Naisyrittäjän on varauduttava edellisen sukupolven vastustukseen valitsemisessaan kehittämistoimissa. Hänen on tällaisessa tilanteessa tehtävä valinta siitä, päättävätkö tilan asioista lopuksi hän vai hänen vanhempansa. Joskus välit vanhempiin voivat jopa viilentyä. Lohdutuksena eräs nainen kertoo, että vanhempien kielteiset asenteet voivat muuttua ajan ja jatkajan esittämien tulosten myötä. Kompromissien ja vapaa-ajan puute ovat lisäksi asioita, jotka jatkajan on otettava huomioon.

Naisjatkajan tulee myös kiinnittää huomiota perheen perustamiseen sukupolvenvaihdoksen jälkeen. Hänen kumppaniinsakin kiinnitetään huomiota eri tavalla kuin miesjatkajien kumppaneihin. Perheen perustaminen voi vaikuttaa tilan käytännön töihin ja tilanteisiin odottamattomilla tavoilla, joten naisen tulee olla varautunut tällaisiin yllättäviin asioihin. Kuten eräs haastateltavista sanoi, olisi jatkajaksi ryhtyvän naisen ”mietittävä miehen hankkiminen valmiiksi” jo ennen sukupolvenvaihdosta.

Vastaajiksi valittujen naisten kokemia kielteisiä asioita maatalousyrittäjyydessään ovat olleet työn suuri määrä ja fyysinen ja henkinen väsyminen. Naisista 49-vuotias olisi kaivannut enemmän myötäelämistä ja tukea vierailta. Hän on myös yllätynyt siitä, kuinka vieraat ihmiset ”kärkkyvät” ja miten hänen yrittäjyytensä on ”häirinnyt” muita. Samoin tuntee 36-vuotias nainen, joka myös mainitsee kielteiseksi yllätykseksi toisten ihmisen epäilyksen, arvioinnin ja käyttäyksen häntä kohtaan. 42-vuotiasta sen sijaan ärsyttää epäluuloisuus naisyrittäjän kone- ja peltotyötietoa kohtaan. Myös 28-vuotiaalla naisella on kokemusta konekauppiaista sekä rakennusosalta:

Konekauppiaat eivät usko, että olen ostaja, jos eivät tunne ennestään. ... Rehu- ym. myyjät piti opettaa tylysti tekemään pyydetynlaisia ja kerralla kunnollisia tarjouksia. Alun jälkeen kumpienkaan kanssa ei ole ongelmia, kun huomaavat mitä asiakas haluaa. ... Rakennusosalalla ja rakennuttajana oli yllättävää, että siellä sukupuoli on merkittävä juttu. Se on jotenkin vanhakantainen ala. ...Minulla oli apuna erittäin hyvä rakennesuunnittelija, joka avusti myös muiden käytäntöjen kanssa ja opin rakentamisesta paljon. ...opastuksen avulla olen osannut puhua toimittajien kanssa oikeista asioista, joten alkuhämmästyksen jälkeen suhtautuminen on ollut hyvin positiivista. ... (Vitsit ja vähättely) muuttuu hetkessä kunnioitukseksi, kun itse tietää mistä puhuu eikä hyväksy huonoja selityksiä. ... (Rakennusosalalla) tarvitsee tuntea oma arvonsa ja osata näyttää se sekä vaatia asioita ja varoa alan luonteeseen kuuluvaa jatkuvaa kusetusyrittystä. Muutaman projektin kokemuksella maataloudessa nainen pääsee helpolla, eikä yleensä kukaan edes muistuta siitä, että olen nainen. (Nainen, 28)

Hieman kielteiseksi kokemukseksi mainitsee sama nainen tilanteen, jossa hän järjesti saunaillan yhteistyökumppaneilleen kiitokseksi menneestä vuodesta. Hän huomasi, ettei voinut sukupuolensa vuoksi osallistua saunailltaan, jossa miehet olivat alasti. Tämä tapahtuma sai hänet miettimään omaa rooliaan maataloudessa:

Oli pakko pestata kumppani viihdyttämään heitä saunalla. Se on niitä harvoja kertoja, kun tuntee itsensä ulkopuoliseksi sukupuolen vuoksi. ... Putosin siihen kuiluun, etten ole perinteinen emäntä, vaan äijä äiji-en joukossa ja tuo saunaongelma tuli yllätyksenä. (Nainen, 28)

Naisista 46-vuotiasta oli erittäin kielteisesti yllättänyt se, että hänen maatilallaan oli käyty tekemässä käytännön kiusaa. Myös kateus on hänen mielestään tullut liiaksi esiin.

Myönteisiä kokemuksia naisilla oli yllättävän paljon. Moni heistä kertoi olevansa tyytyväinen elämäänsä. Omasta, ja joskus muidenkin mielestä, he ovat pärjänneet alallaan. Myös yllättäviltä tahoilta saadut tunnustukset tai tuki sekä kannustamisen yllättävä määrä tuntuvat heistä hyvältä. Kannattavuus on erään mielestä ollut parempaa kuin hän odotti. Onnistuminen ”miesten työssä” on tuonut ainakin 36-vuotiaalle yrittäjälle ammattitilpeyttä ja iloa, kun voi todeta, että ”Hittolainen, onnistuin sittenkin!” Naisyrittäjyys on myös tuonut tunnettuutta ja näkyvyyttä ainakin 33-vuotiaalle naisyrittäjälle. Naisyrittäjyys on hänen mielestään tuonut hänelle luottamustoimia, jotka vastaavasti tuovat mahdollisuuksia ja helpottavat ajan tasalla pysymistä. Luottamustoimien myötä hän on tutustunut maatalouden päättäviin henkilöihin, mikä vastaavasti helpottaa tilan toimintaa. Hän kokee myönteisenä asiana sen, että naismaatalousyrittäjän on helppo tutustua uusiin ihmisiin, sillä naismaatalousyrittäjyys saa taatusti puhetta aikaiseksi sosiaalisissa tilanteissa. Hän pitää ammattiinsa liittyvästä ”kohahduttamistaipumuksesta”. Itsenäisyys, työn mielekkyys ja vapaus ovat myös naisten mainitsemissa työn hyviä puolia.

5 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

5.1 Tutkimuksen kritiikit ja kehitysehdotukset

Tutkimukseni lähtökohta oli selvittää, mitä kaikkia asioita minun tulisi ottaa huomioon jatkaessani kotitilaani yksinäisenä naisena. Vaikka tiesin jo ennestään, että jatkaessani kotitilaani tulee minun ottaa todella monia asioita huomioon, siitä huolimatta minut yllätti opinnäytetyöprosessin aikainen ”informaatioähky”. Suunnitelllessani tutkimuksen viitekehystä totesin, etten voi rajata aiheuttani liian tiukaksi. Kaikki viitekehukseen kokoamani ja tässä työssä käsittelemäni aiheet liittyvät vahvasti niin maatalousyrittäjinä toimivien naisten kuin miestenkin arkeen. Tutkimuksessa pyrittiinkin löytämään eroja sukupuolten välillä naisten omien kokemusten kautta.

Soittamalla pääsin mielestäni tutkimuksessa hyvin alkuun ja sain luotua hyvän sosiaalisen kontaktin vastaajiin. Tällä tavalla he ”tulivat tutuksi” jo hieman etukäteen. Haastattelutilanteissa sain mielestäni vastaajat rentoutumaan ja kertomaan tunteuksistaan lisäkysymyksillä ja ”rupatteleamalla”. Vain yksi vastaaja ei ilmeisestikään tuntenut oloaan kovin mukavaksi. Johtuiko se sitten kysymyksistäni, minusta itsestäni vai tilanteen nauhoittamisesta, sitä en tiedä. Tutkimustapa oli mielestäni antoisa ja opettavainen, sillä pääsin lähelle haastateltavia ja heidän elämäänsä. Naisten haastatteluja litteroidessani totesin, että vastaajat selkeästi pitivät siitä, että heidän elämästään ja ammatistaan oltiin kiinnostuneita. Haastattelumateriaalia oli lopulta niin paljon, että lähellekään kaikkea en tähän opinnäytetyöhön pystynyt sisällyttämään.

Sähköpostitse lähettämäni saatekirjeen (Liite 2) olisin voinut kirjoittaa hieman neutraalimminkin, mutta mielestäni oli tärkeää tuoda esiin oma lähtökohtani aiheeseen. Hieman provosoiva lähtöasetelma voi myös saada enemmän keskustelua aikaiseksi, jolloin myös haastateltavat avautuvat elämästään enemmän kuin muuten. Toisaalta sain myös kritiikkiä tästä jo valmiiksi provosoivasta käsittelytavasta, sillä suurin osa naisista ei ollut edes ajatellut toimivansa mitenkään erikoisesti toimiessaan maatalousyrittäjänä. Eräs vastaajista moittikin tutkimustapaani seuraavasti:

Täytyy myöntää, että tämä kysely tuli aika lailla yllätyksenä. Minusta itselle ja ympäristölle on ihan sama onko yrittäjä mies vai nainen. Harvempi tutkii miesmaatalousyrittäjien pärjäämistä erikseen. Onko siis oikeasti tarvetta miettiä juuri naisten pärjäämistä, eikä silloin jo koko tasa-arvon ajatus ole vähän vinossa valmiiksi. (Nainen, 28)

Tässä kritiikissä huomion herättääkin se, että nainen ei koe olevansa millään lailla erilaisessa asemassa miesmaatalousyrittäjiin verrattuna.

Kysymysten asettelussa huomasi itsekin myöhemmin epäloogisuuksia. Esimerkiksi tärkeysjärjestystä kysyttäessä olisi esimerkit (perhe, tila, menestys) pitänyt jättää mainitsematta, sillä niiden vuoksi naiset eivät keksineet omia esimerkkejään oman elämänsä tärkeysjärjestyksestä. Ajattelemattomasti asetellut kysymykset saattoivat siten aiheuttaa vääristymiä vastauksissa. Tilojen taloutta koskevat kysymykset olisi täytynyt sen sijaan selventää naisille vielä tarkemmin, koska nyt haastattelutilanteissa syntyi epävarmuutta niin termien kuin heidän antamiensa lukujen tiimoilta. Tällaisen epävarmuushetken tuloksia ei siis voitane pitää kovinkaan luotettavina.

Aiheeni on mielestäni erittäin mielenkiintoinen. Resurssivajauksen vuoksi en kuitenkaan pystynyt tutkimaan asiaa yhtä laajamittaisesti kuin olisin halunnut. Yhtenä työn pontena toiminut käytännön töiden organisointi naismaatalousyrittäjien tiloilla jäi mielestäni pintaraapaisuksi, joten jatkossa tästä voisi tehdä lisää tutkimusta. Esimerkiksi lypsykarjanavetan pohjaratkaisut yksin toimivien maatalousyrittäjien näkökulmasta olisivat erittäin mielenkiintoisia tutkimuskohteita, sillä etenkin eläinten siirrot nousivat esiin naisille raskaana työvaiheena. Jatkossa tutkimusta voisi siis tehdä seuraamalla naisten työtapoja käytännössä ja paikanpäällä.

5.2 Pohdintaa

Taustatiedot ja tilat. Tutkimukseen vastanneista naisista pääosa työskentelee pientiloilla, joissa on perisuomalaisittain noin 20–25 lypsylehmää. Kannattavuuskirjanpitoon kuuluvilla naisten omistamilla tiloilla keskilehmäluku on samaa luokkaa. Sekä tästä että aiemmista tutkimuksista käy ilmi, että vielä harvemmassa kuin naismaatalousyrittäjät ovat naiset, jotka luotsaavat keskimääräistä suurempaa lyp-

sykarjatilaa. Naisten omistamien tilojen tuotannon laajuus on siis linjassa naisiin liitettyjen yrittäjyyspiirteiden kanssa. Miksi naisten omistamat tilat eivät useinkaan ole keskimääräistä suurempia? Kuten luvussa 2.1.2 mainittiin, naiset ovat varovaisempia kuin miehet aloittaessaan yrittäjinä, ja he pohtivat myös yritykseen liittyviä riskejä miehiä enemmän. Naisten yritykset eivät tavoittele yhtä suurta kasvua kuin miesten yritykset, ja heidän yrityksensä ovat vakaita ja omaavat matalan taloudellisen riskin. Tutkimukseen vastanneiden naisten tiloista suurin osa on tämänkaltaisia. Naisten tiloilla on käytössä suurimmaksi osaksi perustekniikkaa, mikä kertoo hieman myös heidän uskaliaisuudestaan ja riskinotostaan uuden tekniikan suhteen.

Riskejä pohtivina yrittäjinä naiset eivät juuri ota uusia keksintöjä ensimmäisten joukossa käyttöönsä. Poikkeuksina vastaajissa olivat 28- ja 36-vuotiaat naiset, jotka olivat melko pitkälti automatisoineet navettaansa ja investoineet rohkeasti sukupolvenvaihdoksen jälkeen. Näillä kahdella tilalla työnjako on myös jakautunut useammalle henkilölle tasaisesti ja yrittäjä itse osallistuu vahvasti etenkin kaikkiin tilansa hallinnollisiin töihin. Oletettavasti juuri automatisointien ansiosta molemmat kyseessä olevat yrittäjänaiset sanoivat, ettei sukupuolella ole väliä töiden raskauden kannalta. Vastaajista suurimman tilan omistava 28-vuotias nainen oli ainoa, joka erityisesti mainitsi johtamistyön hallinnolliseksi työksi. Hänen kohdallaan yrittäjyyspiirteet tulevat huomattavasti enemmän esiin kuin muilla naisilla. Hän ei myös koe olevansa perinteitä kunnioittava. Kyseisen naisen oma äiti toimi aikanaan itsenäisenä maatalousyrittäjänä. On mahdollista, että oman äidin yrittäjyys on vaikuttanut myös tyttären yrittäjyyteen huolimatta äidin ja tyttären välisistä sukupolvenvaihdoksen jälkeisistä suhdeongelmista.

Naiset vaikuttavat olevan perustekniikan käytöstä huolimatta hyvin idearikkaita maatalousyrittäjiä. Heillä on intoa kehittää tilaansa ja erikoistua. Visiointi kertoo myös siitä, että heillä on uskoa tulevaan. Investoinnit vastaajien tiloilla ovat olleet maltillisia, mutta siitä huolimatta tiloja eteenpäin vieviä. Taloudellisesti naiset eivät koe saavansa korvausta kaikesta tekemästään työstä ja omasta sijoittamastaan pääomasta, mutta vastaajille tyypilliseen tapaan kokevat kuitenkin pärjänneensä keskimäärin kohtuullisesti. He korostavat maatalouden vaatiman työmäärän olevan suuri mutta ovat loppujen lopuksi tyytyväisiä tekemiinsä valintoihin.

Tutkimukseen vastanneissa naisissa yrittäjyysvarovaisuus on havaittavissa siinä, että suurin osa heistä on jollain tavalla saanut apua miehiltä yrityksensä toiminnassa. He ovat mm. aloittaneet tilanpidon yhdessä vanhempien, sisarusten tai aviomiehen kanssa. Itsenäiseksi yrittäjäksi ryhtyminen on selkeästi vaatinut suurimmalta osalta vastaajista pohdintaa, sillä yrittäjäksi ryhtyessään he ovat olleet useimmiten yli 26-vuotiaita. Tilanpitoon on siis ryhdytty suhteellisen myöhään. Toisena ääripäänä tutkimuksessa olivat kuitenkin naiset, jotka olivat ottaneet tilan haltuunsa jo hyvinkin nuorena. Osa naisista on myös hankkinut muun alan koulutusta, joka on merkinä heidän turvallisuushakuisuudestaan. Myöhään yrittäjäksi ryhtyminen ja muun alan koulutus ovat linjassa aiemmin tehtyjen tutkimusten tulosten kanssa. Useat vastaajat kertoivat, ettei heidän ollut alun perin tarkoitus jatkaa tilaa, mutta he ovat ajautuneet tilanpitäjiksi. He ovat omien sanojensa mukaan tyytyväisiä elämäänsä. Vastaajien tarinoissa kuitenkin korostui se, että he ovat kokeneet elämänsä osaksi keskimääräistä vaikeammiksi muiden ihmisten tekojen tai asenteiden ja elämässä sattuneiden tapahtumien vuoksi. Henkilökohtaisen elämän vaikeudet vaikuttavat kuitenkin yhtä lailla muidenkin ihmisten elämään, joten suoraviivaista päätelmää maatalouden yhteydestä naisten elämänvaiheisiin ei voi tehdä.

Luonteenpiirteet. Vastaajien luonteenpiirteissä esiin tulleet adjektiivit sitkeä, periksiantamaton, vahva ja voimakas ovat hyvin maskuliiniseksi miellettyjä adjektiiveja. Samoin jokseenkin maskuliinisia ovat naisten painottamat luonteenpiirteet, kuten järkisyitä korostava, yrittäjähenkkinen, organisointikykyinen ja päätöksentekijä. Naiset eivät kuitenkaan koe olevansa keskimääräistä rohkeampia. Turvallisuushakuisuus sen sijaan nousi esiin muita piirteitä enemmän. Nämä tulokset ovat linjassa aiemmin tehtyjen, sukupuolten välisiä yrittäjyysominaisuuksia tarkastelevien tutkimusten kanssa.

Kasvatuksen ja elämän eri tapahtumien vaikutuksista naisten luonteeseen voidaan antaa esimerkki: vastaajista 33-vuotias nainen oli ainoa, joka kuvaili itseään negatiivisiksi miellettyillä adjektiiveilla, kuten epäileväinen ja pessimistinen. Myöhemmin sama nainen kertoi, kuinka oli kohdannut epäilyä ja vähättelyä niin vanhemmiltaan kuin sukulaisiltaan jatkessaan tilaa. Ovatko lähipiiriin piintyneet asenteet siis vaikuttaneet naisen luonteeseen? Olisiko nainen kuvaillut omaa luonnettaan eri

tavalla nuorempana, ennen sukupolvenvaihdoksen mukana tulleita ihmissuhdeongelmia? Ehkä nainen koki vanhempiansa asenteet ja arvostelun niin voimakkaaksi ja henkilökohtaiseksi, että ei sen vuoksi uskalla luottaa muihin ihmisiin ja suhtautuu asioihin pettymysten välttämiseksi pessimistisesti. Toisaalta niin 33-vuotias kuin muutkin naisyritykset vaikuttivat olevan tilanpitoon jämäkästi suhtautuvia, työstään ylpeitä naisia, jotka eivät omien sanojensa mukaan anna muiden ihmisten tekojen tai puheiden vaikuttaa elämäänsä. Kaikki heistä ovat kokeneet epävarmuuden hetkiä, mutta heidän sisäinen vahvuutensa ja itsevarmuutensa ovat auttaneet heidät läpi näiden aikojen. Tutkimuksessa ei käynyt ilmi, ovatko nämä luonteenpiirteet olleet naisissa jo ennen sukupolvenvaihdosta ja yrittäjyysaikaa, vai onko yrittäjänä toimiminen nostanut kyseiset piirteet esiin. Voidaan kuitenkin olettaa, että kotikasvatuksella on osansa maatalousyrittäjänä toimivan naisen luonteeseen.

Kotikasvatus. Naisten kasvatuksessa huomionarvoista on ollut se, että heidät on kasvatettu hyvin konservatiivisesti, kuten aiemmissakin tutkimuksissa on naisten kasvatuksesta todettu. Tässä yhteydessä tuleekin miettiä, ovatko naiset jatkaneet kotitilaansa kunnioittaakseen ja miellyttääkseen vanhempiaan ja tehdäkseen heidät ylpeiksi. Kasvatuksen myötä he ovat mahdollisesti päätyneet hakemaan hyväksyntää ja vastuuntuntoisiksi työtöiksi kasvatettuina ryhtyneet jatkamaan tilaa. Haapasen ja Tervon (2007) tutkimuksessa mainitaan, että yrittäjäksi ryhtyvät naiset ottavat mallia omista yrittäjistä toimivista äideistään. Haastattelemieni naisten vastauksista päätellen maataloudessa pätee sama kaava, mutta hieman eri muodossa. Usein maatalojen tyttäret ottavat mallia erityisesti isästään. Naiset kokevatkin olevansa usein ”isän tyttöjä”.

Uupumisesta puhuttaessa muutamat naiset kertoivat, etteivät he ole myöntäneet itselleen mahdollista uupumista. Onko tällainen ajattelutapa kytköksissä perinteiseen kasvatukseen kuuluvan tyttöjen tunnollisuuden kanssa? Voiko liiallisen tunnollisuuden ja velvollisuudentunnon aiheuttama uupumisen kieltäminen johtaa vielä huonompaan tilanteeseen? Maatiloilla, joilla työn määrä ja tilaan liittyvä tunnelaustaus ovat normaalia päivätyötä suurempia, töistä irtautuminen on vaikeaa ja näin uupumisen riski suuri. Tunnolliseksi ja vastuuntuntoiseksi kasvattaminen ovat kuuluneet myös omaan lapsuuteeni, joten jos jatkan kotitilaani, tulee minun kiinnittää

erityistä huomiota jaksamiseen ja uupumisen välttämiskeinoihin. Huomionarvoista on myös se, että nuoret naismaatalousyrittäjät saattavat tuntea suurempia suorituspaineita yrityksensä menestymisestä kuin miehet, jolloin uupumisriski on myös suurempi. Etenkin, jos naisyrittäjä ei saa mielestään tarpeeksi tukea vanhemmiltaan, uupuminen voi olla todellisuutta. Silvastin (2001, 216–217) mukaan kotitilansa jatkamalla naiset hakevat myös vanhempiensa kunnioitusta ja rakkautta. Elleivät vanhemmat tue tyttärtään, voi tytär kokea tuottaneensa pettymyksen vanhemmilleen.

Naisten roolit ja perimysjärjestys. Tutkimukseen vastanneet naiset kuuluvat seuraaviin luvussa 2.2.1 mainittuihin maatalojen naistyyppeihin: itsenäisiin ja päätoimisiin naisviljelijöihin sekä leskiin ja naispuolisiin perillisiin. Tämän naistyyppin naiset ovat tehneet tietoisin ammatinvalinnan ja ovat yksin vastuussa tiloistaan huolimatta siitä, että saattavat saada apua töihin toiselta henkilöltä. Ammatillista osaamistaan he ylläpitävät kouluttautumalla. Sirenin (2002, 117) mukaan naiset hankkivat maatalousyrittäjyyteen liittyvää arvostusta juuri tekemällä tietoisin valinnan yrittäjyydestään ja osoittamalla alaa kohtaan tuntemansa motivaation. Tämän mukaisesti myös tutkimukseen vastanneet naiset kokivat saaneensa arvostusta ja ”näyttöjä” yrittäjyytensä aikana tekemällä lujasti töitä. Arvostus ja ”näytöt” ovat puolestaan helpottaneet heidän toimintaansa alalla. Muutamalla vastaajalla jopa omat vanhemmat ja sukulaiset ovat hyväksyneet heidän toimintansa vasta saatuaan tarpeeksi todisteita tyttärensä pärjäämisestä. Saamansa arvostuksen vuoksi naiset eivät enää koe olevansa epätasa-arvoisessa asemassa suhteessa miehiin. Ottavatko he kuitenkin kaikkea yrittäjyytensä alussa näkemäänsä vaivaa huomioon arvioidessaan tasa-arvoasemaansa? Joutuvatko miehet todistelemaan omaa pärjäämistään yhtä kovasti kuin naiset?

Härkki-Santalan (2002), Sirenin (2002) ja Silvastin (2010) tutkimuksissa todettu poikia suosiva perimysjärjestys on nähtävissä näissä vastaajien kommentteissa. Vastaajista muutama kertoi suoraan, että heillä suosittiin kotona poikia. Sen sijaan ainakin yksi vastaajista kertoi tulevansa perheestä, jossa on ainoastaan tyttöjä. Hän koki olevansa ”pojankorvike” osallistuessaan tilan töihin isänsä kanssa. Itse tulen myös perheestä, jossa ei ole poikia. Siitä huolimatta olen usein kokenut, ettei meitä tyttöjä ole otettu mukaan tilan töihin yhtä täysipainoisesti kuin pojat olisi otet-

tu. Sen sijaan minua ja sisariani on kannustettu hankkimaan muun alan koulutus, aivan kuten Härkki-Santalan (2002) ja muiden tutkijoiden tutkimuksissa on aiheesta todettu. Vasta vaatiessani opastusta tilan töihin ja toimintaan isäni on ottanut minut mukaansa. Aivan kuin hän ei olisi uskonut, että hänen tyttäristään joku olisi todella kiinnostunut maatalan jatkamisesta yksin. Suurta osaa tilan toimintaan liittyvistä asioista ei edelleenkään muisteta kertoa minulle, mutta yhä useammin huomaan isäni puheesta kuultavan ylpeyden siitä, että olen oppinut jonkin työn jopa paremmin kuin vastaavia töitä tekevät kylän pojat. Koen kuitenkin, että minun on täytynyt ja täytyy edelleen tehdä töitä saadakseni tilan asioita tietooni. Myös tutkimukseen vastanneista naisista osa kertoi kokeneensa, että heidän on täytynyt ”taistella” ja ”kovettaa” itsensä saadakseen jalansijan maataloudessa.

Useimmiten tiloilla toivotaan perheen pojista jatkajia. Hyvänä esimerkkinä perinteistä poikkeavasta lopputuloksesta toimii 49-vuotias nainen, joka suuren lapsikatraan ainoana tyttönä päätyi jatkajaksi kotitalalleen erinäisten tapahtumien jälkeen. Useissa kohdissa naisten vastauksissakin piili syvälle juurtunut roolijako. Eräs vastaaja sanoi suoraan naisten heikkouksia miettiessään, että ”miesten työt ovat ylivoimaisia” (Nainen, 44). Samassa kysymyksessä toinen vastaaja moitti nykyistä tilannetta ”miesten maailmaksi”, jossa naisen on oltava kova (Nainen, 46). Heilläkin siis takaraivossa kytee edelleen, jo useiden yrittäjyysvuosien jälkeen, epäily siitä, kuinka he soveltuvat ”miesten maailmaan”. Sopeutuminen tähän maailmaan on useimmiten tapahtunut toimimalla ”äijänä äijien joukossa”, eli häivyttämällä käyttäytymisestä omaa sukupuolta. Entä jos en itse haluaisikaan toimia ”äijänä äijien joukossa” vaan haluaisin jopa korostaa omaa naiseuttani? Kokisinko siinä tapauksessa hyljeksintää tai häiriköintiä muilta alalla toimivilta yrittäjiltä? Vai nousisiko jo aiemmissa tutkimuksissa ja tämän tutkimuksen naisten vastauksissakin esiin tullut uskottavuusongelma siinä tapauksessa liian suureksi ja itsenäisen naisyrittäjän toimintaa estäväksi asiaksi?

Naisyrittäjyys. Kuten luvussa 2.1.2 mainitaan, jatkavat naiset usein kotitilansa toimintaa kunnioituksesta vanhempiaan kohtaan. Tähän tutkimukseen vastanneiden naisten puheista kuului läpi heidän kiintymyksensä tilaansa ja kaikkeen siihen, mitä tila heille edustaa. ”Pehmeät” arvot, perinteet ja perhe ovat näille naisille yrittäjyyden perusteita. Jatkamisperusteet täsmäävät aiempien tutkimusten tulosten

kanssa. Aivan kuin Sirenin (2004, 64) tutkimuksessa mainitaan, korostivat tähän tutkimukseen osallistuneet maatalojen tyttäret erityisesti kiintymystään kotipaikkaansa ja eläimiin. Osa heistä sanoi olevansa ”kotona” työskennellessään kotitilallaan. Naisten luettelemat elämän arvot kertovat myös heidän sitoutumisestaan kotitilaansa: perhe, vakaus, koti ja isänmaa sekä aiempien sukupolvien työn kunioittaminen kertovat heidän tekevän töitä itsensä ja aiempien sukupolvien vuoksi. Sireni (2004) mainitsee myös, että yleensä leskeksi jääneet naiset tekevät töitä lähinnä lapsiaan varten eivät niinkään itseään varten. Juuri näin toimi tähän tutkimukseen haastateltu leski. Kaiken kaikkiaan naismaatalousyrittäjät sisällyttävät päätöksiinsä hyvin vahvan tunteellisen puolen. Huomioitavaa on myös se, että moni vastaajista ei alun perin ollut ensisijaisena jatkajana. Jatkajaksi naisista oli moni päätenyt elämän eri sattumusten kautta. Jatkamispäätökseen sisältyy heidän kohdallaan paljon velvollisuutta, jota he tuntevat kotitilaa ja vanhempiaan kohtaan.

Sivuansioyritystä pyörittävä nainen ei välttämättä koe yhtä suurta kiintymystä pyörittämäänsä yritystoimintaa kohtaan kuin maatalousyrittäjät. Naismaatalousyrittäjien imago muiden silmissä voikin olla tyystin erilainen kuin sivuansioyritystä ylläpitävän emännän. Sivuansioyrityksen, kuten käsitöitä myyvän yrityksen, yrittäjän ei välttämättä ole tarvinnut taistella oikeudestaan yrittää samalla mittakaavalla kuin naismaatalousyrittäjän. Toki poikkeuksiakin on, mutta pienemmät, naisiin yleensä liitetyt toimialat eivät aiheuta poikkeamia perinteisissä roolikäsityksissä eivätkä näin ollen nostata vastarintaa huokuvia asenteita esiin sosiaalisissa konteksteissa.

Naisyrittäjien vahvuuksia miettiessään vastaajat mainitsivat useasti empaattisuuden, myötäelämisen ja kyvyn puhua tunteista ja vaikeista asioista. Naisyrittäjiä koskeviin heikkouksiin ja uhkiin muutamat vastaajat mainitsivat kuitenkin naissukupuoleen yleensä liitetyt liiallisen kiltteyden ja tunteikkuuden sekä työn henkisen raskauden. Naisten antamissa vastauksissa on havaittavissa ristiriita, joka kuvaillee hyvin heidän kokemiansa rooleja. Alalla toimiminen ja naisten luonteenpiirteet eivät aina käy yksiin. Vastauksista voitaneen päätellä, että naisten täytyy muokata omaa yrittäjäyksiinsä alan ”kovaan” ja miehiseen maailmaan sopivaksi silläkin riskillä, että se ei ole heille luonteenomaista ja alentaa näin heidän henkistä hyvinvointiaan. Toisaalta voi olla, että naiset ovat kasvatuksensa aikana jo omaksuneet maskuliinisen toimintatavan ja imagon. Vastausten perusteella on myös poh-

dittava, ovatko naiset tietoisesti kuvailleet itseään maskuliinisin termein ylläpitääkseen itse luomaansa ”kovan” yrittäjän roolia? Voiko olla, että naisten pärjääminen ”miesten maailmassa” on osaksi tämän ns. puolustusmekanismin ansiota? Toisaalta, kuten Silvastin (2010, 15–16) tutkimuksessa on todettu, maatalojen tyttäret ovat usein kyvykkäitä muokkaamaan ja murtamaan roolijakoja ja löytämään oman tilanhallintatyyliinsä. Jos vastaajat ovat kyenneet tällaiseen sukupuolten välisten roolijakojen neutralisointiin ja ovat löytäneet oman ”isännyytensä”, niin miksi he silti kuvailevat maailmaansa niin maskuliinisin sanakäntein?

Naisyrittäjyyttään kohtaan kokemansa esteet naiset ovat nähneet haasteina, joista pääsee ylitse sitkeydellä ja pitämällä oman päänsä. Naisten yrittäjyydestä kertoo myös paljon se, että he eivät anna esteiden lannistaa heitä, vaan he pohtivat tilannetta ja tekevät toimintapäätöksensä vasta sen jälkeen. Tästä on pääteltävissä, että naisilla on hyvä itsetunto. Hyvän itsetunnon avulla he pystyvät tekemään päätöksiä, jotka eivät muita välttämättä miellytä. Tällainen esteisiin suhtautuminen voitaneen laskea myös yhdenlaiseksi puolustusmekanismiksi. Kääntäessään esteet mielessään haasteiksi naisten on helpompi ryhtyä etsimään ratkaisua tilanteeseen kuin jos he ottaisivat esteet vastaan mukisematta. Samantapainen mekanismi tuli ilmi uupumuksesta puhuttaessa: naiset eivät lähde toistamaan itselleen uupumistaan, vaan pyrkivät tilanteesta pois pysymällä aktiivisina. Vastaajien mukaan myös sopeutumiskyky ja oman elämän muokkaaminen esteitä kohdatessa ovat keinoja esteiden ylittämiseen, jos oman tien kulkeminen vaikuttaa täysin ylittämättömältä.

Asenteet. Tutkimukseen osallistuneiden naisten mukaan suhtautuminen heidän maatalousyrittäjyyteensä on ollut kaksijakoista. Asenteet myös vaihtelivat runsaasti yksilö- ja tapauskohtaisesti. Näin ollen yhtenäistä päätelmää sosiaalisen ympäristön asenteista ei voi tehdä. Kuten aiemminkin todettiin, naisten omat ”näytöt” ovat kuitenkin vaikuttaneet joissain tapauksissa vahvasti muiden asenteisiin. Naisten kielteisten kokemusten määrä ei vastausten perusteella ole ollut kovinkaan suuri, mutta nämä kokemukset ovat selkeästi jättäneet naisiin syvän muistijäljen. Tämä puolestaan on voinut myöhemmin ilmetä luottamuspulana mm. tietyn ammattikunnan tai perheenjäsenen toimintaa kohtaan. Suurimmaksi osaksi naiset eivät kuitenkaan kokeneet vallitsevia asenteita, niin myönteisiä kuin kielteisiääkään,

omaan elämäänsä vaikuttaviksi. Yksittäisistä loukkaavista tilanteista on selvitty. Vastausten perusteella muut ammattiin liittyvät tunnustukset ovat häivyttäneet huonoa asenneilmapiiriä. On kuitenkin jossain määrin selvää, että naisten tulee osoittaa oma tahtonsa miehiä useammin saadakseen sen mitä haluavat. Tällainen lähtötilanne vaatii naisilta jopa jonkinlaista kilpailuhenkeä. Tämän vuoksi naisten on tehtävä itselleen erityisen selväksi tavoitteensa maataloudessa.

Kumppanin merkitys. Jatkaminen ilman miestä on mahdollista, mutta käytännössä haastatelluilla naisilla on ollut tai on edelleen mies tai muuta apuvoimaa jossain muodossa, vaikka he ovat jatkaneet tilaa itsenäisesti. Voidaanko heitä siis kutsua itsenäisiksi yrittäjiksi? Haapasen ja Tervon (2007) tutkimuksessa mainitaan, että parisuhteessa elävät henkilöt ovat alttiimpia ryhtymään yrittäjiksi. Sama vaikutus on havaittavissa tähän tutkimukseen vastanneilla naisilla: muutamat heistä seurustelivat tehdessään yrittäjyyspäätöksen, tosin seurustelusuhteet eivät kestäneet varsinaisten sukupolvenvaihdosten jälkeen.

Vastauksista käy ilmi, että naismaatalousyrittäjillä on ollut ongelmia ”sopivan” puolison löytämisessä. Puolison löytämisen vaikeutta kuvastaa erään vastaajan kommentti, jonka mukaan hän on tyytyväinen elämäänsä tällä hetkellä ilman kumppania, eikä ”edes jaksaisi ruveta sellaista elämää elämään”. Onko kyseinen vastaaja jo valmistautunut siihen, ettei tule löytämään kumppania, joka olisi hänen tukeaan maataloudessakin? Kumppanin löytämisen vaikeuteen kehottaa varautumaan myös toinen vastaaja, joka neuvoo uusiksi naismaatalousyrittäjiksi ryhtyviä ”miettimään miehen hankkimisen valmiiksi” ennen sukupolvenvaihdoksen toteuttamista. Parisuhteiden kestävyys voi kärsiä keskimääräistä enemmän naisen ollessa maatalousyrittäjänä etenkin siinä tapauksessa, jos mies ei ole kiinnostunut maataloudesta lainkaan. Naismaatalousyrittäjiin liitetyt maskuliiniset piirteet ja ”vahvan naisen” leima voivat myös aiheuttaa ongelmia suhteessa. Toisaalta, jos puolisoehdokkaalla on oma maatila, sekin voi aiheuttaa ylitsepääsemättömiä ongelmia parisuhteessa, kuten naisten vastauksista saatiin tietää. Naisten kannalta ihanteellinen tilanne olisikin, jos he löytäisivät puolisoskeeseen kumppanin, joka on yhtä kiinnostunut maataloudesta kuin he mutta ei omista omaa maatilaa.

Naisten kanssa käydyissä keskusteluissa nousi esiin kotitilaansa jatkavien naisten kokema paine: heidän parinvalintaprosessinsa on usein heidän vanhempinsa ja

jopa naapureidensa tarkkailun alla. Muutamissa keskusteluissa kävi ilmi, että miehen löytäminen on osoittautunut haasteelliseksi juuri sen vuoksi, että naiset ovat pohtineet miehen sopivuutta maatalouden ja tilan kannalta jo suhteen alkuaikana. He tiedostavat, että tuleva puoliso valitaan vain itselle, mutta heidän tilaansa kohtaan kokemansa velvollisuudentunto pakottaa heidät arvioimaan ehdokkaita käytännöllisiä ja järjellisiä syitä painottaen, ei niinkään sydäntä seuraten.

Naismaatalousyrittäjien tapauksessa avioehto ja testamentti ovat varteenotettavia vaihtoehtoja tilan tulevaisuuden turvaamiseksi, aivan kuten miestenkin omistamilla tiloilla. Avioehdon kohdalla ongelmia voi aiheuttaa perinteinen mieskeskeinen ajattelu ja sukupuolirooleihin kangistunut ajattelutapa. Kuten luvussa 2.5 mainittiin, tilalle saapuva puoliso tai puolisoehdokas saattaa tuntea alemmuutta joutuessaan avioehdon allekirjoittajaksi. Jos sukupolvenvaihdos on tehty vain jatkajan nimiin ja puoliso tai kumppani on tilalla vain palkattuna työvoimana, kyseinen tilanne voi aiheuttaa lisää ahdistusta. Avioehto nähdään yleisesti hyvänä asiana, mutta silti useat ihmiset kokevat avioehdon laatimisen epäluottamuslauseeksi ihmissuhdetaan kohtaan. Sukupuolelle ominaisten luonteenpiirteiden ja muiden tietojen valossa voidaankin pohtia, kokevatko naiset avioehdon pääasiassa tunteellisesti ja reagoivat sen vuoksi siihen kielteisesti? Sen sijaan miehet suhtautuvat avioehtoon oletettavasti neutraalisti, mutta kokevat menettävänsä miehiin yleisimmin liitetyn perheen elättäjän statuksen allekirjoittaessaan naisen ja tämän kotitilan hyväksi laaditun avioehdon. Alemmuudentunnon kokeminen voi näin johtaa parisuhdeongelmiin. Naiset eivät välttämättä osaa kokea samankaltaista hierarkkista alemmuudentuntoa avioehtoa allekirjoittaessaan kuin miehet, sillä naiset ovat perinteisesti olleet tiloilla vain avustavassa asemassa, ns. elätettävänä, joiden taloudenpito on keskittynyt tilan ja perheen tarpeiden täyttämiseen. Nykyaikainen naismaatalousyrittäjä on avioehtoa laatiessaan perinteistä rooliaan itsekkäämpi ja näin ollen lähempänä miehisiä luonteenpiirteitä.

Tilan työt. Käytännön töistä puhuttaessa kävi ilmi, että vastaajista suurin osa keskittyy siihen, minkä osaa parhaiten: karjatalouden töihin. Neuvojen ja ulkopuolisten työntekijöiden käyttäminen on vastaajien tiloilla yleistä. Naisten perinteisiin töihin kuuluneet karjataloudentyöt ovat siis säilyneet naisilla, ja kasvinviljelytyöt sekä muut työt ovat edelleen miesten, joko oman tai ulkopuolisen, heiniä. Nykyisin nai-

set kokevat asian niin, että he keskittyvät siihen, minkä osaavat ja mikä heidän mielestään tuottaa parhaiten. He myös myöntävät tarvitsevänsä apua ja muistuttavat uusia naisyrittäjiäkin priorisoimaan työtehtävät. Sukupuolten välillä ei vastaajien mielestä juurikaan ole eroa eri töissä. Kuten eräs vastaajista asian ilmaisi, ”ei traktorilla ajoon munia tarvi”. Tämä toimii rohkaisijana itselleni ja muille uusille naisyrittäjille. Huomioitava tosin on, että vastaajat ovat saattaneet järjestää itselleen hankalat työt jo niin hyvin, etteivät enää muista ottaa niiden hankaluutta esille.

Lapset. Lasten osuus naismaatalousyrittäjän elämässä on käytännössä aluksi vaikea järjestää, mutta parhaassa tapauksessa se on myöhemmin sekä naisen että hänen lastensa elämää rikastuttava asia. Lapset oppivat maatilalla asuessaan vastuuta ja rehellistä työntekoa, kuten tutkimukseen vastanneet naisetkin olivat kotonaan oppineet. Maatalousyrittäjän näkökulmasta lasten töissä mukana oleminen sen sijaan viestii siitä, että heillä on tukea ja turvaa rakkaimmiltaan. Ongelmallista lasten töille opettamisessa on heidän ehdollistumisensa tilan töiden kautta tilan jatkajaksi. Kuten tutkimukseen vastanneiden naisten arvioinneista voidaan nähdä, he kaikki ovat auttaneet kotitilallaan lapsesta saakka. Ehkä tutkimuksessa vastanneet naisetkin ovat tiedostamattaan ehdollistuneet jatkajiksi? Vaikka vastaajista ei ollut äitejä kuin muutama, lastenhoidon järjestämisen vaikeuksia tuli jo parista kommentista selvästi esiin. Vaikeutta ilmeni etenkin tilanteessa, jossa välimatkat hoitopaikan ja kotitilan välillä ovat suuret. Välimatkoihin kuluvat ajat kiristävät mahdollisesti jo ennestään tiukkaa maatalousyrittäjän arkea, eivätkä hoitopaikat ole auki silloin, kun maatalousyrittäjä niitä kipeimmin tarvitsisi: varhain aamulla, myöhään illalla ja kesäaikoina.

5.3 Johtopäätökset

Tutkimukseen vastanneiden naisten vastaukset kulkivat linjassa aiemmin aiheesta tehtyjen tutkimusten kanssa. Aiemmin tehdyt tutkimukset ovat olleet laajempia kuin tämä tutkimus, mutta tulokset tukevat toisiaan. Hyvin laajoja yleistyksiä naisyrittäjistä ei tämän tutkimuksen perusteella voi tehdä, sillä jokaisen naisen elämäntarina on erilainen ja yksilöllinen. Tutkimuksen alussa esitettyihin tutkimuskysymyksiin ”*Kuinka nainen pärjää ja menestyy itsenäisenä yrittäjänä nautakarjatalou-*

dessa?” ja ”Kuinka naiset, jotka omistavat maatilaa ja ovat pääasiallisesti vastuussa tilan toiminnasta, ovat kokeneet elämänsä ja ammattinsa?” saatiin vastaukset. Vastaajien joukosta löytyy yrittäjyyteensä niin kannustusta kuin vastustustakin saaneita naisia. Vastausten perusteella voinee kuitenkin sanoa, että naiset ovat mielestään pärjänneet ja menestyneet hyvin tai kohtalaisesti nautakarjataloudessa. Tässä yhteydessä pärjääminen ja menestyminen tulkitaan taloudellista pärjäämistä ja menestymistä laajemmaksi aiheeksi, sillä naiset nostivat esiin taloudellisten näkökulmien lisäksi myös elämän laatuun liittyviä tekijöitä. Naiset ovat kokeneet elämässään vaikeuksia ja vastoinkäymisiä mutta ovat suhtautuneet niihin kuin haasteisiin ja päässeet niistä ylitse jokainen omalla tavallaan. Itsensä tunteminen, henkinen valmistautuminen ja tilan toimintaan perehtyminen ovat sukupolvenvaihdoksessa naisten esiin nostamia asioita, jotka pätevät molempiin sukupuoliin. Suunnitelmallisuus, töiden priorisointi, delegointi ja tukiverkosto sekä henkinen vahvuus ja oman tien kulkeminen ovat auttaneet pääsemään yli heihin kohdistuneista ennakoasenteista ja hankaluuksista. Sosiaalisen kanssakäymisen eri muodot ovat naisten mukaan olleet sekä hankaluuksia aiheuttavia että tukea elämään tuovia asioita. Naiset ovatkin kokeneet elämänsä ja ammattinsa sekä antoisiksi että haasteellisiksi. Huolimatta suuresta työmäärästä he eivät kuitenkaan haluaisi tehdä elämässään muuta, eivätkä he löydä perusteluja siihen, miksi eivät toimisi maatalousyrittäjinä. Suurin osa naisista on saanut myönteistä palautetta ja tukea yllättäviltä tahoilta, joten harvakseltaan sattuneet kielteiset kokemukset ovat pyyhkiytyneet pois mielestä niiden ansiosta. Ylpeys omasta työstä ja saavutuksista oli selkeästi esillä naisten vastauksissa.

Naisten kokemusten kuunteleminen oli hyvin opettavaista ja kannustavaa, sillä jokainen heistä tuntui olevan sinut itsensä ja elämänsä kanssa. Yhtymäkohtia heidän elämänsä ja oman elämäni välillä oli yllättävän paljon, joten heidän ohjeistaan on taatusti apua tulevaisuudessa. Naisten tyytyväisyys omaan elämäänsä itsenäisinä maatalousyrittäjinä oli selvää, ja se rohkaisee myös minua pyrkimyksissäni maatalousyrittäjäksi. Tyytyväisyys omaan elämään kiteytyy erään haastateltavan lauseeseen: ”Ihan yhtä hyvältä (kuin miesmaanviljelijästä) tuntuu naismaajussista upottaa keväällä pellonlaidalla kädet peltomultaan, suunnitella kylvöjä, kuunnella kuovien uikutusta ja jatkaa omalta osaltaan esi-isien ja -äitien töitä” (Nainen, 36).

LÄHTEET

- Alkuvoimaa aloitustuesta. 2010. [Verkojulkaisu]. Euroopan maaseudun kehittämisen maatalousrahasto. Maaseutuvirasto. [Viitattu 12.12.2011]. Saatavana: http://www.mavi.fi/attachments/mavi/maaseudunrahoitus/5ApaWWVgc/Aloitustuki_2010_FARMARI.pdf
- Blekesaune, A., Haney, W. & Haugen, M. 1991. On the Question of the Feminization of Production on Part-Time Farms: Evidence from Norway. Paper no 8/91. Paper presented for the Annual Meetings of the Rural Sociological Society in Columbus, Ohio, August 19.-21., 1991. Centre for Research, University of Trondheim.
- Bogan, C.E. & English, M.J. 1994. Benchmarking for Best Practices: Winning Through Innovative Adaption. New York: McGraw-Hill.
- Fennell, R. 1981. Farm Succession in the European Community. *Sociologia Ruralis* 21 (1), 19-42.
- Gasson, R. 1980. Roles of Farm Women in England. *Sociologia Ruralis* XX, 3/1980, 165-180.
- Gender pay gap in unadjusted form. 20.12.2011. [Excel-taulukko]. Eurostat: European Commission. [Viitattu 15.1.2012]. Saatavana: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tsiem040>
- Haapanen, M. & Tervo, H. 2007. Miksi naisia on vain vähän yrittäjinä? [Verkojulkaisu]. Kansantaloudellinen aikakauskirja, 103. vsk., no 1/2007. Jyväskylän yliopisto. [Viitattu 14.1.2012]. Saatavana: <http://taloustieteellinenyhdistys.fi/images/stories/kak/kak12007/kak12007tervo.pdf>
- Haugen, M.S. 1994. Rural Women's Status in Family and Property Law: Lessons from Norway. Teoksessa: Whatmore, S., Marsden, T. & Lowe, P. (toim.) Gender and Rurality. Critical Perspectives on Rural Change Series VI. London: David Fulton Publishers, 87-101.
- Hietala, K. 1987. Yrittäjyyden edistäminen: Myyttejä, mielikuvia, asenneilmastoja. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, Oy Yliopistokustannus.

- Hommat hanskaan. 2007. [Verkkajulkaisu]. Maatalousyrittäjien eläkelaitos & Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK. [Viitattu 10.01.2012]. Saatavana: http://www.mtk.fi/maatalous/sosiaaliturva/maatilayrityksen_johtaminen/fi_FI/hommat_hanskaan/_files/77451068156478266/default/Hommat_hanskaan.pdf
- Honkala, E. 2007. ProAgria Etelä-Pohjanmaan SPV-neuvonnan kehittäminen. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Maa- ja metsätalouden yksikkö. Maaseutuelinkeinojen koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Julkaisematon.
- Hutson, J. 1987. Fathers and Sons: Family Farms, Family Business and the Farming industry. *Sociology* 21 (2), 215-229.
- Härkki-Santala, M. 2002. Oman elämänsä ehtoisia emäntä. Maatilan emännän emäntäkuva työn mielekkyyden ja muutoksen näkökulmasta. MC-Pilot Oy Kustannus.
- Högbacka, R. 2003. Naisten muuttuvat elämänmuodot maaseudulla. Helsinki: Hakapaino Oy. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 947.
- Ikonen, H-M. 2008. Maaseudun naiset yrittäjinä. Elettyjä käytäntöjä ja jaettuja tulintoja yrittävässä yhteiskunnassa. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print. Acta Universitatis Tamperensis 1291. Tampereen yliopisto, Yhdyskuntatieteiden laitos. Akateeminen väitöskirja.
- Iso-Ahola, ei päiväystä. Kasvu yrittävyyteen ja yrittäjyyteen – Mitä se on ja miten sitä voidaan edistää kouluissa ja työpaikoilla? – Toinen kannanotto. [Verkkosivu]. Akateeminen yrittäjäkoulu. [Viitattu 10.1.2012]. Saatavana: http://www.yrittajakoulu.fi/yrittajyyden_oppia/kannanotot/default.asp?f=kannanotto_02
- Jack, L. 2009. Benchmarking in Food and Farming: Creating Sustainable Change. Surrey: Gower Publishing Limited.
- Kallio, E. 2011 a. Lehtori. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Maa- ja metsätalouden yksikkö. Keskustelu 25.10.2011.
- Kallio, E. 2011 b. Lehtori. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Maa- ja metsätalouden yksikkö. Keskustelu 1.12.2011.
- Kallio, E. 2011 c. Lehtori. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Maa- ja metsätalouden yksikkö. Keskustelu 16.12.2011.
- Kallio, E. 2012. Lehtori. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Maa- ja metsätalouden yksikkö. Keskustelu 13.1.2012.
- Kallioniemi, M. 2009. Naisten näkökulma maatilan työturvallisuuteen ja hyvinvointiin. Jokioinen: Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus. MTT Kasvu 2.

- Kannattavuuskerroin tuotantosuunnittain, ei päiväystä. MTT Taloustohtori. [Verkkosivusto]. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus. [Viitattu 16.1.2012]. Saatavana:
https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/taloustohtori/kannattavuuskirjanpito/aikasarja/Kannattavuuskerroin_tuotantosuunnittain
- Kannattavuuskirjanpito, ei päiväystä. MTT Taloustohtori. [Verkkosivusto]. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus. [Viitattu 14.1.2012]. Saatavana:
<https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/taloustohtori/kannattavuuskirjanpito/taustatiedot/Kannattavuuskirjanpito>
- Karnaki, P., Polychronakis, I., Lions, A. & Kotsioni, I. 2008. Introduction to health promotion for working women: A methodology. In: Lions, A. & Kirch, W. (ed.) 2008. Promoting health for working women. Springer, New York. 338 s.
- Karttunen, J. 2004. Maidontuottajien teknologiavalinnat suurissa tuotantoyksiköissä: Karkearehun käsittelyketjut ja karjanhoitotöiden työnmenekki. Choice of technology on large dairy farms. Helsinki: Työtehoseura. Työtehoseuran julkaisuja 394.
- Kotiranta, A., Kovalainen, A. & Rouvinen, P. 2007. Naisten johtamat yritykset ja kannattavuus. [Verkkójulkaisu]. Elinkeinoelämän valtuuskunta. EVA-analyysi no. 3. 24.9.2007. [Viitattu 14.1.2012]. Saatavana: http://www.eva.fi/wp-content/uploads/files/2068_Analyysi_no_003.pdf
- Kuisma, A. & Kallio, J. 2009. Yrittäminen maatilalla. Vammalan Kirjapaino Oy: Opetushallitus.
- Latukka, A. 18.1.2012. Laskentatoimen päällikkö. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus MTT. Naimaatalousyrittäjien tilojen kannattavuustekijät. [Henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja: Katja Männistö. [Viitattu 19.1.2012].
- Lehto, A-M. 14.12.2009. Naiset valtaavat esimiespaikkoja. [Verkkoartikkeli]. Hyvinvointikatsaus 3/2009: Tilastokeskus. [Viitattu 15.1.2012]. Saatavana: http://www.stat.fi/artikkelit/2009/art_2009-09-30_005.html
- Maatalous työllistää nyt 30 % vähemmän ihmisiä kuin vuonna 2000. 1.6.2011. [Verkkosivu]. Matilda Maataloustilastot: Tilastokeskus. [Viitattu 14.1.2012]. Saatavana: http://www.maataloustilastot.fi/maatalous-tyollistaa-nyt-30-vahemman-ihmisia-kuin-vuonna-2000_fi
- Maatalouslaskenta 2010. 1.6.2011. Maatalous- ja puutarhayritysten työvoima. [Verkkójulkaisu]. Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus. Suomen virallinen tilasto. [Viitattu 14.1.2012]. Saatavana: <http://www.maataloustilastot.fi/e-lehti/index.html>

- Maatilojen muu yritystoiminta 2005. Helsinki: Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus.
- Mela 2011. Vakuuttavaa hyvinvointia –diasarja/ opettajan materiaali Vakuutukset Melasta -osioon. [Verkkojulkaisu]. Maatalousyrittäjien eläkelaitos. [Viitattu 9.12.2011]. Saatavana: http://www.mela.fi/oppimateriaali/2_Vakuutukset_Melasta_opettajalle.pdf
- Mentoriverkosto auttaa naisyrittäjiä liiketoiminnan alkuun. 15.11.2011. [Verkkosivu]. Euroopan komissio. [Viitattu 13.1.2012]. Saatavana: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/11/1350&format=HTML&aged=0&language=FI&guiLanguage=en>
- Mikkola, E. 26.10.2011. Kysymys Maatilojen rakenne –tilastosta. Tilastokeskus, Tietopalvelu. [Henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja: Katja Männistö. [Viitattu 18.11.2011].
- Monialaiset tilat liikevaihtoluokittain 2010. 29.6.2011. Maatalouden rakennetutkimus: Maatalouslaskenta 2010 - Muu yritystoiminta, ennakkotiedot. [Verkkojulkaisu]. Matilda Maataloustilastot: Tilastokeskus. [Viitattu 14.1.2012]. Saatavana: http://www.maataloustilastot.fi/maatalouslaskenta-2010-muu-yritystoiminta-ennakkotiedot_fi
- Myyrä, S., Pouta, E. & Hänninen, H. 2008. Suomalainen pellonomistaja. Helsinki: Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus, MTT Taloustutkimus. Maa- ja elintarviketalous 115.
- Mäkelä, M. & Pulkki, H. 2010. Emäntänä maatilalla – Voimaantumisen keinot arjessa. [Verkkojulkaisu]. Tampere: Tampereen ammattikorkeakoulu. Hoitotyön koulutusohjelma. [Viitattu 21.10.2011]. Saatavana: https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/21901/Makela_Maija_Pulkki_Henna.pdf?sequence=2
- Naisia luottamustoimissa MTK-järjestössä, ei päiväystä. [Verkkosivu]. Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ry. [Viitattu 13.1.2012]. Saatavana: http://www.mtk.fi/mtk/toiminta/naiset/tyoryhma/fi_FI/toimet/
- O'Hara, P. 1994. Out of the Shadows: Women on Family Farms and Their Contribution to Agriculture and Rural Development. Teoksessa: van der Plas, L. & Fonte, M. (toim.): Rural Gender Studies in Europe. Assen, The Netherlands: Van Grocum, 50-65.
- Olson, K.D. 2004. Farm management: Principles and Strategies. Iowa: Iowa State Press/ A Blackwell Publishing Company.
- Oma pääoma tuotantosuunnittain, ei päiväystä. MTT Taloustohtori. [Verkkosivusto]. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus. [Viitattu 16.1.2012]. Saatava-

na:

https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/taloustohtori/kannattavuuskirjanpito/aikasarja/Oma_paaoma_tuotantosuunnittain

- Oostdam, J. 2011. Using a contractor in cattle feeding. Farmer. Oostdam farm. Henkilökohtainen keskustelu 15.7.2011.
- Peura, A. 1997. Toimeentuloa ja hyvää mieltä: Tutkielma maatilan emäntien yritystoiminnasta. Yhteiskuntapolitiikan pro gradu –tutkielma. [Verkkójulkaisu]. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. [Viitattu 10.1.2012]. Saatavana: <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/12878>
- ProAgria 2005. Sukupolvenvaihdosopas: Sukupolvenvaihdos maatilalla. [Verkkójulkaisu]. ProAgria Etelä-Pohjanmaa. [Viitattu 26.11.2011]. Saatavana: https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/proagria_etelapohjanmaa/Palvelut/sukupolvenvaihdos/Sukupolvenvaihdosopas/spv%20opas%202005.pdf
- Rantala, O. 19.1.2012. Vanhempi tutkija. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus MTT. Naismaatalousyrittäjien tilojen kannattavuustekijät. [Henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja: Katja Männistö. [Viitattu 19.1.2012].
- Rantalaiho, L. 1994. Sukupuolisopimus ja Suomen malli. Teoksessa: Anttonen, A., Henriksson, L. & Nätkin, R. (toim.): Naisten hyvinvointivaltio. Tampere: Vastapaino.
- Ryhänen, M. & Sipiläinen, T. 2010. Maatalousyrittäjien johtaminen ja päätöksentekoympäristö. Teoksessa: Ryhänen, M. & Sipiläinen, T. (toim.) Maatalousyrittäjien johtaminen ja tuotannon suunnittelu. Julkaisematon.
- Ryhänen, M. 2010. Maatalousyrittäjien strateginen johtaminen. Teoksessa: Ryhänen, M. & Sipiläinen, T. (toim.) Maatalousyrittäjien johtaminen ja tuotannon suunnittelu. Julkaisematon.
- Ryhänen, M., Närvä, M. & Sipiläinen, T. 2011. Johdanto. Teoksessa: Ryhänen, M. & Nissinen, K. (toim.) Kilpailukykyä maidontuotantoon: Toimintaympäristön tarkastelu ja ennakointi. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja A. Tutkimuksia 8.
- Siiskonen, P. 1990. Emännän ja isännän roolin muutos maatalouden uudenaikaisuudessa. Tutkimus maatilan emännän ja isännän muuttuvista rooleista työnjaon avulla tarkasteltuna. Mikkeli: Helsingin yliopisto. Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Julkaisuja 7.
- Silvasti, T. 2001. Talonpojan elämä: Tutkimus elämäntapaa jäsentävistä kulttuurisista malleista. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Silvasti, T. 2004. Sukutila – kahle vai paalujuuri? Teoksessa: Nirkko, J. & Vesala, K.M. (toim.) Kirjoituksia maan sydämeltä: Tutkimusnäkökulmia maanviljelijöiden kilpakeruuaineistoon. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 79-108.
- Silvasti, T. 2010. Maatilan varjossa: rakennemuutoksen anatomiaa. [Verkkójulkaisu]. Helsinki: Helsingin Yliopisto. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja, 2010: Tutkimuksia: Sosiaalipolitiikka. [Viitattu 24.10.2010]. Saatavana: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/16175/maatilan_varjossa.pdf?sequence=3
- Sireni, M. 2001. Martat ja Mariat: Pienten perheviljelmien naiset. Joensuu: Tum-mavuoren Kirjapaino Oy. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 3/2001.
- Sireni, M. 2002. Tilansa tekijät: Tutkimus emännyydestä ja maatilasta naisen paik-kana. Joensuu: Joensuun yliopisto. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja no. 56.
- Sireni, M. 2004. ”Siinä sivussa syntyivät lapset”: Maatilan emännöisyys Maan sydä-meltä –aineistossa. Teoksessa: Nirkko, J. & Vesala, K.M. (toim.) Kirjoituksia maan sydämeltä: Tutkimusnäkökulmia maanviljelijöiden kilpakeruuaineistoon. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 53–77.
- Taloussanakirja: kannattavuus, ei päiväystä. Taloussanomat. [Verkkosivusto]. Sa-noma News Oy, a Sanoma company. [Viitattu 16.1.2012]. Saatavana: <http://www.taloussanomat.fi/porssi/sanakirja/termi/kannattavuus/0>
- Timonen, R. 2000: Yrittävyys, liikkeenjohto ja menestyminen maatilayrityksissä. [Verkkójulkaisu]. Helsinki: Helsingin yliopisto, Taloustieteen laitos. Julkaisuja nro. 28, Maatalouden liiketaloustiede. [Viitattu 6.10.2011]. Saatavana: <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/maa/talou/vk/timonen/yrittavy.pdf>
- Tunnusluvut 2011. MTT Taloustohtori. [Verkkosivusto]. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus. [Viitattu 11.12.2011]. Saatavana: https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/taloustohtori/kannattavuuskirjanpito/tausta_tiedot/Tunnusluvut
- Winnet8, ei päiväystä. [Verkkosivusto]. European Union: European Regional De-velopment Fund, Interreg IVC. [Viitattu 15.1.2012]. Saatavana: <http://www.winnet8.eu/web/page.aspx?sid=5751>
- Yrittäjyyskatsaus 2010. [Verkkójulkaisu]. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja: Työ ja yrittäjyys 60/2010. [Viitattu 14.1.2012]. Saatavana: http://www.tem.fi/files/27967/TEM_60_2010_netti.pdf
- Yrittäjyyskatsaus 2011. [Verkkójulkaisu]. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja: Työ ja yrittäjyys 34/2011. [Viitattu 14.1.2012]. Saatavana: http://www.tem.fi/files/31001/TEMjul_34_2011_netti.pdf

Yrittäjätulo tuotantosuunnittain, ei päiväystä. MTT Taloustohtori. [Verkkosivusto].
Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus. [Viitattu 16.1.2012]. Saatavana:
https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/taloustohtori/kannattavuuskirjanpito/aikasarja/Yrittajatulo_tuotantosuunnittain

LIITTEET

Liite 1 Kysymyslomake

Liite 2 Saatekirje

LIITE 1 Kysymyslomake

Emännästä isännäksi – Nainen itsenäisenä maatalousyrittäjänä: Tarkastelussa naiset lypsykarjatalallisina

Kysymyslomake naisyrittäjille

Vastaajan taustatiedot

1. Ikäsi?
2. Montako vuotta olet toiminut yrittäjänä?
 - a. Maatalous, vuosia?
 - b. Muu ala, mikä ja vuosia?
3. Samassa taloudessa asuvat perheenjäsenet?
 - a. Yrittäjä asuu itsenäisesti
 - b. Puoliso
 - c. Lapset, määrä?
 - d. Vanhemmat
 - e. Isovanhemmat
 - f. Muu, kuka/ketkä?
4. Koulutuksesi?
 - a. Kansa-/peruskoulu
 - b. Lukio
 - c. Ammatillinen koulutus, mikä?
 - d. Ammattikorkeakoulututkinto, mikä?
 - e. Korkeakoulututkinto, mikä?
 - f. Muu, mikä?
 - g. Mahdollisen puolison koulutus?
5. Työkokemus (ennen sukupolvenvaihdosta/tilan haltuunottoa) vuosina?
 - a. Työkokemus maataloudesta, aika?
 - b. Muun alan työkokemus, ala ja aika?
 - c. Mahdollisen puolison työkokemus maataloudesta/muulta alalta?
6. Kuinka vahvasti koet edustavasi seuraavia luonteenpiirteitä asteikolla 1-5? (1=en lainkaan, 5=erittäin paljon)

	1	2	3	4	5
Luonteenpiirre					
Perinteitä kunnioittava					
Järkisyitä korostava					
Yrittäjähenkkinen					
Turvallisuushakuinen					
Edistyksellinen					
Riskinottaja/-sietäjä					
Rempseä					
Organisointikykyinen					
Johtava					
Päätöksentekijä					
Arka					
Rohkea					
Tunteellinen					

7. Mitkä muut adjektiivit mielestäsi kuvaavat luonnettasi parhaiten?

8. Minkälaisia arvoja mielestäsi korostat elämässäsi?
9. Mihin tärkeysjärjestykseen asetat oman elämäsi osa-alueet? (esim. tila, perhe, menestyminen)
10. Kuvaile lyhyehkösti minkälainen oma kasvatuksesi on ollut nuoruudessa? (jos ”perinteinen”: mitä tarkoittaa ”perinteinen” mielestäsi?)
11. Mitkä ovat mielestäsi naismaatalousyrittäjien henkilökohtaiset
 - a. vahvuudet;
 - b. heikkoudet;
 - c. uhat;
 - d. mahdollisuudet?

Tilan tiedot ja naisyrittäjyys

12. Mitkä ovat tilan omistussuhteet?
13. Mikä on tilan yritysmuoto?
14. Tilan peltopinta-ala, ha?:
 - a. 0-20 ha
 - b. 21-40 ha
 - c. 41-60 ha
 - d. 61-80 ha
 - e. 81-100 ha
 - f. Yli 100 ha
15. Paljonko tilalla on eläimiä?
16. Minkälaiseksi arvioisit maatalan rakennusten kunnon?
 - a. Erinomainen
 - b. Kiitettävä
 - c. Hyvä
 - d. Tyydyttävä
 - e. Välttävä
17. Onko tilallasi tehty tai tehdäänkö paraikaa rakennusten kunnostusta/remonttia?
 - a. Kyllä, miksi ja mitä?
 - b. Ei, miksi?
18. Suunnitteletko uusia rakennusinvestointeja?
 - a. Kyllä, miksi ja mitä?
 - b. Ei, miksi?
19. Minkälaiseksi arvioisit maatalan konekannan kunnon?
 - a. Erinomainen
 - b. Kiitettävä
 - c. Hyvä
 - d. Tyydyttävä
 - e. Välttävä
20. Onko tilallasi tehty tai tehdäänkö paraikaa koneinvestointeja?
 - a. Kyllä, miksi ja mitä?
 - b. Ei, miksi?
21. Sukupolvenvaihdoksen/tilan haltuunoton toteuttamistapa?
 - a. Suora kauppa

- b. Lahjaluontoinen kauppa
 - c. Lahja
 - d. Vaiheittainen sukupolvenvaihdos
 - e. Muu, mikä?
22. Syyt/perustelut tilanpidon jatkamiselle, eli miksi ryhdyit yrittäjäksi?
23. Mahdolliset syyt/perustelut, jotka eivät puolla tilanpidon jatkamista? (Esim. käytännön syitä)
24. Onko yrittäjyydessäsi mielestäsi "esteitä" tai kompastuskiviä?
- a. Kyllä, minkälaisia esteitä?
 - b. Ei, miksi?
25. Onko yrittäjyydessäsi mielestäsi uusia mahdollisuuksia? (Visio tilan tulevaisuudesta)
- a. Kyllä, minkälaisia mahdollisuuksia?
 - b. Ei, miksi?
26. Kuinka olet kokenut mahdolliset esteet?
27. Kuinka olet päässyt yli tällaisista esteistä?
28. Jos sinulla on puoliso/kumppani, onko tällä ollut vaikutusta tilan jatkamiseen?
29. Mikä on puolison/kumppanin merkitys sinulle naisyrittäjänä?
- a. Tasavertainen puoliso/kumppani
 - b. Työntekijän roolin omaava henkilö
 - c. Henkilö, joka ei osallistu päätöksentekoon
 - d. Henkilö, joka ei osallistu käytännön töihin
 - e. Pääasiallinen ansiotulojen tuoja
 - f. Vapaa sana:
30. Jos sinulla on aviopuoliso, onko välillenne tehty avioehto?
- a. Kyllä, miksi?
 - b. Ei, miksi?
31. Kuinka ajattelet avioehdosta yleisesti?
32. Miten olet varautunut tilanteeseen, jossa itse et kykenisi työntekoon (esim. pidempi työkyvyttömyys tms.)?
33. Puolison menehtyminen tai avioerotilanne, kuinka toimit/toimisit?
- a. Tilanpitoa jatketaan, miksi?
 - b. Tilan myynti, miksi?
 - c. Muu järjestely, mikä?
34. Oletko kokenut uupumista tilanpidossa?
- a. Kyllä, mikä on ollut syynä?
 - b. Ei
35. Uupumisen välttämiskeinosi?
- a. Perhe
 - b. Muut sosiaaliset suhteet
 - c. Harrastukset
 - d. Vertaistuen saaminen
 - e. Muu, mikä?

36. Miten koet sosiaalisen ympäristösi asenteet naismaatalousyrittäjäyttäsi kohtaan?

Sosiaalisen ympäristön osapuolet	Tukien/ kannustavasti	Neutraalisti	Epäilevästi/ vähöksyen
Mahdollinen puoliso			
Perhe			
Sukulaiset			
Ystävät			
"Kylänmiehet"			
Muut, ketkä?			

37. Miten koet yhteistyötahojesi asenteet naismaatalousyrittäjäyttäsi kohtaan?

Yhteistyötahot	Tukien/ kannustavasti	Neutraalisti	Epäilevästi/ vähöksyen
Pankki			
Meijeri			
Verotoimisto			
Konekauppiat			
Rehukauppiat			
Vuokranantajat (mahd. vuokrapellot)			
Siementäjät, eläinlääkärit, sorkkahoi- tajat			
Vakuutusyhtiö			
Lomittajat			
Neuvontajärjestöt			
Mahd. lastenhoitajat			
Muut, ketkä?			

Tilan talous

38. Kuuluuko tila kannattavuuskirjanpitoon?

- Kyllä, miksi?
- Ei, miksi?

39. Kuinka paljon tilalta tulevat maatalouden tulot ovat suurin piirtein?

- 0 - 20 000 €
- 21 000 – 40 000 €
- 41 000 – 60 000 €
- 61 000 – 80 000 €
- 81 000 – 100 000 €
- Yli 100 000 €

40. Maatalouden verotuksellinen tulos/tappio?

- Tappio
- Tulos, arvioitu arvoväli?:
 - 0 – 20 000 €
 - 21 000 – 40 000 €
 - 41 000 – 60 000 €
 - 61 000 – 80 000 €
 - 81 000 – 100 000 €
 - Yli 100 000 €

41. Tilan velkaantuneisuus? (Vieraan pääoman prosentuaalinen osuus koko pääomasta)

42. Tilalla sukupolvenvaihdoksen jälkeen tehdyt investoinnit
- Investointien laajuus:
 - Investointien perustelut:
 - Jos investointeja ei ole tehty, mikä on estänyt niiden tekemisen?
43. Tilan kannattavuuskerroin, jos on tiedossa?
44. Koetko saavasi riittävän korvauksen sijoittamallesi pääomalle ja tekemällesi työlle?
45. Kuinka koet pärjänneesi tilan taloudenpidossa?

Tilan työt

46. Mikä tilalla on työn määrä keskimäärin työhuippujen (esim. säilörehunkorjuu) ulkopuolella, tunteja/päivä/hlö?
47. Lasketko kotityöt mukaan kysymyksessä 46. mainittuihin tunteihin?
- Kyllä, miksi?
 - Ei, miksi?
48. Mikä on työn määrä työhuippujen (esim. säilörehunkorjuu) aikana, tunteja/päivä/hlö?
49. Mikä on yrittäjän oman työn osuus tilan töistä (arvio)?
50. Käytetäänkö tilalla ulkopuolista työvoimaa?
- Käytetään
 - Henkilöiden lukumäärä, kpl:
 - Työskentelyaika?
 - Kesä
 - Talvi
 - Vuoden ympäri
 - Satunnaisesti
 - Ei käytetä, miksi?
51. Kuka tekee tilan hallinnolliset työt?

Työtehtävä	Naisyrittäjä itse	Puoliso/kumppani	Neuvoja	Tilitoimisto	Muu, mikä?
Viljelysuunnitelmat					
Jalostussuunnitelmat					
Ruokintasuunnitelmat					
Tilan verotus ja suunnittelu					
Rahoituslaskelmat					
Investointilaskelmat					
Kirjanpito					
Muu, mikä? EU-paperit?					

52. Kuka tekee seuraavat käytännön työt?

Työtehtävä	Naisyrittäjä itse	Puoliso/kumppani	Isovanhemmat	Urakoitsija	Ulkopuolinen työntekijä	Muu, mikä?
Karjatalouden työt						
Lypsy						
Ruokinta						
Lannanpoisto						
Eläinten terveydenhoitotyöt						
Kasvinviljelytyöt						
Rakentaminen						
Rakennusten korjaustyöt						
Koneiden huolto- ja korjaustyöt						
Kotityöt						
Muu, mikä? Metsätyöt?						

53. Jos sinulla on lapsia, onko sinulla mahdollisuus hyödyntää tuettua kunnallista päivähoitoa?

- Kyllä
- Ei, miksi?

54. Saatko kotihoidontukea?

- Kyllä
- Ei, miksi?

55. Mitkä työt olet kokenut erityisen raskaiksi sukupuolesi vuoksi vai onko sellaisia töitä ollut?

56. Hyödynnätkö uutta tekniikkaa/teknologiaa töiden tekemisessä?

- Kyllä, minkälaista tekniikkaa/teknologiaa?
- Ei, minkälaista tekniikkaa/teknologiaa käytät?

Yleistä ja vapaa sana

57. Mitä asioita uuden naismaatalousyrittäjän tulisi erityisesti ottaa huomioon sukupolvenvaihdoksessa ja tilanpidossa yleensä?

58. Mitkä asiat ovat yllättäneet joko myönteisesti tai kielteisesti sinua naismaatalousyrittäjyydessä?

LIITE 2 Saatekirje

"Emännästä isännäksi - Nainen itsenäisenä maatalousyrittäjänä: Tarkastelussa naiset lypsykarjatalallisina"

Opinnäytetyö/ Seinäjoen ammattikorkeakoulu, Maa- ja metsätalouden yksikkö, Ilmajoki

Hei!

Lähetän tässä Sinulle puhelinkeskustelussamme lupaamani kysymykset opinnäytetyötäni varten. Kysymyksissä on sekä monivalintakysymyksiä että avoimia kysymyksiä. Avoimiin kysymyksiin toivoisin Sinulta hieman pohtivampaa vastausta, sillä niiden kautta tutkimukseen ja tuloksiin saadaan syvempi näkökulma. Antamanne vastaukset esiintyvät työssäni täysin **anonymisti**.

Toivoisin, että palauttaisit vastauksesi sähköisesti sähköpostiini (xxxx.xxxxxx@xxxx.xx) tai paperilla osoitteeseen xxxxxxxx xxxxxxx **torstaihin 12.1.2012 mennessä**.

Tässä vielä hieman selvennystä opinnäytetyöni taustoista ja tavoitteista. Agrologi (AMK) -opintojeni lähetessä loppuaan halu kotitilan töiden jatkamiseen on suuri, mutta samalla kuitenkin pohdin sukupuoleeni liittyviä realiteetteja ja asenteita. Naiset yleensä harjoittavat maataloutta yhdessä miehen (aviomies, isä, veli) kanssa. Entä sitten, jos naisella ei jostain syystä olekaan miestä apunaan? *Kuinka nainen pärjää ja menestyy itsenäisenä yrittäjänä nautakarjataloudessa? Kuinka naiset, jotka omistavat maatilan ja ovat pääasiallisesti vastuussa tilan toiminnasta, ovat kokeneet elämänsä ja ammattinsa?* Olisiko muiden, syystä tai toisesta itsenäisiksi yrittäjiksi ryhtyneiden tai päätyneiden naisten opeista apua omaan tilanteeseeni?

Opinnäytetyön pontena toimi myös omakohtainen turhautuminen perinteisiin maatalouden roolijakoihin, jotka nykypäivänäkin saattavat ohjata maatalousyrittäjien, oheisorganisaatioiden ja jopa perheen toimintaa. Opinnäytetyössä keskitytään tarkoituksella lypsykarjataloutta harjoittaviin naismaatalousyrittäjiin ko. työn haasteellisempien työskentelyolosuhteiden vuoksi (työn sitovuus, eläinten aiheuttamat tapaturmat jne.). Opinnäytetyön pohjana toimivat sukupolvenvaihdos ja sen prosessit, kuten talous ja hallinto. Työssä ei vertailla miesten ja naisten johtamien tilojen taloudellisia arvoja ja eroja, sillä taloudelliset näkökohdat ovat sukupuolesta riippumatta pääosin kaikille samat. Talouteen ja hallintoon liittyvät sosiaaliset kontekstit, tilan käytännön töiden organisointi ja naisten yleinen sosiaalinen ympäristö ovat työn pääkohtia. Opinnäytetyön tavoitteena on saada kokemukseen pohjautuvaa tietoa sukupolvenvaihdoksesta ja maatalousyrittäjän arjesta naisviljelijän näkökulmasta.

Jos Sinulla herää kysymyksiä esimerkiksi kysymyksistä tai muusta tähän liittyvästä, ota rohkeasti yhteyttä. Puhelinnumeroni on xxx-xxxxxxx.

Kiitos jo etukäteen vaivannäöstäsi ja ajastasi! Oikein rauhallista Joulun aikaa!

Iloisin terveisin,

Katja Männistö